శ్రీ భోజరాజు చరిత్రము

Sl.no: 139

శ్రీరస్తు.

శ్రీమదఖిలభూపాలచూడామణియగు

శ్రీ భోజ మహా రాజు

నిజవితరణకీర్తిపరిహాసితకల్పద్రుముఁడౌటవలన

సకలకవిజనచిత్తకేకిఘనఘనాయమానుండై

నిఖిలరాజ్యములను బాలించుచుండెను.

అట్టిమహారాజుయొక్క చరిత్రమైనయీకావ్యరత్నము

సరసకవితాధురీణశ్రీకాళిదాసభవభూతిత్యాది

మహాకవిప్రోక్తశృంగారాదిరసప్రధానశ్లోకమనోజ్ఞం

బౌటవలన.

సకలవిద్వజ్జనానందకరంబని తలంచి

ఆసూరి.

సరస్వతీ, తిరువేంకటాచార్యులవారిచే

చెన్నపురి తండియార్పేటయందుఁ బ్రతిష్ఠింపఁ

బడియుండెడు

స్వకీయసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయం

దచ్చువేయించి ప్రచురింపఁబడియె.

౧౮౮౬ సం॥ ఫిబ్రవరినెల.

శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః.

భోజచరిత్రప్రారంభః -

శుక్లాంబరధరంవిష్ణుంశశివర్ణంచతుర్భుజం । *
ప్రసన్నవదనంధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాన్తయే ॥

స్వస్తిశ్రీమన్మహారాజాధిరాజస్య భోజరాజస్య ప్రబంధఃకథ్యతే- ఆదౌ ధారారాజ్యే సింధులసంజ్ఞో రాజాచిరంప్రజాఃపర్యపాలయత్ -తస్య వృద్ధత్వే భోజఇతిపుత్రస్సమజని - సయదాపఞ్చవార్షికస్తదాపితాహ్యాత్మనోజరాంజ్ఞాత్వా ముఖ్యామాత్యానాహూయ అనుజంముంజంమహాబలమాలోక్యపుత్రంచబాలంవీక్ష్యవిచారయామాస- యదాహంరాజ్యలక్ష్మీభారధారణసమర్థంసోదరమపహాయరాజ్యంపుత్రాయప్రయచ్ఛామి తదా లోకాపవాదః - అథవా బాలం మేపుత్రంముంజో రాజ్యలోభాద్విషాదినా మారయిష్యతి-తదాదత్తమపిరాజ్యంవృథాపుత్రహానిర్వంశోచ్ఛేదశ్చ॥శ్లో లోభఃప్రతిష్ఠాపాపస్యప్రసూతిర్లోభఏవచ। ద్వేషక్రోధాదిజనకో లోభః పాపస్యకారణం ॥ లోభాత్క్రోధఃప్రభవతిక్రోధాద్ద్రోహః ప్రవర్తతే। ద్రోహేణనరకంయాతిశాస్త్రజ్ఞోపివిచక్షణః॥ మాతరంపితరంపుత్రంభ్రాతరంవాసుహృత్తమం। లోభావిష్టోనరోహన్తిస్వామినంవాసహోదరమితి॥ ౧॥ విచార్యరాజ్యంముంజాయదత్వాతదుత్సంగేభోజమాత్మజంముమోచ- తతఃక్రమాద్రాజనిదివంగతేసంప్రాప్తరాజ్యసంపత్తిర్ముంజోముఖ్యామాత్యంబుద్ధిసాగరనామానంవ్యాపారముద్రయా దూరీకృత్యతత్పదే అన్యంనివేశయామాస-తతోగురుభ్యః క్షితిపాలపుత్రం వాచయతిశృణోతిచశాస్త్రాణి-తతఃక్రమేణసభాయాంకోపిజ్యోతిశ్శాస్త్రపారంగతః సకలవిద్యాచాతుర్యవాన్బ్రాహ్మణస్సమాగమత్ - రాజ్ఞేస్వస్తీత్యుక్త్వారాజాజ్ఞయాఉపవిష్టః-సచాహ॥ హేదేవ - లోకోయంమాంసర్వజ్ఞంవక్తీతి తిమపిపృచ్ఛ ॥ * ॥ కంఠస్థాయాభవేద్విద్యాసాప్రకాశ్యాసదాబుధైః। యాగురౌపుస్తకే విద్యాతయామూఢఃప్రతార్యతే ॥ ఇతిరాజానంప్రాహ॥ ౧॥ తతోరాజాపివిప్రవ్యాహారంభావముద్రయాచమత్కృతాంతద్వాతాంశ్రుత్వాఅస్మాకంజన్మారభ్యతత్క్షణపర్యంతం యద్యస్మయాచరి

తం యద్వృత్తం తత్సర్వం వదసి యది భవాన్ సర్వజ్ఞ ఇతి వేత్త్యువాచ-
తతో బ్రాహ్మణోపి రాజ్ఞా యద్వృత్తం తత్సర్వముపాచ గూఢవ్యాపార
మపి-తతో రాజాపి సర్వాణ్యభిజ్ఞానాని జ్ఞాత్వా తుతోష - పునశ్చ పంచ
షట్పదాని గత్వా విప్రస్య పాదయోః పతిత్వా తమింద్రనీలపుష్పరాగమర
కతవైడూర్యఖచితసింహాసన ఉపవేశయిత్వా రాజా ప్రాహ॥ శ్లో॥ మాతే
వరక్షతి పితేవ హితే నియుఙ్క్తే కాన్తేవ చాభిరమయత్యపనీయ ఖేదం। కీ
ర్తించ దిక్షు విమలాం వితనోతి లక్ష్మీం కిం కిం న సాధయతి కల్పలతేవ విద్యా॥౧॥
తతోసౌ విప్రవరాయ దశాశ్వాన్ రాజా సేయాన్ దదౌ - తతః సభాయామా
సీనో బుద్ధిసాగరః ప్రాహ రాజానం - దేవ భోజస్య జన్మపత్రికామేతం బ్రా
హ్మణం పృచ్ఛేతి। తతో ముంజః ప్రాహ విద్వన్ భోజస్య జన్మపత్రికాం విధేహీ
తి-తతోసౌ బ్రాహ్మణ ఉవాచ - అధ్యయనశాలాయాః భోజ ఆనేతవ్య ఇతి
ముంజోపి తతః కౌతుకాదధ్యయనశాలామలంకుర్వాణం భోజం నిజైర్భృ
త్యైరానాయయామాస సభాం-తతస్సాక్షాత్పితరమివ రాజానమానమ్య సవిన
యం తస్థౌ - తత స్తద్రూపలావణ్యమోహితే రాజకుమారమండలే ప్రభూ
తసౌభాగ్యం మహీమండలమాగతం మహేంద్రమివ - సాకారం మన్మథమి
వ-మూర్తిమత్ - సౌభాగ్యమివ భోజం నిరూప్య - దైవజ్ఞశిఖామణీ రా
జానం ప్రాహ - రాజన్ భోజస్య భాగ్యోదయం వక్తుం విరించోపి నాలం -
కోహముదరంభరిః బ్రాహ్మణః- తథాపి వదామి స్వమత్యనుసారేణ భోజ
మితోధ్యయనశాలాయాః ప్రేషయ - తతో రాజాజ్ఞయా భోజే అధ్యయన
శాలాం గతే దైవజ్ఞశిఖామణిర్విప్రః ప్రాహ॥ శ్లో॥ పఞ్చాశత్పంచవర్షాణి
సప్తమాసా దినత్రయం। భోజరాజేన భోక్తవ్యస్సగౌడో దక్షిణాపథః ॥ ఇ
తి ॥౧॥ తత్తదాకర్ణ్య రాజా చాతుర్యాదపహసన్నపి సుముఖోపి విచ్ఛాయ
వదనోభూత్ - తతో రాజా బ్రాహ్మణం ప్రేషయిత్వా - నిశీథే స్వశయన
ప్రాసాదమాసాద్య ఏకాకీ సన్నేవ్య చింతయత్ - యది రాజ్యలక్ష్మీర్భోజకు
మారం గమిష్యతి తదాహం జీవన్నపి మృతః॥ శ్లో॥ తానీంద్రియాణ్యవికలా
ని తదేవ నామ సా బుద్ధిరప్రతిహతా వచనం తదేవ। అర్థోష్మణా విరహితః
పురుషః క్షణేన సోప్యన్య ఏవ భవతీతి విచిత్రమేతత్ ॥ కించ ॥ శరీరనిరపేక్ష
స్య దక్షస్య వ్యవసాయినః। బుద్ధిప్రారబ్ధకార్యస్య నాస్తి కించన దుష్కరం॥
ఆసూయయాహతేనైవ పూర్వోపాయోద్యమైరపి । కర్తృణాం గృహ్యతే
సంపత్సుహృద్భిర్మంత్రిభిస్తథా॥౧॥ తతోద్య మే కిం దుస్సాధ్యం॥*॥ అతిదా

క్షిణ్యయుక్తానాం శంకితానాం పదేపదే । పరాపవాదభీరూణాం దూరతో
యాన్తి సమ్పదః॥ కించ॥ ఆదానస్య ప్రదానస్య కర్తవ్యస్య చ కర్మణః । క్షి
ప్రమక్రియమాణస్య కాలః పిబతి సంపదః ॥ అపమానం పురస్కృత్య మానం
కృత్వా చ పృష్ఠతః। స్వార్థం సముద్ధరేత్ప్రాజ్ఞః స్వార్థభ్రంశో హి మూ
ర్ఖతా॥ నస్వల్పస్య కృతే భూరి నాశయేన్మతిమాన్నరః । ఏతదేవాత్ర పాండి
త్యం యత్స్వల్పాద్భూరినాశనం ॥ జాతమాత్రం న యః శత్రుం వ్యాధిం వా ప్ర
శమం నయేత్। అతిపుష్టాంగయుక్తోపి స పశ్చాత్తేన హన్యతే॥ ప్రజాస్త్రశ
రీరస్య కిం కరిష్యన్తి సంహతాః । హస్తన్యస్తాతపత్రస్య వారిధారా ఇవారయః॥ అఫలాని దురన్తాని సమవ్యయఫలాని చ । అశక్యాని చ వస్తూని నారభే
త విచక్షణః॥౫॥ తతశ్చైవం విచిన్తయన్నభుక్త ఏవ దినస్య తృతీయయామే
ఏక ఏవ మన్త్రయిత్వా వంగదేశాధీశ్వరస్య మహాబలస్య వత్సరాజస్య ఆకా
రణాయ ఏకం స్వమంగరక్షకం ప్రాహిణోత్ ।స చాంగరక్షకో వత్సరాజము
పేత్య ప్రాహ-రాజా త్వామాకారయతీతి-తతస్సరథమారుహ్య పరివారేణ
పరివృతస్సమాగతో రథాదవతీర్య రాజభవనమాసాద్య రాజానముపలో
క్య ప్రణిపత్యోపవిష్టః-రాజా చ సౌధం నిర్జనం విధాయ వత్సరాజం ప్రాహ ॥
శ్లో॥ రాజా తుష్టోపి భృత్యానాం మానమాత్రం ప్రయచ్ఛతి । తే తు సమ్మాని
తాః ప్రాణైరప్యుపకుర్వతే ॥౫॥ వత్స తతస్త్వయా భోజో భువనేశ్వ
రీవిపినే హన్తవ్యః - ప్రథమయామే నిశాయాశ్శిరశ్చాన్తఃపురమానేతవ్య
మితి-స చోత్థాయ నృపం నత్వాహ - దేవాదేశః ప్రమాణం తథాపి భవల్లా
లనాత్కిమపి వక్తుకామోస్మి తత్సాపరాధమపి మే వచః క్షన్తవ్యం॥ శ్లో॥
భోజే ద్రవ్యం న సేనా వా పరివారో బలాన్వితః। పరం పోత ఇవాస్తేద్య స హం
తవ్యః కథం ప్రభో॥ పారంపర్య ఇవాసక్తస్త్వత్పాదఉదరంభరిః । తద్వధే
కారణం నైవ పశ్యామి నృపపుంగవ ॥౫॥ తతో రాజా సర్వం ప్రాతస్సభా
యాం ప్రవృత్తం వృత్తమకథయత్ । స చ శ్రుత్వాహ సన్నాహ దేవాకర్ణ
య॥ *॥ త్రైలోక్యనాథో రామోస్తి వసిష్ఠో బ్రహ్మపుత్రకః । తేన రాజ్యా
భిషేకే తు ముహూర్తః కథితోభవత్ ॥ తన్ముహూర్తేన రామోపి వనం నీ
తోవనీం వినా । సీతాపహారోప్యభవద్వైరించివచనం వృథా ॥ జాతః కో
యం నృపశ్రేష్ఠ కించిజ్ఞఉదరంభరిః । యముక్త్వా మన్యథాకారం కుమారం
హన్తుమిచ్ఛసి॥ కించ॥ కిన్నుమే స్యాదిదం కృత్వా కిన్నుమే స్యాదకుర్వతః।

ట్వృక్షస్యపత్రద్వయమాదాయ ఏకేన పుటీకృత్య జంఘాంఛురికయాభి
త్త్వా తత్పుటకే రక్తమారోప్య తృణేన అన్యస్మిన్ ప్రత్త్రే కంచన శ్లోకం లిఖి
త్వా వత్సం ప్రాహ- మహాభాగ ఏతత్పత్త్రం నృపాయ దాతవ్యం త్వమపి రా
జాజ్ఞాం విధేహీతి - తతో వత్సరాజస్యానుజో భ్రాతా భోజస్య ప్రాణపరి
త్యాగసమయే దీప్యమానముఖశ్రియం నయనాభిరామం భోజరాజం సకరు
ణమవలోక్య అగ్రజం ప్రాహ॥ * ॥ ఏక ఏవ సుహృద్ధర్మో నిధనేప్యనుయాతి యః
శరీరేణ సమం నాశం సర్వమన్యత్తు గచ్ఛతి॥ స తతో హి సహాయార్థే మాతా
భార్యా చ తిష్ఠతి। న మిత్రపుత్రా న జ్ఞాతిర్ధర్మస్తిష్ఠతి కేవలః ॥ బలవానప్యశ
క్తోసౌ ధనవానపి నిర్ధనః । శ్రుతవానపి మూర్ఖశ్చ యో ధర్మవిముఖో జనః॥
ఇహైవ స్వజరావ్యాధేశ్చికిత్సాం న కరోతి యః। గత్వా నిరౌషధస్థానం స రో
గీ కిం కరిష్యతి॥ జరాం మృత్యుం భయం వ్యాధిం యో జానాతి స పండితః। స్వ
స్థస్తిష్ఠేన్నిషీదేద్వా స్వపేద్వా కేనచిద్ధసేత్ ॥ తుల్యజాతివయోరూపా
న్హృతాన్పశ్యతి మృత్యునా। న హి తత్రాస్థితే త్రాసో వజ్రవద్ధృదయం తవే
తి॥ ౧॥ తతో వైరాగ్యమాపన్నో వత్సరాజః భోజం క్షమస్వేత్యుక్త్వా ప్రణ
మ్య తం చ రథే నివేశ్య నగరాద్బహిః ఘనే తమసి గృహమాగమ్య భూమిగృ
హాంతరే నిక్షిప్య భోజం రరక్ష - స్వయం శీఘ్రమేవ కృత్రిమవిద్యావద్భిః సు
కుండలం స్ఫురద్వక్త్రం నిమీలితనేత్రం భోజకుమారమస్తకం కారయిత్వా
తచ్చాదాయ సకనిష్ఠో వత్సరాజో రాజభవనం గత్వా రాజానం నత్వా ప్రా
హ- శ్రీమతా యదాదిష్టం తత్సాధితమితి-తతో రాజా చ పుత్రవధం జ్ఞాత్వా
తమాహ - వత్సరాజ ఖడ్గప్రహారసమయే తేన పుత్రేణ కిముక్తమితి వత్సః-
దేవ తదపి పత్రే లిఖితమస్తి తద్గృహాణ శిరశ్చ పశ్య - తతో రాజా తథా
విధం భోజశిరోవలోక్య సుందరం రురోద - వత్సరాజ ఇదం శిరః క్వాపి భూమౌ
నిక్షిప- తతో వత్సో నిష్క్రాంతః రాజాపి స్వభార్యాకరేణ దీపమానయిత్వా
తాని పత్రాక్షరాణి వాచయతి। శ్లో॥ మాంధాతా చ మహీపతిః కృతయుగా
లంకారభూతో గతః సేతుర్యేన మహోదధౌ విరచితః క్వాసౌ దశాస్యాం
తకః । అన్యే చాపి యుధిష్ఠిరప్రభృతయో యాతా దివం భూపతే నైకేనాపి
సమం గతా వసుమతీ నూనం త్వయా యాస్యతి॥ ౨॥ రాజా చ తదర్థం జ్ఞాత్వా
శయ్యాతో భూమావపాత - తతశ్చ దేవీకరకమలచాలితచేలాంచలానిలేన
క్షణాత్ససంజ్ఞో భూత్వా ఆహ- దేవి మాం మా స్పృశ హా హా పుత్రఘాతీ చం
డాలోహమితి పురరణవిలపన్ రాజా ద్వారపాలానానాయ్య ప్రాహ

ణానాశీఘ్రమానయతేత్యాహ - తతః స్వాజ్ఞయా సమాగతాన్ బ్రాహ్మ
ణాన్నత్వా రాజా పప్రచ్ఛ మయా పుత్రో హతః తస్య ప్రాయశ్చిత్తం వద
ధ్వమితి వదన్తం తే తమూచుః - రాజన్ సహసా వహ్నిమావిశేతి - తతస్స మే
త్యబుద్ధిసాగరః ప్రాహ - దేవ యథా త్వం రాజాధమస్తథైవ అమాత్యాధ
మో వత్సరాజః - తవ కిల రాజ్యం దత్వా సింధులనృపేణ త్వదుత్సంగే భోజ
స్స్థాపితః - తచ్చ త్వయా పితృవ్యేణాన్యథా కృతం॥ * ॥ కతిపయదివసస్థాయి
ని మదకారిణి యౌవనే దురాత్మానః । విదధతి తథాపరాధం జన్మైవ యథా
స్య వృథా భవతి ॥ సంతస్తృణోత్సారణముత్తమాంగాత్సువర్ణకోట్యర్ప
ణమామనంతి । ప్రాణవ్యయేనాపి కృతోపకారాః ఖలాః పరే వైరమి
వోద్వహంతి ॥ ఉపకారశ్చాపకారో యస్య వ్రజతి విస్మృతిం । పాషాణ
హృదయస్యాస్య జీవతీత్యభిధా ముధా ॥ యథా బీజాంకురస్సూక్ష్మః ప్రయ
త్నేనాభిరక్షితః। ఫలప్రదో భవేత్కాలే తథా లోకస్సురక్షితః ॥ హిరణ్య
ధాన్యరత్నాని ధనాని వివిధాని చ । తథాన్యదపి యత్కించిత్ప్రజాభ్యస్స్యా
న్మహీభృతాం॥ రాజ్ఞి ధర్మిణి ధర్మిష్ఠాః పాపే పాపాస్సమే సమాస్సదా । రాజాన
మనువర్తన్తే యథా రాజా తథా ప్రజాః ॥ ౯॥ తతో రాత్రావేవ వహ్నిప్రవే
శనిశ్చితే రాజ్ఞి సర్వే సామన్తాః పౌరాశ్చ మిలితాః పురే - పుత్రం హత్వా
పాపభయాద్భోజనృపతిర్వహ్నిం ప్రవిశతి కిం వదన్తి సర్వత్ర జని - తతః
బుద్ధిసాగరః ద్వారపాలమాహూయ న కేనాపి భూపాలభవనం ప్రవేష్ట
వ్యమిత్యుక్త్వా నృపమన్తఃపురే నివేశ్య సభాయామేకాకీ సన్ ఉపవిష్టః తతో
రాజమరణవార్తాం శ్రుత్వా వత్సరాజో రాజగృహమాగత్య బుద్ధిసాగరం
నత్వా శనైః ప్రాహ - తాత మయా భోజరాజో రక్షిత ఇతి - బుద్ధిసాగరశ్చ
కర్ణే తస్య కిమప్యకథయత్ । తచ్ఛ్రుత్వా వత్సరాజశ్చ నిష్క్రాన్తః। తతో ము
హూర్తేన కోఽపి కరకలితదణ్డత్రిదణ్డో విరచితపత్ర్యగజటాకలాపః
కర్పూరకరంబితభసితానూద్ధూలితసకలతనుర్మూర్తిమన్మథ ఇవ స్ఫటిక
కుండలమండితకరయుగళః కౌశేయకౌపీనో మూర్తిమాంశ్చంద్రచూడ ఇవ
సభాం కాపాలికస్సమాగతః - తం వీక్ష్య బుద్ధిసాగరః ప్రాహ - యోగీన్ద్ర కు
త ఆగమ్యతే కుత్ర తే నివేశశ్చ కాపాలికేశ్వర ఇచ్ఛామాత్రకారికళావి
శేషః ఔషధవిశేషో వాస్తి - యోగీ ప్రాహ॥ శ్లో॥ దేశే దేశే భవనం భవనే భవ
నే తథైవ భిక్షాన్నం। సరసి చ నద్యాం సలిలం శివ శివ తత్వార్థవేదినాం పుంసా
మ్॥ గ్రామే గ్రామే కుటీరమధ్యే నిర్ఝరే నిర్ఝరే జలం। భిక్షాయాం సులభం చా

స్నేంవిభవైః కింప్రయోజనం॥ ౧॥ దేవ అస్మాకం నైకో దేశః సకలభూమండ
లంభ్రామం భ్రామం గురూపదేశేన స్థానస్థాః నిఖిలం భువనతలం కరతలామలకవత్ప
శ్యామః- సర్పదష్టం విషవ్యాకులం రోగగ్రస్తం శస్త్రభిన్నశిరస్కం కాలక
వలితం - తాంతత్క్షణాదేవ విగతసకలదారుణవ్యాధిసంచయం కుర్మ ఇతి-
రాజాపి - కుద్యాంతహిత తపఃశ్రుతసకలవృత్తాంతః సభామాగతః కాపా
లికం దండవత్ప్రణమ్య యోగీంద్ర రుద్రకల్ప పరోపకారపరాయణ మహోపా
పినా మయా హతస్య పుత్రస్య ప్రాణదానేన మాం రక్ష రక్షేత్యాహ- అథ
కాపాలికోపి రాజానం మా భైషీః పుత్రస్తే న మరిష్యతి శివప్రసాదేన స్వకం గృ
హమేష్యతి - పరం శ్మశానభూమౌ బుద్ధిసాగరేణ సహ హోమద్రవ్యాణి
ప్రేషయేత్యవోచత్ తతో రాజా కాపాలికేన యదుక్తం తత్సర్వం తథాకృ
త్వేతి బుద్ధిసాగరః ప్రేషితః - తతో రాత్రౌ గూఢరూపేణ భోజోపి తత్ర నదీ
పులినే నీతః- యోగినా భోజో జీవిత ఇతి ప్రథా చ సమభూత్ - తతో గజేంద్రా
రూఢో వందిభిః స్తూయమానో భేరీమృదంగాదిఘోషైర్దిగంతాన్బధిరీకుర్వన్పౌ
రామాత్యపరివృతో భోజరాజో రాజభవనమగాత్ - రాజా చ తమాలింగ్య
రోదితి భోజోపి రుదంతం ముంజం నివార్య అస్తౌషీత్ - తతస్సంతుష్టో రాజా
నిజసింహాసనే తస్మిన్నివేశయిత్వా ఛత్రచామరాభ్యాం చ భూషయిత్వా
తస్మై రాజ్యం దదౌ । నిజపుత్రేభ్యః ప్రత్యేకమేకైకం గ్రామం దత్వా పరమ
ప్రేమాస్పదం జయంతం భోజనికాశే నివేశయామాస - తతః పరలోకపరి
త్రాణపరో ముంజోపి నిజపట్టరాజ్ఞీభిస్సహ తపోవనభూమిం గత్వా పరం తప
స్తేపే। తతో భోజభూపాలశ్చ దేవబ్రాహ్మణప్రసాదాద్రాజ్యం పాలయా
మాస॥ ఇతి భోజరాజస్య రాజ్యప్రాప్తిప్రబంధః॥ ౧॥ తతో ముంజే తపోవనం
యాతే బుద్ధిసాగరం ముఖ్యామాత్యం విధాయ స్వరాజ్యం బుభుజే భోజరా
జభూపతిః. ఏవమతిక్రామతి కాలే కదాచిద్రాజా క్రీడోద్యానం గచ్ఛన్ధా
కోపి ధారానగరవాసీ విప్రో లక్షితః - స చ రాజానం వీక్ష్య నేత్రే నిమీల్య ఆగ
చ్ఛత్ రాజ్ఞా పృష్టః- ద్విజ- త్వం మాం దృష్ట్వా స్వస్తీతి న జల్పసి - విశేషేణ
లోచనే నిమీలయసి- తత్ర కో హేతురితి- విప్ర ఆహ- దేవ- త్వం వైష్ణవోసి
విప్రాణాం నోపద్రవం కరిష్యసి- తతస్త్వత్తో న మే భీతిః - కింతు కస్మైచిత్కి
మపి న ప్రయచ్ఛసి. తేన తవ దాక్షిణ్యమపి నాస్తి అతస్తే కిమాశీర్వచసా॥ కించ
ప్రాతరేవ కృపణముఖావలోకనాత్పరతోపి లాభహానిస్స్యాత్ ఇతి లోకో
క్త్యా లోచనే నిమీలితే ॥ అపి చ॥ * ॥ ప్రసాదో నిష్ఫలో యస్య కోపశ్చాపి

నిరర్థకః। నతంరాజానమిచ్ఛన్తివిప్రాః షండమివస్త్రియః ॥ అప్రగల్భస్య
యావిద్యాకృపణస్యచయద్ధనం । యచ్చబాహుబలంభీరోర్వ్యర్థమేతత్త్రి
యంభువి॥ దేవమత్పితావృద్ధః కాశీంప్రతిగచ్ఛన్ మయాశిక్షాంపృష్టః- తా
తమయాకింకర్తవ్యమితి- పిత్రాచేత్థమభ్యధాయి॥*॥ యదితవహృదయం
విద్వన్ప్రవృత్తేశ్రీస్వప్నేపిమాస్మసేవిష్ఠాః। సచివజితంషండజితంయువతిజితం
చైవరాజానం॥ పాతకానాంసమస్తానాం ద్వేపరేతాతపాతకే। ఏకంమస్స
చివోరాజాద్వితీయంచతదాశ్రయః॥ అవివేకమతిర్నృపతిఃమంత్రిషుగుణ
వత్సువక్రితగ్రీవః। యత్రఖలాశ్చప్రబలాస్తత్రకథంసజ్జనావసరః ॥ రాజా
సంపత్తిహీనోపిసేవ్యఃసేవ్యగుణాశ్రయః- భవత్యాజీవనంతస్మాత్ఫలంకా
లాంతరాదపి। అదాతుర్దాక్షిణ్యంనహిభవతి- దేవపురాకర్ణదధీచిశిబివిక్ర
మప్రముఖాః క్షితిపతయోయథాపరలోకమలంకుర్వాణాః నిజదానసము
ద్భూతదివ్యనవగుణైర్నివసన్తిమహీమండలే- తథాకిముపరేరాజానః॥ *॥
దేహేపాతినికారక్ష్యాయశోరక్ష్యమపాతవత్ । నరఃపతితకాయోపియ
శఃకాయేనజీవతి॥ పండితేచైవమూర్ఖేచబలవత్యపిదుర్బలే। ఈశ్వరేచదరిద్రే
చమృత్యోస్సర్వత్రతుల్యతా॥ నిమేషమాత్రమపితేవయోగచ్ఛన్నతిష్ఠతి- త
స్మాద్దేహేష్వనిత్యేషుకీర్తిమేకాముపార్జయేత్ ॥ జీవితంతదపిజీవితమధ్యే
గణ్యతేసుకృతిభిఃకిముపుంసాం । జ్ఞానవిక్రమకళాకులలజ్జాత్యాగభోగర
హితంవిఫలంయత్ ॥ రాజాపితేనవాక్యేనపియూషపూరప్లావితఇవపర
బ్రహ్మణిలీనఇవలోచనాభ్యాంహర్షాశ్రూణిముమోచ- ప్రాహచద్విజః।
విప్రవరశ్శృణు॥ శ్లో॥ సులభాఃపురుషాలోకేసతతంప్రియవాదినః । అప్రియస్య
చపథ్యస్యవక్తాశ్రోతాచదుర్లభః॥ మనీషిణస్సన్తితేహితైషిణోహితై
షిణస్సన్తితేమనీషిణః। సుహృచ్చవిద్వానపిదుర్లభోనృణాంయథౌషధం
స్వాదుహితంచ దుర్లభం ॥ ఇతివిప్రాయలక్షందత్వాద్విజకింతేనామే
త్యాహ- విప్రఃస్వనామభూమావాలిఖతిగోవిన్దఇతి- రాజావాచయిత్వావిప్ర
ప్రత్యహంరాజభవనమాగన్తవ్యంనతేకశ్చిన్నిషేధః- విద్వాంసఃకవయశ్చ
కౌతుకాత్సభామానేతవ్యాః- కోపివిద్వాన్నదుఃఖభాగస్తుఏవమనాకారం
పరిపాలయేత్యాహ- ఏవంగచ్ఛత్సుకతిపయదివసేషురాజావిద్వత్ప్రియః
దానవిత్తేశ్వరఇతిప్రథామగాత్- తతోరాజానందిదృక్షవఃకవయోనానా
దిగ్భ్యఃసమాగతాః - ఏవంవిత్తాదివ్యయంకుర్వాణంరాజానంప్రతికదా
చిన్ముఖ్యామాత్యేత్థమభ్యధాయి - దేవరాజానఃకోశబలాఏవవిజయినో

నాస్త్యే॥శ్లో॥సజయీవరమాతంగాయస్యకల్పాస్తిమేదినీ। కోశోయస్యాస
దుర్ధర్షవర్గంయస్యసదుర్గయః॥దేవలోకంపశ్య॥శ్లో॥ పాత్రేయోధనవత్తా
మేవధనేతృష్ణాగరీయసీ। పశ్యకోటిద్వయాసక్తంలక్షాయప్రవణంధనుః॥ఇ
తి-రాజాచతమాహ - దానోపభోగవంధ్యాయాసుహృద్భిర్యానభుజ్య
తే।పుంసాంసమాహితాలక్ష్మీరలక్ష్మీఃక్రమశోభవేత్॥ ఇత్యుక్త్వారాజాతం
మంత్రిణంనిజపదాద్దూరీకృత్యతత్పదేన్యందదేశ-ఆహచతం॥ శ్లో॥ లక్షంమ
హాకవేర్దేయంతదర్ధం విబుధస్యచ - దేయంగ్రామైకమర్ధస్యతస్యాప్యర్ధం
తదర్థినః। యశ్చమేఅమాత్యాదిషువితరణనిషేధమనాః సహన్తవ్యః- ఉ
క్తంచ॥శ్లో॥యద్దదాతియదశ్నాతితదేవధనినాంధనం। అన్యేమృతస్యక్రీడ
న్తిదారైరపిధనైరపి॥ప్రియఃప్రజానాందాతైవనపునర్ద్రవిణేశ్వరః।ఆగచ్ఛ
న్నాకాఙ్క్ష్యతేలోకైర్వారిదోనతువారిధిః। సంగ్రహైకపరప్రాయఃసము
ద్రోపిరసాతలే॥ దాతారంజలదంపశ్యగర్జన్తంభువనోపరి। ఏవంవితరణ
శాలినంభోజరాజం శ్రుత్వాకశ్చిత్కలింగదేశీయః కవిరుపేత్యమాసమా
త్రంతత్స్థానచక్షోణీంద్రదర్శనంభవతిఆహారార్థంపాథేయమపినాస్తి - త
తఃకదాచిద్రాజామృగయాభిలాషీబహిర్నిర్గతః - సకవిర్దృష్ట్వారాజా
నమాహ॥శ్లో॥దృష్టేశ్రీభోజరాజేంద్రేగళంతిత్రీణితత్క్షణాత్। శత్రోశ్శ
స్త్రంకవేఃకష్టంనీవీబంధోమృగీదృశాం॥రాజాలక్షందదౌ॥ తతస్తస్మిన్మృ
గయారసికేరాజనికశ్చనపుళిన్దపుత్రోగాయతి- తేనగీతమాధుర్యేణతుష్టో
రాజాతస్మైపుళిన్దపుత్రాయపఞ్చలక్షందదౌ- తదాకవిఃతద్దానమత్యున్న
తంకిరాతపోతంచదృష్ట్వాసరేంన్త్రిపాణికమలస్థపంకజమిషేణరాజానం
వదతి॥ఏతేగుణాఃపంకజసంతోపినతేప్రకాశమాయాన్తి।యల్లక్ష్మీవసతేస్త
వమధుపైరుపభుజ్యతేకోశః॥ భోజస్తదభిప్రాయంజ్ఞాత్వాపునర్లక్షమేకం
దదౌ-తతోరాజాబ్రాహ్మణమాహ॥శ్లో॥ ప్రభుభిః పూజ్యతేవిప్రకలైవనకు
లీనతా।కలావాన్మాన్యతేమూర్ధ్నిసత్సుదేవేషుశమ్భునా॥ ఏవంవదతిభో
జేకుతోపిపంచషాః కవయస్సమాగతాః- తాన్దృష్ట్వారాజావిలక్షణఇవా
సీత్-అద్యైవమయాఏతావద్విత్తందత్తమితి- తతఃకవిస్తమభిప్రాయంజ్ఞా
త్వాన్యత్పంపద్మమిషేణపునఃప్రాహ॥ * ॥ కింపుష్యసకస్మైవానవసౌరభసా
రాయుహినిజమధునే । యస్యశతపత్రతేద్యప్రతిపత్రంమృగ్యతేభ్రమరైః॥
తతఃప్రభుంప్రసన్నవదనమవలోక్యప్రకాశేనప్రాహ॥ * ॥నదాతుంనోపభో
క్తుంచశక్నోతికృపణశ్శ్రియం।కింతుస్పృశతిహస్తేననపుంసకఇవస్త్రియం

యాచితో యః ప్రహృష్యేత దత్వా చ ప్రీతిమాన్భవేత్ - తం దృష్ట్వాప్యథవా శ్రుత్వా నరస్స్వర్గమవాప్నుయాత్ - తతస్తుష్టో రాజా పునరపి కళింగదేశవాసికవయే లక్షం దదౌ- తతః పూర్వకవిః పురస్థితాం కవాటవీం ద్వారి దృష్ట్వాహ- హే కవయో ద్రమహోసరస్సేతుభూమావాసీ రాజా యదా భవనం గమిష్యతి తదా కిమపి బ్రూతేతి యే చ సర్వే మహాకవయోపి సర్వం రాజ్ఞః ప్రథమచేష్టితం జ్ఞాత్వా వర్తన్తే తేష్వేకస్సరోమషేణ నృపం ప్రాహ॥*॥ ఆగతానామపూర్ణానాం పూర్ణానామపి గచ్ఛతాం। యదధ్వననసంఘట్టో ఘటానాం తత్సరోవరమితి॥ తస్య రాజా లక్షం దదౌ- తతో గోవిన్దపండితస్తాన్ వీ ద్వారి దృష్ట్వా చుకోప- తస్య కోపాభిప్రాయం జ్ఞాత్వా ద్వితీయః కవిరాహ॥ *॥ కస్య తృషం న క్షిపసి పిబతి న కస్తవ పయః ప్రవిశ్యాన్తః। యది సన్మార్గసరోవర నక్రో న క్రోధమధివసతి చ పరం॥ రాజా తస్మై లక్షద్వయం దదౌ- తం చ గోవిన్దపండితం వ్యాపారపదాద్దూరీకృత్య త్వయాపి సభాయామాగన్తవ్యం పరంతు కేనాపి దౌష్ట్యం న కర్తవ్యం - ఇత్యుక్త్వా తేభ్యః ప్రత్యేకం లక్షం దత్వా స్వనగరమాగతః- తే చ యథాయథం గతాః- తతః కదాచిద్రాజ్ఞా ముఖ్యామాత్య ప్రాహ- విప్రోపి యో భవేన్మూర్ఖస్స పురాద్బహిరస్తు మే- కుంభకారోపి యో విద్వాన్స తిష్ఠతు పురే మమేతి - అతః కోపి న మూర్ఖో భూద్ధారానగరే తతః క్రమేణ పఞ్చశతాని విదుషాం వరరుచిబాణమయూరరేఫణహరిశంకరకళింగకర్పూరవినాయకమదనవిద్యావినోదకోకిలతారేంద్రప్రముఖాః సర్వశాస్త్రవిచక్షణాః సర్వే సర్వజ్ఞాః శ్రీభోజరాజసభామలంచక్రుః - ఏవం స్థితే కదాచిద్దిగ్బృందవందితే సింహాసనాసీనే కవిశిరోమణౌ కవిత్వప్రియే విప్రప్రియబాంధవే భోజనరేశ్వరే- ద్వారపాల ఏత్య ప్రణమ్య వ్యజిజ్ఞపత్- దేవ కోపి విద్వాన్ ద్వారి తిష్ఠతీతి- అథ రాజా ప్రవేశయ తమితి ఆజ్ఞప్తే సోపి దక్షిణేన పాణినా సమున్నతేన విరాజమానో విప్రః ప్రాహ॥*॥ రాజన్నభ్యుదయోస్తు శంకరకవేః కిం పత్రికాయామిదం పద్యం కస్య తవైవ భోజనృపతే పాపఠ్యతాం పఠ్యతే । ఏతాం సామరవిన్ద సున్దరదృశాం ద్రాక్చామరాందోళనాదుద్వేల్లద్భుజవల్లికంకణఝణత్కారః క్షణం వార్యతాం॥ యథా యథా భోజయశో వివర్ధతే సితాం త్రిలోకీమివ కర్తుముద్యతం- తథా తథా మే హృదయం విదూయతే ప్రియాలకాళీధవళత్వశంకయా॥ తతో రాజా శంకరకవయే ద్వాదశలక్షం దదౌ- సర్వే విద్వాంసశ్చ విచ్ఛాయవదనా బభూవుః- పరం కోపి రాజభయాన్నావదత్ - రాజా చ కార్యవశాద్గృహం గతః

తతో౽పిభూపాలాంసభాందృష్ట్వావిబుధగణ స్తంనినిందఅహోనృపతేర
జ్ఞతా- కిమస్యసేవయా వేదశాస్త్రవిచక్షణేభ్యఃప్యాశ్రయకవిభ్యఃలక్షప్ర
దాత్ కిమనేనవితుష్టేనాపి-అసౌచ కేవలంగ్రామ్యఃకవిశ్శంకరః - కిమస్య
ప్రాగల్భ్యం- ఇత్యేవంకోలాహలరవేజాతేకశ్చిదభ్యగాత్ కనకమణికుం
డలశాలిదివ్యాంశుకప్రావరణో నృపకుమారఇవవ్యగపాదపంకకళంకిత
గాత్రోనవకుసుమసమభ్యర్చితశిరాశ్చందనాంగరాగేణ విలోభయన్వి
లాసఇవమూర్తిమాన్కవితే వతనుమాశ్రితః శృంగారరసస్యస్యందఇవస
స్పందోమహేంద్రఇవమహీవలయంప్రాప్తోవిద్వాన్- తందృష్ట్వాసావిద్వ
త్పరిషత్ భయకౌతుకయోఃపాత్రమాసీత్ - సచసర్వాన్ప్రణిపత్యప్రా
హకుత్రభోజనృపఇతి- తేతమూచురిదానీమేవసౌధాంతరంగతఇతి- తతో
సౌప్రత్యేకం తేభ్యస్తాంబూలందత్వా గజేంద్రకులగతః మృగేంద్రఇ
వాసీత్- తతస్సమహాపురుషఃశంకరకవిప్రదానేనకుపితాన్ తాన్బుధ్వా
ప్రాహభవద్భిఃశంకరకవయేద్వాదశలక్షాణిప్రదత్తానీతినమంతవ్యం-అభి
ప్రాయస్తురాజ్ఞోనైవబుద్ధః- యతఃశంకరపూజనేప్రారబ్ధశంకరకవిస్తు
కేనైవలక్షేణపూజితః - కింతుతస్మిన్స్థాన్ తస్మాన్నామ్నావిభ్రాజితానేకాద
శరుద్రాన్శంకరానపరాన్మత్వాతాన్ ప్రత్యక్షాన్జ్ఞాత్వాతేషాం ప్రత్యే
కమేకైకంలక్షంతస్మైశంకరకవయఏవశంకరమూర్తయేప్రదత్తమివరా
జ్ఞో౽భిప్రాయఃఇతి-సర్వే౽పిచమత్కృతాస్తేన - తతఃకో౽పిరాజపురుషఃతద్వి
ద్వత్స్వరూపంద్రాగ్రాజ్ఞేనివేదయామాస-రాజాచస్వమభిప్రాయంసా
క్షాద్విదితవన్తంతంమహేశమివమహాపురుషంమన్యమానఃసభామభ్యగా
త్ -సచస్వస్తీత్యాహరాజానం- రాజాచతమాలింగ్యప్రణమ్యనిజకరకమ
లేనతత్కరకమలమవలంబ్యసౌధాన్తరంగత్వాప్రోత్తుంగగవాక్షఉపవిష్టః
ప్రాహ-విప్రభవన్నామ్నాకాన్యక్షరాణిసౌభాగ్యాలంబితానికస్యవాదే
శఃభవద్విరహస్సుజనాన్ బాధతఇతి-తతఃకవిర్లిఖతిరాజ్ఞోహస్తేకాళిదాస
ఇతిరాజావాచయిత్వాపాదయోఃపతతి . తతస్తత్రాసీనయోఃకాళిదాస
భోజరాజయోరాసీత్సంధ్యా- రాజాసఖసంధ్యాంవర్ణయేత్యవాదీత్ ॥*॥
వ్యసనినఇవవిద్యా క్షీయతేపంకజశ్రీః గుణినఇవవిదేశేదైన్యమాయాంతి
భృంగాః । కునృపతిరివలోకంపీడయత్యంధకారోధనమివకృపణస్యవ్యర్థ
తామేతిచక్షుః॥ పునశ్చరాజానంస్తౌతికవిః॥*॥ ఉపచారఃకర్తవ్యోయావ
దనుత్పన్నసౌహృదాఃపురుషాః। ఉత్పన్నసౌహృదానాముపచారఃకైతవం

భవతి ॥ దత్తా తేనకవిభ్యఃపృథ్వీసకలాపికనకసంపూర్ణా। దివ్యాంసుకా
వ్యరచనాంక్రమంకవీనాంచయోవిజానాతి॥ సుకవేశ్శబ్దసౌభాగ్యంసత్క
విర్వేత్తినాపరః- వంధ్యానహివిజానాతి పరాందౌహృదసంపదమితి॥ త
తఃక్రమేణభోజకాళిదాసయోః ప్రీతిరజాయత - కతఃకాళిదాసంవేశ్యా
లంపటంజ్ఞాత్వాతస్మిన్సర్వేద్వేషంచక్రుః - నకోపితంస్పృశతి - అథక
దాచిత్సభామధ్యేకాళిదాసమాలోక్యభోజేనమనసాచింతితం- కథమస్య
ప్రాజ్ఞస్యాపిస్మరపీడాప్రమాదఇతి-సోపితదభిప్రాయంజ్ఞాత్వాప్రాహ॥
* ॥ చేతోభువశ్చాపలతాప్రసంగే కావాకథామానుషలోకభాజాం। య
ద్దాహశీలస్య పురాంవిజేతుఃతథావిధంపౌరుషమర్ధమాసీత్ ॥ తతస్తు
ష్టోభోజరాజఃప్రత్యక్షరలక్షందదౌ॥తతఃకాళిదాసఃభోజంస్తౌతి॥*॥మహా
రాజశ్రీమన్జగతియశసాతేధవళితేపయఃపారావారం పరమపురుషో
యంమృగయతే। కపర్దీకైలాసంకరివరమభౌమంకులిశభృత్కళానా
థంరాహుఃకమలభవనోహంసమధునా॥ నిరక్షిరేగృహీత్వానిఖిలఖగత
తీర్యాతినాళీకజన్మాతక్రంధృత్వాతుసర్వానటతిజలనిధీంశ్చక్రపాణిర్ము
కుందః - సర్వానుత్తుంగశైలాన్దహతిపశుపతిఃఫాలనేత్రేణపశ్యన్వ్యా
ప్తాత్వత్కీర్తికాంతాత్రిజగతినృపతేభోజరాజక్షితీంద్ర॥విద్వద్రాజశిఖా
మణేతులయితుంధాతాత్వదీయంయశః కైలాసంచనిరీక్ష్యతత్రలఘుతాం
నిక్షిప్తవాన్పూర్తయే। ఉక్షాణంతదుపర్యుమాసహచరంతన్మూర్ధ్నిగం
గంగాజలంతస్యాగ్రేఫణిపుంగవంతదుపరిస్ఫారంసుధాదీధితిం ॥ స్వర్గా
ద్గోపాలకుత్ర వ్రజసిసురమునేభూతలేకామధేనో ర్వత్సస్యానేతుకామ
స్తృణచయమధునాముగ్ధదుగ్ధంనతస్యాః। శ్రుత్వాశ్రీభోజరాజప్రచురవి
తరణంవ్రీడశుష్కస్తనీసా వ్యర్థోహాస్యాత్ప్రయాస స్తదపితదరిభిశ్చ
ర్వితంసర్వముర్వ్యాం॥తుష్టోరాజాప్రత్యక్షరలక్షందదౌ- తతఃకదాచిత్
శ్రుతిస్మృతిపారంగతాః కేచిద్బ్రాహ్మణాఃకవిత్వప్రియంజ్ఞాత్వాక్వచిన్నగ
రాద్బహిఃభువనేశ్వరీప్రసాదేనకవిత్వంకరిష్యామఇత్యుపవిష్టాః- తేష్వేకే
నపండితంమన్యేనఏకశ్చరణోపాఠి- భోజనందేహిరాజేంద్రేతి - అన్యే
నాపాఠి- ఘృతసూపసమన్వితమితి-ఉత్తరార్ధంనస్ఫురతి - తతోదేవతా
భవనంకాళిదాసఃప్రణామార్థమగాత్ - తంవీక్ష్యద్విజాఊచుః - అస్మాకం
సమగ్రవేదవిదామపిభోజఃకిమపినార్పయతి - భవాదృశాంహియథేష్టం
దత్తే- తతోస్మాభిఃకవిత్వవిధానధియాత్రాగతం - చిరంవిచార్యపూర్వా

ర్ధమభ్యధాయి - ఉత్తరార్ధంకృత్వాదేహీతితోఽస్మభ్యంకిమపి ప్రయచ్ఛే
త్యుక్త్వాతత్పురస్తాదర్ధమభాణి సచతచ్ఛ్రుత్వా - మాహిషంచశరచ్చం
ద్రచంద్రికాధవళందధీత్యాహ- తేచరాజభవనంగత్వాదౌవారికాన్ప్రోచుః-
వయంకవనంకృత్వాసమాగతాః రాజానందర్శయతేతి - తేచకౌతుకాత్
హసంతోగత్వారాజానం ప్రణమ్యప్రాహుః ॥ * ॥ రాజమాషనిభైర్దరం
తైః కటివిన్యస్తపాణయః- ద్వారితిష్ఠంతిరాజేంద్రఛాందసాః శ్లోకశత్రవఇ
తి ॥ రాజ్ఞాప్రవేశితాస్తే ప్రదృష్టరాజసంసదోమిళితా స్సహైవకవిత్వం
పఠంతిస్మ - రాజాతచ్ఛ్రుత్వాఉత్తరార్ధంకాళిదాసేనకృతమితిజ్ఞాత్వా
విప్రానాహ - యేనపూర్వార్ధంకారితంతన్ముఖాత్కవిత్వంకదాచిదపినక
రణీయం- ఉత్తరార్ధస్యకించిద్దీయతేనపూర్వార్ధస్యేత్యుక్త్వా ప్రత్యక్ష
రలక్షందదౌ - తేషుచదక్షిణామాదాయగతేషు కాళిదాసంవీక్ష్యరాజా
ప్రాహ - కవేఉత్తరార్ధంత్వయాపఠితమితి- కవిరాహ ॥*॥ అధరస్యమ
ధురిమాణంకుచకాఠిన్యందృశోశ్చతైక్ష్ణ్యంచ - కవితాయాంపరిపాకంహ్య
నుభవరసికోవిజానాతి- రాజాచసుకవేసత్యంవదసి ॥ *॥ అపూర్వోభాతి
భారత్యాః కావ్యామృతఫలేరసః- చర్వణేసర్వసామాన్యేస్వాదువిత్కేవ
లంకవిః ॥ సంచింత్యసంచింత్యజగత్సమస్తంత్రయః పదార్థాః హృదయం
ప్రవిష్టాః - ఇక్షోర్వికారామతయః కవీనాంముగ్ధాంగనాపాంగతరంగితా
ని ॥ తతః కదాచిద్ద్వారపాలకః ప్రణమ్యభోజంప్రాహ రాజన్ ద్రవిడదేశా
త్కోపిలక్ష్మీధరనామా కవిర్ద్వారమధ్యాస్త ఇతి - రాజాప్రవేశయేత్యా
హ- ప్రవిష్టమేవసూర్యమివవిభ్రాజమానంచిరాదప్యవిదితవృత్తాంతంప్రే
క్ష్యరాజావిచారయామాస- ఆహ ॥ *॥ ఆకారమాత్రవిజ్ఞానసంపాదితమ
నోరథాః- ధన్యాస్తేయేనశృణ్వంతిదీనాః క్వాప్యర్థినాంగిరః ॥ సచాగత్య
తత్రరాజానంస్వస్తీత్యుక్త్వాతదాజ్ఞయోపవిష్టః ప్రాహ- దేవఇయంతేపం
డితమండితాసభా- త్వంచపాత్రాద్విష్ణురసి - అతః కింనామపాండిత్యంమ
మ- తథాపికించిద్వచ్మి ॥*॥ భోజప్రతాపంతువిధాయధాత్రా శేషైర్నిర
స్తైః పరమాణుభిః కిం - హరేః కరేభూత్పవిరంబరేచభానుః పయోధేరుదరే
కృశానుః ॥ ఇతితత్రస్థేనపరిషచ్చమత్కృతా- రాజాచతస్యప్రత్యక్షరలక్షం
దదౌ- పునః కవిరాహ - దేవమయాసకుటుంబేనాత్రనివాసాశయాసమా
గతం ॥*॥ క్షమీదాతాగుణగ్రాహీస్వామీపుణ్యైనలభ్యతే- అనుకూలశ్శుచిర్ద
క్షః కవివిద్వాన్సుదుర్లభః ॥ ఇతి ॥ తతోరాజాముఖ్యామాత్యంప్రాహ

స్మైగృహం దీయతామితి-తతో నిఖిలమపినగరం విలోక్య కమపి మూర్ఖ మవా
ప్త్యానాపశ్యత్-యం నిరస్య విదుషే గృహం దీయతే - తత్ర సర్వత్ర భ్రమన్
కస్యచిత్కువిందస్య గృహం వీక్ష్య కువిందం ప్రాహ - కువింద గృహాన్నిస్సర
తవగృహం విద్వాన్నేష్యతీతి - తతః కువిందో రాజభవనమాసాద్య రాజానం
ప్రణమ్య ప్రాహ- దేవ భవదమాత్యో మాం మూర్ఖం కృత్వా గృహాన్నిస్సార
యతీతి త్వంతు పశ్య మూర్ఖః పండితో వేతి॥*॥ కావ్యం కరోమి నహి చారుత
రం కరోమి యత్నాత్కరోమి యది చారుతరం కరోమి- భూపాలమౌళిమణి
మండితపాదపీఠ హే సాహసాంక కవయామి వయామి యామి॥ తతో రాజా
త్వంకారవాదేన వదంతం కువిందం ప్రాహ॥*॥ లలితా తే పదపంక్తిః కవితా
మాధుర్యం చ శోభనం। పరంతు కవిత్వం విచార్య వక్తవ్యమితి - తతః కుపితః కు
విందః ప్రాహ దేవ అత్రాంతరం భాతి కింతు న వదామి రాజధర్మః పృథక్ విద్వ
ద్ధర్మాదితి-రాజా ప్రాహ- అస్తి చేదుత్తరం బ్రూహీతి- దేవ కాళిదాసా
దృతేఽన్యం కవిం న మన్యే కోఽస్తి తే సభాయాం కాళిదాసాదృతే కవితాతత్త్వవి
ద్విద్వాన్॥*॥ యత్సారస్వతవైభవం గురుకృపాపీయూషపాకోద్భవం త
ల్లభ్యం కవినైవ నైవ హఠతః పాఠప్రతిష్ఠాజుషా - కాసారే దివసం వసన్నపి
యః పూరం పరం పంకిలం కుర్వాణః కమలాకరస్య లభతే కింసౌరభం సైరి
భః॥ అయం మే వాగ్గుంభో విశదపదవైదగ్ధ్యమధురః స్ఫురద్బంధో వంధ్యః
పరహృది కృతార్థః కవిహృది। కటాక్షో వామాక్ష్యా దరదళితనేత్రాంతగ
ళితః కుమారేఽస్సారః స తు కిమపి యూనస్సుఖయతీతి॥ విద్వజ్జనవందితా సీ
తా ప్రాహ॥*॥ విపులహృదయాభియోగ్యే ఖిద్యతి కావ్యే జడో న మౌర్ఖ్యే స్వే
నిందతి కంచుకమేవ ప్రాయశ్శుష్కస్తనీ నారీ॥ తతః కువిందః ప్రాహ॥*॥
బాల్యే సుతానాం సురతేఽంగనానాం స్తుతౌ కవీనాం సమరే భటానాం- త్వం
కారయుక్తా హి గిరః ప్రశస్తాః కస్తే ప్రభో మోహతరః స్మర త్వం॥ తతో రాజా
సాధు భోః కువిందేత్యుక్త్వా తస్యాక్షరలక్షం దదౌ - మా భైషీరితి పునః కువిం
దం ప్రాహ - ఏవం క్రమేణాతిక్రాంతే కియత్యపి కాలే బాణః పండితవరః ప
రం రాజ్ఞా మాన్యమానోఽపి ప్రాక్తనకర్మతో దారిద్ర్యమనుభవతి- ఏవం స్థి
తే నృపతిః కదాచిద్రాత్రావేకాకీ ప్రచ్ఛన్నవేషస్స్వపురే చరన్ బాణగృహ
మేత్యాతిష్ఠత్ - తదా నిశీథే బాణో దారిద్ర్యద్వ్యాకులతయా కాంతాం
వక్తి- దేవి రాజా కియద్వారం మమ మనోరథమపూరయత్ - అద్యాపి పు
నః ప్రార్థితో దదాత్యేవ పరంతు నిరంతర ప్రార్థనా రసే మూర్ఖస్యాపి

త్వైజడీభవతీత్యుక్త్వా మహాతాఽర్థంమానేనస్థితః పునః పఠతి ॥ * ॥ హ
రహారపురహారవసుషకహాలాహలఫల్గుయాచనావచసోః । ఏకైవతవరస
జ్ఞాతదుభయరసతారతమ్యజ్ఞా ॥ దేవీ ॥ దారిద్ర్యస్యపరామూర్తిర్యాఞ్
చ్ఞానద్రవిణస్పృహా ।అపికౌపీనవాన్ శంభుస్తథాపిపరమేశ్వరః ॥ సేవాసు
ఖానాంవ్యసనంధనానాంయాచ్ఞాగుణానాంకునృపఃప్రజానాం। ప్రణష్ట
శీలశ్చసుతిఃకులానాంమూలావఘాతఃకఠినఃకుఠారః । తత్సత్యపి దారిద్ర్యే
రాజ్ఞో వక్తుంమయాస్వయమశక్యం ॥ * ॥ గచ్ఛత్వమపిజలదోవల్లభతా
మేతిసర్వలోకస్య । నిత్యప్రసారితకరఃకరోతిసూర్యోఽపిసంతాపం। కించ
దేవివైశ్వదేవావసరేప్రాప్తాః క్షుధార్తాఃపశ్చాద్యాంతీతితదేవమేహృద
యంధునోతి- దారిద్ర్యానలసంతాపఃశాంతస్సంతోషవారిణా। యాచకా
శావిఘాతాంతర్దాహఃకేనోపశామ్యతే। రాజాచైతత్ సర్వంశ్రుత్వా
వేదానీంకిమపిదాతుమశక్యం ప్రాతరేవబాణంపూర్ణమనోరథం కరి
ష్యామీతిసమ్ప్రేషితఃరాజా॥ * ॥ కృతోద్యమైర్నచవాగ్భిఃచవ్యసనీశంనద్యైవ
దం।ద్యైరాత్మసదృశోనార్థీకింతైఃకార్యైర్బలైర్ధనైః॥ ఏవంపురేపరిభ్రమ
మాణౌరాజనివర్తౌనిచోరద్వయంగచ్ఛతి । తయోరేకః ప్రాహశకుంతః
సఖేస్ఫారాంధకారవితతేఽపిజగత్యంజనవశాత్ సర్వంపరమాణుప్రాయ
మపివసుసర్వత్రపశ్యామిపరంతు సంభారగృహేతత్ర నకజాతమపి నమేచ
క్షుర్యాతీతి - ద్వితీయోమరాళనామాచోరఆహ - ఆహృతంసంభారగృహా
త్తత్ర నకజాతమపిహితమితికస్మాద్ధేతోరుచ్యతఇతితతః॥ శకుంతఃప్రాహ-
నస్వతోనగరరక్షకాః పరిభ్రమంతిసర్వోఽపిజాగర్తివ్యత్యేషాంభేరీపటహాదీ
నాంనినాదేనతస్మాదాహృతంవిభజ్యస్వస్వభాగగతంధనమాదాయశీఘ్ర
మేవగంతవ్యమితి॥ మరాళఃప్రాహ । సఖేత్వమనేనకోటిద్రవ్యమపరిమిత
మాణిక్యనకజాతేనకింకరిష్యసీతి- శకుంతః - ఏతద్ధనంకస్మైచిద్ద్విజన్మనేదా
స్యామియథాయంవేదవేదాంగపారగోఽన్యంనప్రార్థయతి ॥ మరాళః
సఖేచారు॥ * ॥ దత్తోయేనహ్యనాసస్యకరశఃఫలకోధచేత్ - ఆత్మనశ్చపరే
షాంచగర్దాపంపౌరుషంస్మృతం॥ మరాళః- అనేనదానేనతవకథంపుణ్యా
ఘంభవిష్యతీతి అస్మాకంపిత్రాపైతామహాయంధర్మః యచ్చౌర్యే
ణోపార్జితమానీయతే॥ మరాళః॥ * । శిరశ్ఛేదమంగీకృత్యార్జితంద్రవ్యంఖిల
మపికథందీయతే॥ శకుంతః॥ * ॥ మూర్ఖోఽనహిదదాత్యర్థంనరోదారిద్ర్య
శంకయా।ప్రాజ్ఞస్తువితరత్యర్థంనరోదారిద్ర్యశంకయా॥ కించిద్వేనమ

యం పాత్రం కించిత్పాత్రం తపోమయం । పాత్రాణాముత్తమం పాత్రం శూద్రాన్నం యస్య నోదరే ॥ శకుంతః ॥ అనేన విత్తేన కిం కరిష్యతి భవాన్ ॥ మరాళః- సఖే కాశీవాసీ కోపి విప్రవటుర్యాత్రాగాత్ - తేనాస్మత్పితుః పురః కాశీవాసఫలం వ్యావర్ణితం - తతోస్మత్తాతః బాల్యాదారభ్య చార్జితం కుర్వాణో దైవవశాత్ స్వపాపాన్నివృత్తో వైరాగ్యాత్సకుటుంబః కాశీం మేష్యతి-తదర్థమిదం ద్రవిణజాతం - శకుంతః - మహద్భాగ్యం తవ పితుః తథాహి॥ *॥ వారాణసీపురీవాసవాసనావాసితాత్మనా । కింతు నా సమతాం యాతి వరాకః పాకశాసనః ॥ ఊషరం కర్మసస్యానాం క్షేత్రం వారాణసీ పురీ । యత్ర సంలభ్యతే మోక్షః సమం చండాలపండితైః ॥ మరణం మంగళం యత్ర విభూతిశ్చ విభూషణం । కౌపీనం యత్ర కౌశేయం సా కాశీ కేన మీయతే ॥ ఏవముభయోః సంవాదం శ్రుత్వా రాజా తుతోష అచింతయచ్చ-మానసీకర్మణాం గతిస్సర్వ దైవవిచిత్రా- ఉభయోరపి పవిత్రా మతిరితి తతో రాజా వినిసృత్య భవనాంతరే పితృపుత్రావపశ్యత్ - తత్ర పితా పుత్రం ప్రాహ - ఇదానీం పరిజ్ఞాతశాస్త్ర తతోపి నృపతిః కార్పణ్యేన కిమపి న ప్రయచ్ఛతి ॥ కింతు ॥ *॥ అర్థానికవయతి కవయతి పఠతి చ పఠతి స్తవోన్ముఖస్తౌతి । పశ్చాద్యామీత్యుక్తే మౌనీ దృష్టిం నిమీలయతి ॥ రాజా హ్యేతచ్ఛ్రుత్వా తత్సమీపం ప్రాప్యైవమవదేతి స్వగాత్రాత్సర్వాభరణాన్యుత్తార్య దత్వా తస్మై తతో గృహమాపాద్య కాలాంతరే సభాముపవిష్టః కాళిదాసం ప్రాహ- సఖే॥*॥ కవీనాం మానసం నౌమి తరతి ప్రతిభాంభసా ॥ తతః కవిరాహ॥ యత్పోతేన వయాంసీవ భువనాని చతుర్దశ ॥ తతో రాజా ప్రత్యక్షరం ముక్తాఫలలక్షం దదౌ - తతః ప్రవిశతి ద్వారపాలః- దేవ కోపి కౌపీనావశేషో విద్వాన్ ద్వారి తిష్ఠతీతి॥ రాజా ప్రవేశయ॥ తతః ప్రవేశితః ॥ కవిరాగత్య స్వస్తీత్యుక్త్వానుక్త ఉపవిష్టః ప్రాహ ॥ *॥ ఇహ నివసతి మేరుశ్శేఖరో భూధరాణామిహ హి నిహిత భారాస్సాగరాస్సప్తచైవ । ఇదమతులమనంతం భూతలం భూరిభూతోద్భవధరణసమర్థం స్థానమస్మద్విధానాం ॥ రాజా-మహాకవే కిం తే నామ- అథిథస్సకవిః - నామగ్రహణం నోచితం పండితానాం తథాపి వదామో యది జానాసి ॥ *॥ నహి స్తనంధయీ బుద్ధిగాంభీర్యం గాహతే వచః । తలం తోయస్య ధైదగ్ధ్యం యష్టిరస్తి న వైణవీ॥ దేవాకర్ణయ॥ శ్లో॥ చ్యుతామిందోర్లేఖాం రతికలహభగ్నం చ వలయం సమం చక్రీకృత్య ప్రహసితముఖీ శైలతనయా। అవోచద్యం పశ్యేత్య

వతు గిరిశస్యాచగిరిజాయాశ్చక్రీడాచంద్రోదశనకిరణాపూరితతనుః ॥ కా
ళిదాసః॥ సఖే క్రీడాచంద్రచిరాద్దృష్టోఽపి- కథమీదృశీ తేదశా మండలేమం
డలేఽపి రాజన్యేఽపి రాజని బహుధనవతి - క్రీడాచంద్రః ॥ * ॥ ధనినోఽప్యదాన
విభవా గణ్యంతే ధురి మహాదరిద్రాణాం । హంతి న యతః పిపాసామతస్స
ముద్రోఽపి మరురేవ ॥ కించ ॥ ఉపభోగకాతరాణాం పురుషాణామర్థసంచ
యపరాణాం। కన్యామణిరివసదనే తిష్ఠత్యర్థః పరస్యార్థే ॥ సువర్ణమణి
కేయూరాడంబరైరన్యభూభృతః। కలయైవ పదం భోజస్తేషామాప్నోతి సా
రవిత్ ॥ సుధామయానీవ సుధాం గళంతి విదగ్ధసంయోజనమంతరేణ। కా
వ్యాని నిర్వ్యాజమనోహరాణి వారాంగనానామివ యౌవనాని ॥ జ్ఞాయ
తే జాతు నామాపి న రాజ్ఞః కవితాం వినా। కవేస్తద్వ్యతిరేకేణ న కీర్తిః స్ఫు
రతి క్షితౌ ॥ మయూరః ॥ తే వంద్యాస్తే మహాత్మానస్తేషాం లోకే స్థిరం య
శః। యైర్నిబద్ధాని కావ్యాని యే చ కావ్యే ప్రకీర్తితాః ॥ వరరుచిః ॥ పదవ్య
క్తివ్యక్తీకృతసహృదయానందకలితే కవీనాం మార్గేఽస్మిన్ స్ఫురతి బుధ
మాత్రస్యధిషణా । నచక్రీడాలేశవ్యసనపిశునోఽయం కులవధూకటాక్షా
ణాం పంథాః సఖలుగణికానామవిషయః ॥ రాజా క్రీడాచంద్రాయ వింశ
తిగజేంద్రాన్ గ్రామపంచకం చ దదౌ - తతో రాజానం కవిస్స్తౌతి ॥ * ॥ కంక
ణం నయనద్వంద్వే తిలకం కరపల్లవే। అహో భూషణవైచిత్ర్యం భోజప్ర
త్యర్థియోషితాం॥ తుష్టో రాజా పునరక్షరలక్షం దదౌ॥ తతః కదాచిద్భో
జరాజే జీర్ణసర్వాంగసంధిః పండితో రామేశ్వరనామా సభామభ్యాగాత్ -
స చాహ॥ *॥ పంచాననస్య సుకవేర్గజానాం సైన్యపశ్రియా। పారణా జా
యతే క్వాపి సర్వత్రైవోపవాసినః ॥ వాహానాం పండితానాం చ పరేషా
ముపరో జనః। కవీంద్రాణాం గజేంద్రాణాం గ్రాహకో నృపతిః పరః ॥ ఏవం హి
సువర్ణైః పట్టచేలైశ్చ శోభాస్యాద్వారయోషితాం - పరాక్రమేణ దానే
న రాజంతే రాజనందనాః - ఇత్యాకర్ణ్య రాజా రామేశ్వరపండితాయ స
ర్వాభరణాన్యశ్వయుక్తద్వయం ప్రాయచ్ఛత్ స్తౌతి కవిః ॥ * ॥ భోజత్వ
త్కీర్తికాంతాయాః నభఃఫాలస్థితం మహత్ । కస్తూరీతిలకం రాజన్ గు
ణాకరవిరాజతే - బుధాగ్రే న గుణాన్ బ్రూయాత్ సాధు వేత్తి యతః స్వ
యం- మూర్ఖాగ్రేఽపి చ న బ్రూయాత్ బుధః ప్రోక్తం న వేత్తి సః ॥ తేన చమ
త్కృతాస్సర్వే- రామేశ్వరకవిః॥ *॥ ఖ్యాతిం గమయతి సుజనస్సుకవిర్వి
దధాతి కేవలం కావ్యం । పుష్ణాతి కమలమంభో లక్ష్మ్యాతు రవిర్నియోజయ

॥ తతస్తుష్టో రాజా ప్రత్యక్షరం లక్షం దదౌ - రాజేంద్రం కవిః ప్రాహ॥ * ॥
కవిత్వం న శృణోత్యేవ కృపణః కీర్తివర్జితః । నపుంసకః కిం కురుతే పురస్థిత
మృగీదృశా ॥ సీతా ప్రాహ ॥ హతా హైహేయనకవయో వరాకాస్తే గజా అపి।
శోభా న జాయతే యేషాం మండలేంద్రగృహం వినా ॥ కాళిదాసః ॥ అనా
ఘ్రాతమానసం క్వాపి నస్పృశంతి కవేగిరః। దుఃఖాయైవాతివృద్ధస్య విలాసా
స్తరుణీకృతాః॥ రాజా ప్రతిపండితం లక్షం దదౌ తత్రైవ - తతః కదాచిద్రా
జా సమస్తాదపి కవిమండలాదధికం కాళిదాసమవలోక్య ఆయాంతం పరం
వేశ్యాలోలత్వేన చేతసి ఖేదలవం చక్రే - తదా సీతా విద్వద్బృందవందితా
తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా ప్రాహ - దేవ॥ * ॥ దోషమపి గుణవతి జనే దృష్ట్వా
గుణరాగిణో న ఖిద్యంతే । ప్రీత్యైవ శశిని పతితం పశ్యతి లోకః కళంకమపి ॥
తుష్టో రాజా సీతాయై లక్షం దదౌ - తథాపి కాళిదాసం యథాపూర్వం న మా
నయతి యదా - తదా స చ కాళిదాసో రాజ్ఞోభిప్రాయం విదిత్వా తులామి
షేణ ప్రాహ॥ * ॥ ప్రాప్య ప్రమాణపదవీం కో నామాస్తే తులే వలేపస్తే। నయ
సి గరిష్ఠమధస్తాత్తదితరముచ్చైస్తరాం కురుషే॥ పునరాహ - యస్యాస్తి స
ర్వత్ర గతిస్స కస్మాత్స్వదేశరాగేణ హి యాతి ఖేదం। తాతస్య కూపోయమితి
బ్రువాణాః క్షారం జలం కాపురుషాః పిబంతి ॥ తతో రాజ్ఞా కృతామవజ్ఞాం మ
నసి విదిత్వా కాళిదాసో దుర్మనాః నిజవేశ్మ యయౌ ॥ * ॥ అవజ్ఞాస్ఫుటితం
ప్రేమ సమీకర్తుం క ఈశ్వరః । సంధిం న యాతి స్ఫుటితం లాక్షాలేపేన మౌ
క్తికం॥ తతో రాజాపి ఖిన్నస్థ్సితః - తతో లీలావతీ ఖిన్నం దృష్ట్వా రాజానం
విషాదకారణమపృచ్ఛత్ - రాజా చ రహసి సర్వం తస్యై ప్రాహ - సా చ
రాజముఖేన కాళిదాసావజ్ఞాం జ్ఞాత్వా పునః ప్రాహ దేవ ప్రాణనాథ సర్వ
జ్ఞోసి ॥ * ॥ స్నేహో హి వరమఘటితో న వరం సంజాతవిఘటితస్నేహః-
హృతనయనో హి విషాదీ న విషాదీ భవతి ఖలు జాత్యంధః॥ పరంతు కాళిదా
సః కోపి భారత్యాః పురుషావతారః - తత్సర్వభావేన సమ్మానయైనం విద్వ
ద్భృత్యః॥ పశ్య ॥ * ॥ దోషాకరోపి కుటిలోపి కళంకితోపి మిత్రావసానసమ
యే విహితోదయోపి। చంద్రస్తథాపి హరవల్లభతాముపైతి నైవాశ్రితేషు
గుణదోషవిచారణా స్యాత్ ॥ రాజాపి ప్రియే సర్వమేతత్సత్యమేవేత్యంగీ
కృత్య శ్వః కాళిదాసం ప్రాతరేవ సంతోషయిష్యామీత్యవోచత్ - అన్యేద్యుః
రాజా దంతధావనాదివిధిం విధాయ సర్వత్రైవ నిత్యకృత్యస్సభాం ప్రాప - పం
డితాః కవయశ్చ గాయకా అన్యే ప్రకృతయశ్చ సర్వే సమాజగ్ముః - కాళిదా

సమేకమనాగతంవీక్ష్యరాజాస్వసేవకమేకం తదాకారణాయ వేశ్యాగృహంప్రేషయామాస- సచగత్వా కాళిదాసంనత్వా ప్రాహకవీంద్రత్వామాకారయతిభోజనరేంద్రఇతి - తతఃకవిర్వ్యచింతయత్- గతేహ్నినృపేణావమానితోహమద్యప్రాతరేవాకారణేకింకారణమితి॥*॥ యంయంనృపోనురాగేణసంమానయతిసంసది । తస్యతస్యోత్సారణాయయతంతే రాజవల్లభాః॥ కింతువిశేషాద్విజ్ఞాఅన్వహంమాన్యమానేమయిమాయావినోమత్సరాద్వైరంబోధయంతి॥ *॥ అవివేకమతిర్నృపతిర్మంత్రిషుగుణవత్సువక్రితగ్రీవః- యత్రఖలాశ్చప్రబలాస్తత్రకథంసజ్జనావసరః ॥ ఇతి విచారయన్ సభామాగచ్ఛత్ - తతోదూరేసమాయాంతంవీక్ష్యసానందమాసనాదుత్థాయసుకవేమత్ప్రియతమాద్యకథంవిలంబఃక్రియతఇతిభాషమాణః పంచషట్పదానిసమ్ముఖోగచ్ఛతి - తతోనిఖిలాపిసభాస్వాసనాదుత్థితా- సర్వేసభాసదశ్చచమత్కృతాః - వైరిణశ్చాస్యవిచ్ఛాయవదనాబభూవుః-తతోరాజానిజకరకమలేన అస్యకరకమలమవలంబ్యస్వాసనదేశంప్రాప్యతంచసింహాసనేఉపవేశ్యస్వయంచతదాజ్ఞయాతత్రైవోపవిష్టః - తతోరాజ్ఞఃసింహాసనారూఢేకాళిదాసేబాణకవిర్దక్షిణంబాహుముద్ధృత్యప్రాహ॥*॥ భోజఃకళావిద్ద్రుద్రోవాకాళిదాసస్యమాననాత్ విబుధేషుకృతోరాజాయేనదోషాకరోప్యసౌ ॥ తతోస్యవిశేషేణవిద్వద్భిస్సహవైరానలఃప్రదీప్తః - తతఃకైశ్చిద్బుద్ధిమద్భిఃమంత్రయిత్వాసర్వైరపివిద్వద్భిః భోజస్యతాంబూలవాహినీదాసీధనకనకాదినాసమ్మానితా- తేచతాంప్రత్యూపాయమూచుః - సుభగేఅస్మత్కీర్తిమసౌకాళిదాసోగళయతి- అస్మాసుకోపినైతేనకళాసామ్యంప్రవహతే- వత్సేయథైనంరాజాదేశాంతరంనిస్సారయతితథాభవత్యాకర్తవ్యమితి-దాసీప్రాహ- భవద్భ్యోమహోరంప్రాప్యమయాయుష్మత్కార్యంక్రియతే తన్మమప్రథమంహారోదాతవ్యఇతి-తతస్తాస్తాంబూలవాహినీతైర్దత్తంహారమాదాయవ్యచింతయత్ -తథాహి॥బుద్ధైరసాధ్యంకింవాస్తి - తతస్సమతిక్రామత్సుకతిపయవాసరేషు దైవాదేకాకినిప్రసుప్తే రాజనిచరణసంవాహనాసేవామస్యవిధాయతత్రైవకపటేననేత్రేనిమీల్యసుప్తా - తతశ్చరణచలనేనప్రారాజానమీషజ్జాగరూకంసమ్యగ్జ్ఞాత్వాప్రాహ॥ సఖిమదనమాలినిసదురాత్మాకాళిదాసః దాసీవేషేణఅంతఃపురంప్రాప్యలీలాదేవ్యాసహరమతఇతి - రాజాతచ్ఛ్రుత్వాఉత్థాయప్రాహ - తరంగవతికింజాగర్షీతి-

సా చ నిద్రావ్యాకులేవ నశృణోతి - రాజా చ తస్యా అపధ్వనిం శ్రుత్వా ప
చింతయత్ - ఇయం తరంగవతీ నిద్రాయాం స్వప్నవశంగతా వాసనావశా
ద్దేవ్యా దుశ్చరితం ప్రాహ - స చ స్త్రీవేషేణాంతఃపుర మాగచ్ఛతీ త్యేతదపి
సంభావ్యతే - కో నామ స్త్రీచరితం వేదేతి తతశ్చేత్థం విచార్య రాజా పరే
ద్యుః ప్రాతరాత్మని కృత్రిమజ్వరం విధాయ శయానః కాళిదాసం దాసీము
ఖేన ఆనాయ్య తదాగమనానంతరం తత్రైవ లీలాదేవీం చానాయ్య దేవీం ప్ర
త్యవదత్ - ప్రియే ఇదానీమేవ మయా పథ్యం భోక్తవ్యమితి- ఇత్యుక్తే సాపి
తథైవేతి పథ్యం గృహీత్వా రాజ్ఞో రజతపాత్రే ధృత్వా తత్ర ముద్గదాళిం సర్వ్య
వేషయత్ - తతః రాజా పితయో రభిప్రాయం జిజ్ఞాసమానః శ్లోకార్ధం ప్రా
హ ॥ ముద్గదాళీగదవ్యాళీకవీంద్రవితుషా కథమితి- తతః కాళిదాసః దేవ్యాం
సమీపవర్తిన్యాపి ఉత్తరార్ధం ప్రాహ ॥ అంధోవల్లభసంయోగే జాతా
విగతకంచుకా - దేవీ తచ్ఛ్రుత్వా పరిజ్ఞాతార్థా స్వరూపా సరస్వతీవ తద
ర్థం విదిత్వా స్మేరముఖీ మనాగివ బభూవ- రాజాప్యేతద్దృష్ట్వా విచారయా
మాస - ఇయం పురా కాళిదాసేస్నిహ్యతి అనేన పతస్యాం సమీపవర్తిన్యా
మపి ఇత్థమభ్యధాయి ఇయం చ స్మేరముఖీ బభూవ - స్త్రీణాం చ చిత్తం కో వే
ద ॥*॥ అశ్వప్లుతం వాసవగర్జితం చ స్త్రీణాం చ చిత్తం పురుషం చ భాగ్యం- అ
వర్షణం చాప్యతివర్షణం చ దేవో న జానాతి కుతో మనుష్యః ! కింత్వయం
బ్రాహ్మణః- దారుణాపరాధత్వేపి న హంతవ్య ఇతి - విశేషేణ సరస్వత్యాః
పురుషావతార ఇతి విచార్య కాళిదాసం ప్రాహ - కవే సర్వథా అస్మద్దేశేన
స్థాతవ్యం కిం బహునోక్తేన ప్రతివాక్యం కిమపి న వక్తవ్యం - తతః కాళిదాసో
పి వేగేనోత్థాయ వేశ్యాగృహమేత్య తాం ప్రత్యాహ- ప్రియే అనుజ్ఞాం దేహి
మయి భోజః కుపితః- స్వదేశేన స్థాతవ్యమిత్యువాచ- అహహ ॥ *॥ అఘ
టితఘటితాని ఘటయతి ఘటితఘటితాని దుర్ఘటీకురుతే । విధిరేవ తాని
ఘటయతి యాని పుమాన్నైవ చింతయతి ॥ కించ ॥ కమపి విద్వద్బృందచేష్టి
తమేవేతి ప్రతిభాతి- తథాహి ॥ * ॥ బహూనామల్పసారాణాం సమవా
యో దురత్యయః । తృణైర్విధీయతే రజ్జుః బధ్యంతే తేన దంతినః ॥ తతో వి
లాసవతీ నామ వేశ్యా తం ప్రాహ ॥ * ॥ తదేవాస్య పరం మిత్రం యత్ర సం
క్రామతి ద్వయం । దృష్టే సుఖం చ దుఃఖం చ ప్రతిచ్ఛాయేవ దర్పణే ॥ దయి
త మయి విద్యమానాయాం కిం తే రాజ్ఞః- కిం వా రాజదత్తేన విత్తేన కావ్యం ను
ఖేన నిశ్శంకం తిష్ఠ మద్గృహాంతః కుహర ఇతి - తతః కాళిదాసః తత్రైవ వసత్

కతిపయదినానిగమయామాస - తతఃకాళిదాసేగృహంనిర్గతే రాజా
నంలీలాదేవీప్రాహ - దేవకాళిదాసకవినాసాకంనితాంతంవిహితమా
మైత్రీ తదిదానీమనుచితంకస్మాత్కృతం- యస్యదేశేవ్యవస్థానంనిషిద్ధం
* ॥ ఇక్షోరగ్రాత్క్రమశఃపర్వణిపర్వణియథారసవిశేషః । తద్వత్సజ్జన
మైత్రీవిపరీతానాంతువిపరీతా॥ శ్లో॥ కారాతిపరితాపిణంప్రీతివిస్రంభభాజ
నం। కేనరత్నమిదంసృష్టంమిత్రమిత్యక్షరద్వయం ॥ రాజాప్యేతల్లీలాదేవీ
వచనమాకర్ణ్యప్రాహ దేవి కేనాపిమమేత్యభిధాయి । తతఃకాళిదాసో
దాసీవేషేణఅంతఃపురమాసాద్యదేవ్యాసహరమతి ఇతి - మయాచైత
ద్వ్యాపారజిజ్ఞాసయాకపటద్వారేణాయంభవతీచవీక్షితౌ- తతఃసమీపవ
ర్తిన్యాపిత్వయ్యుత్తరాధర్మమిత్థంప్రాహ - తచ్చాకర్ణ్యత్వయాపి
కృతోహాసః - తతశ్చసర్వమేతద్దృష్ట్వాబ్రాహ్మణహాననభీరుణామయా
దేశాన్నిస్సారితః-త్వాంచనదాక్షిణ్యేనహన్మీతి - తతఃసాపరాదేవీచ
మత్కృతాప్రాహ।నిశ్శంకం దేవఅహమేవధన్యా- యస్యాస్త్వంపతిరీదృ
శః యత్త్వయాభుక్తశీలాయాఃమమమనఃకథమన్యత్రగచ్ఛతి- యతఃసర్వ
కామినీభిరపికాంతోపభోగేస్మర్తవ్యోసి-అహాహ- దేవత్వంయదిమాం
సతీమసతీంవాఅకృత్వాగమిష్యసితర్హ్యహంసర్వథామరిష్యఇతి- తతో
రాజాపిప్రియేసత్యంవదసీతిమానయామాస-తప్తంలోహగోళకంకారయా
మాస-ధనుశ్చసజ్యంచక్రే।తతోదేవీస్నాత్వానిజపాతివ్రత్యానలేనదేదీప్య
మానాసుకుమారగాత్రీసూర్యమవలోక్యప్రాహ ॥ జగచ్చక్షుస్త్వంసర్వ
సాక్షీసర్వంవేత్సి॥శ్లో॥జాగ్రత్స్వప్నకాలేచసుషుప్త్యాయదిమేపతిః । భోజ
ఏవపరంనాన్యోమచ్చిత్తేభావితోపినఇత్యుక్త్వాతతోదివ్యత్రయంచక్రేత
తశ్శుద్ధాయామంతఃపురేలీలావత్యాంలజ్జానతశిరాఃనృపతిః పశ్చాత్తాపా
తురోదేవీత్థంస్వపాపిష్ఠంమాంకింవదామీతికథయామాస-రాజాచతదా
ప్రభృతిననిద్రాతిసచభుక్తేనకేనచిద్వక్తి- కేవలముద్విగ్నమనాఃస్థిత్వాది
వానిశంప్రవిలపతి - కింనామమమలజ్జాకిన్నామదాక్షిణ్యంక్వగాంభీర్యం
హాహాకవేకవికోటిముకుటమణే కాళిదాస హామమప్రాణసమహామూ
ర్ఖేనకిమశ్రావ్యంశ్రావితోసిఅవాచ్యముక్తోసీతి ప్రసుప్తఇవగ్రహగ్రస్త
ఇవమాయావిధ్వస్తఇవపపాత - తతఃప్రియాకరకమలసిక్తజలసంజాత
సంజ్ఞఃకథమపితామేవప్రియాంవీక్ష్యస్వాత్మనిందాపరఃపరమతిష్ఠత్ - త
తోనిశానాథహీనేవనిశాదినకరహీనేవదినశ్రీర్వియోగినీవయోషిత్ శక్ర

రహితేవసుధమానవ ఖ్యాతిభోజభూపాలసభారహితా కాళిదాసేన - త
దాప్రభృతినకస్యచిన్ముఖె కావ్యం నకోపివినోదసుందరంవచోవక్తి - తతో
గతేషుకేషుచిద్దినేషుకదాచిద్రాత్రౌపూర్ణేందుమండలంపశ్యన్ పురశ్చ
లీలాదేవీముఖేందుంవీక్ష్యప్రాహ॥ తుళ్ళణఅణుఅణుసరఇగ్గ్యసోముహచ
దంసఖుఏదాయే॥ కుత్రచపూర్ణేపిచంద్రమసనేత్రవిలాసఃకదావాచో
విలసితంప్రాప్తశ్చేత్థితః- ప్రాతర్విద్వద్ధీధాయసభాంప్రాప్యరాజావిద్వ
ద్వరాన్ప్రాహ - అహోసుకవయః ఇయంసమస్యాపూర్యతామితితతఃపఠ
తి- తుళ్ళణఅణుఅణుసరఇగ్గ్యసోముహచందంసఖుఏదాయేపునరాహఇయం
చేత్సమస్యానపూర్యతేభవద్భిఃమద్దేశేనస్థాతవ్యమితి - తతోభీతాస్తేకవ
యఃప్రాహనిగృహాణిజగ్ముః చిరంవిచార్యతేష్వేకస్యాపినార్థసంగతిస్ఫు
రతి- తతస్సర్వేమిళిత్వాబాణఃప్రేషితః - తతస్సభాంప్రాప్యాహరా
జానం దేవసర్వైర్విద్వద్భిరహంప్రేషితః - అష్టౌవాసరానవధిమభిధే
హినవమేహ్నిపూరయిష్యంతితే- నచేద్దేశాన్నిర్గచ్ఛంతి - రాజాఅస్త్వి
త్యాహ - తతోబాణఃతేషాంవిజ్ఞాప్యరాజసందేశంస్వగృహమగాత్ - త
తోష్టాదివసాఃఅతీతాః- అష్టమదినరాత్రౌమిళితేషుతేషుకవిషుబాణఃప్రా
హ- అహో తారుణ్యమదేనరాజసన్మానమదేనకించిద్విద్యామదేనకాళి
దాసోనిస్సారితోభవత్ -సమేభవంతస్సర్వఏవకవయః- ఏవమేష్వానేతుస
ఏకఏవకవిఃతంనిస్సార్యఇదానీంకింనామమహత్త్వమాసీత్ - స్థితేతస్మిన్
కథమియమవస్థాస్మాకం భవేత్ - తన్నిస్సారణేయాబుద్ధిఃకృతాసాభవ
ద్భిరేవఅనుభూయతే ॥ * ॥ సామాన్యవిప్రద్వేషేచకులనాశోభవేత్కిల
ఉమారూపస్య విద్వేషేనాశఃకవికులస్యహి ॥ తతస్సర్వేగాఢంకలహా
యంతేస్మమయూరాదయశ్చతతస్తేసర్వేకలహాన్నివార్యసద్యఃప్రా
హుః అద్యైవావధిఃపూర్ణః- కాళిదాసమంతరేణనకస్యచిత్సామర్థ్యం
మస్తిసమస్యాపూరణే ॥ * ॥ సంగ్రామేషుభటేంద్రాణాంకవీనాంకవి
మండలే । దీప్తిర్వాదీప్తిహానిర్వాముహూర్తేనైవజాయతే॥ యదిరో
చతేతతోద్యైవమధ్యరాత్రే ప్రముదితచంద్రమసినిగూఢమేవగచ్ఛామః ।
సంపత్తిసంభారమాదాయ యదినగమ్యతేశ్వోరాజసేవకాఅస్మాన్బలా
న్నిస్సారయంతి- తదాదేహమాత్రేణైవాస్మాభిర్గంతవ్యం - తదద్యమ
ధ్యరాత్రేగమిష్యామఇతిసర్వేనిశ్చిత్యగృహమాగత్య బలీవర్దవ్యూఢేషు
శకటేషుసంపద్భారమారోప్యరాత్రావేవనిర్గచ్ఛంతా - తతఃకాళిదా

సః తత్రైవ రాత్రౌ విలాసవతీసదనోద్యానే వసన్ పథి గచ్ఛతాం తేషాం
గిరం శ్రుత్వా వేశ్యాచేటీం ప్రేషితవాన్ - ప్రియే పశ్య క ఏతే గచ్ఛంతి బ్రా
హ్మణా ఇవ - తత స్సా సమేత్య సర్వానపశ్యత్ - ఉపేత్య చ కాళిదాసం
ప్రాహ ॥ * ॥ ఏకేన రాజహంసేన యా శోభా సరసోభవత్ । న సా బకసహ
స్రేణ పరితస్తీరవాసినా ॥ సర్వే చ బాణమయూరప్రముఖాః పలాయంతే
నాత్ర సంశయ ఇతి కాళిదాసః ప్రియే వేగేన వాసాంసి భవనాదానయ - య
థా పలాయమానాన్ విప్రాన్ రక్షామి । * ॥ కిం పౌరుషం రక్షతి యేన నా
ర్తాన్ కిం వా ధనం నార్థిజనాయ యత్స్యాత్ । సా కిం క్రియా యా న హి
తానుబద్ధా కిం జీవితం సాధువిరోధి యద్వై ॥ తత స్స కాళిదాస శ్శబరవేషం వి
ధాయ ఖడ్గముద్వహన్ - క్రోశార్ధముత్తరం గత్వా తేషామభిముఖమాగ
త్య సర్వాన్నిరూప్య జయేత్యాశీర్వచనముదీర్య పప్రచ్ఛ చారణభాషయా-
అహో యూయం విద్యావారిధయో భోజసభాయాం సంప్రాప్తమహత్త్వాతిశ
యాః బృహస్పతయ ఇవ సంభూయ కుత్ర జిగమిషవో భవంతః - కచ్చిత్కు
శలం వో రాజా చ కుశలీ అస్మాభిః కాశీదేశాదాగమ్యతే- భోజదర్శనాయ
విత్తస్పృహయా తతః - పరిహాసం కుర్వంత స్సర్వే నిష్క్రాంతాః తతస్తే
ష్వేకశ్చిత్తద్గిరమాకర్ణ్య తం చ చారణం మన్యమానః- కుతూహలేన విపశ్చి
త్ప్రాహ - అహో చారణ శృణు- త్వయా పశ్చాదపి శ్రోష్యత ఏవ అత్రో
హ యా అద్య వోచ్యతే రాజ్ఞా కిం తైభ్యో విద్వద్భ్యః పూరణాయ సమస్యో
క్తా - తత్పూరణాశక్తాః కుపితా రాజ్ఞా దేశాంతరే క్వచిజ్జిగమిషవ ఏతే నిశ్చ
క్రముః - చారణః- రాజ్ఞా కా వా సమస్యా ప్రోక్తా తతః పఠతి స విపశ్చిత్ తు
ఖణ అణు అణు సరఇ గ్గ్యాసో మహా చదం సఖు ఏదా యె- చారణః పఠిత్వా ధ్యే
వగూఢార్థం ఏతత్పూర్ణేందుమండలం వీక్ష్య రాజ్ఞా పాఠి- పఠ పశ్చాత్తరా
ర్ధమిదం భవితుమర్హతి - అణు ఇదిబంణయది కహ అణుకిదితం సంపడి
పదచదం స- సర్వే శ్రుత్వా చమత్కృతాః తతః- చారణస్సర్వాన్ ప్రణిపత్య
నిర్యయౌ - తత స్సర్వే విచారయంతః అహో ఇయం సాక్షాత్సరస్వతి
పుంరూపేణ సర్వేషాం అస్మాకం పరిత్రాణాయాగతా - నాయం భవితు
మర్హతి మనుష్యః- అద్యాపి కిమపి కేనాపి న జ్ఞాయతే - తతశ్శ్రుతిమేవ గృ
హం వా సాద్య తత్కటేభ్యో భారముత్తార్య ప్రాతస్సర్వైరపి రాజభవనమా
గంతవ్యం న చేచ్చారణ ఏవ నివేదయిష్యతి - తతః ఝటితి గచ్ఛామ ఇతి యోజ
యిత్వా తథా చక్రుః- తతో రాజసభాం గత్వా రాజానమాలోక్య స్వస్తీత్యు

త్వా వివిశుః - తతః బాణః ప్రాహ - దేవ సర్వజ్ఞేన యత్త్వయా పశ్యతైతదీ
శ్వరపదవేదకే౽స్మిన్వరాకా ఉదరంభరయో ద్విజాః - తథాప్యుచ్యతే॥ తులణ
అణుఅణుసరఇగ్గాహో ముహవదం సఖుఏదాయె - అణుఇదిబంణయదికహం
అణుకిదికంసంపడిపదిచదంస ॥ తులనామన్వనుసరతిగ్లౌస్సః ముఖచంద్ర
స్యఖల్వేతస్యాః। అన్వితి వర్ణ్యతేకథమనుకృతిస్తస్య ప్రతిపదచంద్రస్య॥ రా
జాయథావ్యవసితస్యాభిప్రాయం విదిత్వా సర్వథా కాళిదాసః - అత్యర్థ
దివసప్రభృత్యస్థానే నివసతి - ఉపాయైశ్చ సర్వం సాధ్యం - తతో బాణాయ
రుక్మాణాం పంచదశలక్షాణి ప్రాదాత్ - సంతోషమిషేణైవ విద్వద్బృం
దం స్వం స్వం సదనం ప్రతి ప్రేషితం - గతే చ విద్వన్మండలే శైర్ద్వారపాలా
యాదిష్టం రాజ్ఞా యది కేచిద్ద్విజన్మాన ఆయాస్యంతి తదా గృహమధ్యమానే
తవ్యాః - తతస్సర్వమపి విత్తమాదాయ స్వగృహం గతే బాణే కేచిత్పండితా
ఆహుః అహో బాణేనానుచితం వ్యవధాయి - యదపావపి అస్మాభిస్సహ
నగరాన్నిష్క్రాంతో౽పి సర్వమేవ ధనం గృహీతవాన్ - సర్వథా భోజస్య బా
ణస్వరూపం జ్ఞాపయిష్యామః - యథా కో౽పి నాన్యాయం విధత్తే విద్వత్సు - త
తస్తే రాజానమాసాద్య దదృశుః - రాజా తాన్ ప్రాహ ఏతత్స్వరూపం జ్ఞాత
మేవ భవద్భిర్యథార్థతయా వాచ్యం - తతస్తైస్సర్వమేవ నివేదితం తతః -
రాజా విచారితవాన్ - సర్వథా కాళిదాసశ్చారణవేషేణ మద్భయాన్మదీ
య నగరమధ్యాస్తే - తతశ్చాంగరక్షకానాదిదేశ - అహో యూయం పల్యాణ్యాం
తాంతురంగాః తతః క్రీడోద్యానప్రయాణే ఘటహాధ్వనిరభవత్ - అహో
ఇదానీం రాజా దేవపూజావ్యగ్ర ఇతి శుశ్రుమః - పునరిదానీం క్రీడోద్యానం గ
మిష్యతీతి వ్యాకులాస్సర్వే భటాస్సంభ్రమాయవశ్చాద్యాంతి - తతో రాజా తై
ర్విద్వద్భిస్సహ అశ్వమారుహ్య రాత్రౌ యత్ర చారణప్రసంగస్సముజనిత ప్ర
దేశం ప్రాప్తః - తతో రాజా చరతాం చోరాణాం పదజ్ఞానసిపుణాన్ సాహూ
య ప్రాహ అనేన వర్త్మనా యః కో౽పి రాత్రౌ నిర్గతస్తస్య పదాని అద్యాపి
దృశ్యంతే తాని పశ్యంత్వితి - తతో రాజా ప్రతిపండితెంలక్షుందత్వా తాన్ ప్రే
షయిత్వా చ స్వభవనమగాత్ - తే చ పదజ్ఞా రాజాజ్ఞయా సర్వత్ర చరంతో౽పి
తస్య న వేత్తుమాణా వి మూఢా ఇవాసన్ - తతశ్చ లబ్ధమానే సపత్తరి - కామ
పి దాసీమేకాం పదత్రాణం త్రుటితమాదాయ చర్మకారవేశ్మ గచ్ఛంతీం దృ
ష్ట్వా ఉపృష్టవాన్ - తతః తత్పదత్రాణం తయా చర్మకారకరే న్యస్తం వీ
క్ష్యతైశ్చ తస్యాః కరాన్నిష్కాణ్య తాదృశరేణుపూర్ణే పథి ముక్తే తదేవ పదం

తస్యేతిజ్ఞాత్వా తాంచ దాసీం క్రమేణవేశ్యాభవనంవిశంతీంవీక్ష్యతస్యాః
మందిరంపరితోష్టయామాసుః- తతశ్చతైఃక్షణేనభోజశ్రవణపథవిషయం
అభిజ్ఞానవార్తా ప్రాపితా - తతో రాజాసపౌరప్రామాత్యఃపద్భ్యామే
వవిలాసవతీభవనముగాత్ - తతః తచ్ఛ్రుత్వావిలాసవతీంప్రాహ కాళి
దాసః-ప్రియేమత్కృతేకింకష్టంతేపశ్య-విలాసవతీ-సుకవే॥ * ॥ ఉపస్థితే
విప్లవపవఘ్నంసాంసమస్తభావఃపరిమీయతేతః । అవాతివాయూనహితూ
లరాశేర్గిరేశ్చ కశ్చిత్ప్రతిభాతిభేదః ॥ మిత్రస్వజనబంధూనాంబుద్ధేర్ధై
ర్యస్యచాత్మనః। ఆపన్నికషపాషాణోజనోజానాతిసారతాం॥ అప్రార్థి
తానిదుఃఖానియథైవాయాంతిదేహినః । సుఖానిచతథామన్యేదైన్యమ
త్రాతిరిచ్యతే ॥ సుకవే రాజ్ఞాత్వయిమనాజ్ఞిరాకృతేవచపాపిష్ఠయాన
హేదందాసీబృందంప్రదీప్తవహ్నౌపతిష్యతి - కాళిదాసః- ప్రియేనైవం
మన్తవ్యం- మాందృష్ట్వావిశ్వాసీకృతాస్యోభోజఃపాదయోఃపతిష్యతీతి-త
తో వేశ్యాగృహంప్రవిశ్యభోజఃకాళిదాసందృష్ట్వాససంభ్రమమాశ్లిష్యపా
దయోఃపతతి- సరాజాపతతిచ॥ *॥ గచ్ఛతస్తిష్ఠతోవాపిజాగ్రతస్స్వపతో
పివా। మాభూన్మనఃకదాచిన్మేత్వయావిరహితంకవే ॥ కాళిదాసస్తచ్ఛ్రు
త్వాక్రీడావనతాసిన స్తిష్ఠతిరాజాచకాళిదాసముఖమున్నమయ్యాహ. కా
ళిదాసకళావాసదాసవత్పాలితోయది। రాజమార్గేవ్రజన్నత్రపరేషాం
తత్రకాత్రపా॥ధన్యాంవిలాసినీంమన్యేకాళిదాసోయదేతయా। నిబద్ధస్స్వ
గుణైరేవశకుంతఇవపంజరే॥ రాజానేత్రయోఃహర్షాశ్రుమార్జయతి
కరాభ్యాం కాళిదాసస్య - తతఃతత్ప్రీతిప్రసన్నోరాజాబ్రాహ్మణే
భ్యఃప్రత్యేకంలక్షందదౌ-నిజతురగేచకాళిదాసమారోప్యసపరివారఃనిజ
గృహంయయౌ- కియత్యపికాలేతికాన్తేరాజాకదాచిత్సంధ్యామాలో
క్యప్రాహ॥ *॥ పరిపతతిపయోనిధౌపతంగః॥ తతో బాణఃప్రాహ- సరసిరు
హోదరేషుమత్తభృంగః॥ తతో మహేశ్వరఃకవిః- ఉపవనతరుకోటరేవి
హంగః॥తతః॥ కాళిదాసఃప్రాహ-యువతిజనేషుశనైశ్శనైరనంగః॥తుష్టో
రాజాలక్షంలక్షందదౌ-చతుర్థచరణస్యలక్షద్వయందదౌ- కదాచిద్రాజా
బహిరుద్యానమధ్యమార్గంప్రత్యాగచ్ఛంతంకమపివిప్రందదర్శ -తస్యక
రేచమృణ్మయంకమండలం వీక్ష్యతంచాతిదరిద్రంజ్ఞాత్వాముఖశ్రియా వి
రాజమానంచావలోక్యతురంగంతదగ్రేనిధాయాహ. విప్రపమణపాత్రం
కిమర్థంపాణౌవహసీతి- సచవిప్రఃనూనంముఖశోభయామృదూక్త్యాచ

భోజ ఇతి విచార్యాహ - దేవ వదాన్యశిరోమణౌ భోజే పృథ్వీం శాసతి లోహ
తామ్రాభావస్సముజని - తేన చర్మమయం పాత్రం వహామీతి ॥ రాజా ॥
భోజే శాసతి లోహతామ్రాభావే కో హేతుః తదా ॥ విప్రః పఠతి ॥ అస్య శ్రీ
భోజరాజస్య ద్వయమేవ సుదుర్లభం । శత్రూణాం శృంఖలైర్లోహం తా
మ్రం శాసనపత్రకైః ॥ తతస్తుష్టో రాజా ప్రత్యక్షరం లక్షం దదౌ - కదాచిద్ద్వా
రపాలః ప్రాహ - ధారేంద్ర దూరదేశాదాగతః కశ్చిద్విద్వాన్ ద్వారి తిష్ఠతి-
తత్పత్నీ చ తత్పుత్రస్సపత్నీకః- అతః అతిపవిత్రం విద్వత్కుటుంబం ద్వారి తిష్ఠ
తీతి ॥ రాజా ॥ అహో ఆగరీయసీ శారదాప్రసాదపద్ధతిః - తస్మిన్నవసరే గ
జేంద్రపాల ఆగత్య రాజానం ప్రణమ్య ప్రాహ - భో జేంద్ర సింహళదేశాధీ
శ్వరేణ సపాదశతం గజేంద్రాః ప్రేషితాః షోడశ మహామణయశ్చ - తతో
బాణః ప్రాహ ॥ * ॥ స్థితః కవీనామివ కుంజరాణాం స్వమందిరం వా నృపమం
దిరం వా । గృహే గృహే కిం భవతాదృశా ఇవైతే భవన్తి భూపాలవిభూషితాం
గాః ॥ తతో రాజా గజావలోకనాయ బహిరగాత్ - తతస్తం విద్వత్కుటుం
బం వీక్ష్య చోళపండితో రాజ్ఞః ప్రియో ఽహమితి గర్వం దధార - యస్మయా
రాజభవనమధ్యం గమ్యతే - విద్వత్కుటుంబం తు ద్వారపాలజ్ఞాపితమపి బ
హిరాస్తే - తదా రాజా తచ్చేతసి గర్వం విదిత్వా చోళపండితం సౌధాంగ
ణాన్నిస్సారితవాన్ - కాశీదేశవాసీ కోపి తండులదేవనామా రాజ్ఞే స్వస్తి
త్యుక్త్వా తిష్ఠత్ - రాజా చ తం పప్రచ్ఛ - సుమతే కుత్ర నివాసః । వర్తతే య
త్ర పావాణీ కృపాణీ గ్రస్తశాఖినః - శ్రీమన్మాళవభూపాల స్తత్ర దేశే వసా
మ్యహం - తుష్టో రాజా తస్మై గజేంద్రసప్తకం దదౌ - తతః కోపి విద్వానాగ
త్య ప్రాహ - తవ యశస్సంపదః ప్రాప్యాః తత్తపోపి న విద్యతే - యేన త్వం భో
జకల్పద్రుమః దృగ్గోచరముపైష్యసి ॥ తస్మై రాజా దశ గజేంద్రాన్ దదౌ - త
తః కశ్చిద్బ్రాహ్మణపుత్రః భుం భారవం కుర్వాణో భ్యేతి - తతస్సర్వే సం
భ్రాంతాః - కథం భుం భారవం కరోషీతి రాజ్ఞో స్వదృగ్గోచరమానీతః పృష్టః
స ప్రాహ - దేవ త్వద్దానపాథోధౌ దారిద్ర్యస్య నిమజ్జతః । న కోపి హి కరా
లంబం దత్తే మత్తేభదాయక ॥ తతస్తుష్టో రాజా తస్మై త్రింశద్గజేంద్రాన్ ప్రా
దాత్ - తతః ప్రవిశతి పత్నీసహితః కోపి విలోచనో విద్వాన్ స్వస్తీత్యుక్త్వా
ప్రాహ ॥ * ॥ నిజానపి గజాన్ భోజం దదానం ప్రేక్ష్య పార్వతీ । గజేంద్ర
వదనం పుత్రం రక్షత్యద్య పునః పునః ॥ తతో రాజా సప్తగజాన్ తస్మై దదౌ-
తతో రాజా విద్వత్కుటుంబం తద్దైవపురతః స్థితం వీక్ష్య బ్రాహ్మణం ప్రా

హ ॥ * ॥ క్రియాసిద్ధిస్సత్త్వే భవతి మహతాం నోపకరణే॥ వృద్ధద్విజః ప్రా
హ ॥ * ॥ ఘటో జన్మస్థానం మృగపరిజనో భూర్జవసనం వనే వాసః కందాది
కమశనమేవంవిధగుణః । అగస్త్యః పాథోధిం యదకృతకరాంభోజకుహ
రే క్రియాసిద్ధిస్సత్త్వే భవతి మహతాం నోపకరణే ॥ తతో రాజా బహుమూ
ల్యానపి షోడశ మణీన్ తస్మై దదౌ। తతస్తత్పత్నీం ప్రాహ రాజా- అంబ త్వ
మపి పఠ। దేవీ॥ రథస్యైకం చక్రం భుజగనమితాస్సప్తతురగా నిరాలంబో
మార్గశ్చరణవికలస్సారథిరపి। రవిర్యాత్యేవాంతం ప్రతిదినమపారస్య నభ
సః క్రియాసిద్ధిస్సత్త్వే భవతి మహతాం నోపకరణే॥ రాజా తుష్టస్సప్తదశ గ
జాన్ సప్తరథాంశ్చ తస్యై దదౌ-తతో విప్రపుత్రం ప్రాహ రాజా - విప్రసు
త త్వమపి పఠ॥ విప్రసుతః॥ * ॥ విజేతవ్యా లంకా చరణతరణీయో జలనిధిర్వి
పక్షః పౌలస్త్యో రణభువి-సహాయాశ్చ కపయః । పదాతిర్మర్త్యోఽసౌ సకలమ
వధీద్రాక్షసకులం క్రియాసిద్ధిస్సత్త్వే భవతి మహతాం నోపకరణే ॥ తుష్టో
రాజా విప్రసుతాయ అష్టాదశ గజేంద్రాన్ ప్రాదాత్ ॥ తతస్సుకుమారమ
నోజ్ఞనిఖిలాంగావయవాలంకృతాం- శృంగారరసోప జాతమూర్తిమివ
చంపకలతామివ లావణ్యాగ్ర యష్టిం విప్రస్నుషాం వీక్ష్య నూనం భార
త్యాః కాపి లీలాకృతిరియమితి చేతసి నమస్కృత్య రాజా ప్రాహ - మాత
స్త్వమప్యాశిషం వద- విప్రస్నుషా- దేవ శృణు ॥ *॥ ధనుః పౌష్పం మౌర్వీ
మధుకరమయీ చంచలదృశాం దృశాం కోణో బాణః సుహృదపి జడాత్మా
హిమకరః । స్వయం చైకోఽనంగః సకలభువనం వ్యాకులయతి - క్రియాసిద్ధి
స్సత్త్వే భవతి మహతాం నోపకరణే॥ చమత్కృతో రాజా లీలాదేవీభూష
ణాని సర్వాణ్యాదాయ తస్యై దదౌ. అనర్ఘ్యాంశ్చ సువర్ణమౌక్తికవైడూర్య
ప్రవాళాంశ్చ ప్రదదౌ-తతః కదాచిత్సీమంతనామా కవిః ప్రాహ॥ *॥ పన్థా
స్సంహర దీర్ఘతాం త్యజ నిజం తేజః కఠోరం రవే శ్రీమన్వింధ్యగిరే ప్రసీ
ద సదయం సద్యస్సమీపే భవ । ఇత్థం మారవలాయనశ్రమవతీం దృష్ట్వా నిజ
ప్రేయసీం శ్రీమన్భోజ తవద్విపః ప్రతిదినం జల్పన్తి మూర్ఛంతి చ ॥ తస్మిన్న
వసరే కశ్చిత్సువర్ణకారః ప్రాంతేషు పద్మరాగమణిమండితం సువర్ణ
భాజనమాదాయ రాజ్ఞః పురో ముమోచ - తతో రాజా సీమంతకవిం ప్రా
హ-సుకవే ఇదం భాజనం కామపి శ్రియం దర్శయతి-తతః కవిరాహ ॥ *॥ ధా
రేశ త్వత్ప్రతాపేన పరాభూతస్త్విషాంపతిః। సువర్ణపాత్రవ్యాజేన దేవ
త్వామేవ సేవతే॥ తతస్తుష్టో రాజా తద్దేవపాత్రం ముక్తాఫలైరాపూర్య ప్ర

దాత్ - కదాచిద్రాజా మృగయారసేన పురః పలాయమానం వరాహం దృ
ష్ట్వా స్వయమేకాకీ తదా దూరం వనాంతమాసాదితవాన్ - తత్రైకం చ సద్వి
జవరమవలోక్య ప్రాహ - ద్విజ కుత్ర గంతాసి - ద్విజః ధారానగరం - భోజః
కిమర్థం - ద్విజః - భోజం ద్రష్టుం ద్రవిణేచ్ఛయా - స వందితారాయ దత్తే - అ
హమపి సహాఖండనయా చేద్భోజః - విప్ర గతో హి త్వం విద్వాన్ కవిర్వా - ద్వి
జః - మహాభాగ కవిరహం - భోజః - తర్హి కిమపి పఠ - ద్విజః - భోజం వినా
మత్పదసరణిం న కోపి జానాతి - రాజా - మమాప్యమరవాణీపరిజ్ఞానమ
స్తి - రాజా చ మయి స్నిహ్యతి - తద్గుణం చ శ్రావయిష్యామి - కిమపి కల్యాకా
శలం దర్శయ - విప్రః - కిం వర్ణయామి ॥ రాజా ॥ కలమానేతాన్ వర్ణయ
విప్రః ॥ శ్లో ॥ కలమాః పాకవినమ్రాః మూలతలాఘ్రాతసురభికహ్లారాః । పవ
నాకంపితశిరసః ప్రాయః కుర్వంతి పరిమళశ్లాఘాం ॥ రాజా తస్మై సర్వాభర
ణాన్యుత్తార్య దదౌ - తతః కదాచిత్కుంభకారవధూః - రాజగృహమేత్య
ద్వారపాలం ప్రాహ - ద్వారపాల రాజా ద్రష్టవ్యః - స ఆహ - కిం తే రాజ్ఞా
కార్యం - సా చాహ - న తే ఋధా స్యామి నృపాగ్ర ఏవ కథయామి - స సభా
యామాగత్యాహ - దేవ కుంభకారప్రియా కాచిద్రాజ్ఞో దర్శనాకాంక్షిణీ న
వక్తి మత్పురః కార్యం త్వత్పురతః కథయిష్యతి రాజా ॥ ప్రవేశయ ॥ సా చా
గత్య నమస్కృత్యావక్తి । దేవ మత్ఖననాద్దృష్టం నిధానం వల్లభేన మే । స ప
శ్యన్నేవ తత్రాస్తే త్వాం జ్ఞాపయితుమభ్యగాం ॥ రాజా చ చమత్కృతో
నిధానకలశమానయామాస । తద్ద్వారముద్ఘాట్య యావత్పశ్యతి రాజా తా
వత్తదంతర్వర్తిద్రవ్యం మణిప్రభామండలమాలోక్య కుంభకారపత్నీ తుతో
షా చ ప్రాహ ॥ శ్లో ॥ రాజంశ్చంద్రం సమాలోక్య త్వాం తు భూపాలమాగతం
రత్నశ్రేణిమిషాన్మన్యే నక్షత్రాణ్యభ్యుపాగమన్ ॥ రాజా కుంభకారవధూ
ముఖాచ్ఛ్లోకం లోకోత్తరమాకర్ణ్య చమత్కృతః తస్యై సర్వం దదౌ । తతః
కదాచిద్రాజా రాత్రావేకాకీ సర్వతో నగరచేష్టితం పశ్యన్ పౌరగిరమాక
ర్ణయంశ్చచార । తదా కశ్చిద్వైశ్యగృహే వైశ్యః స్వప్రియాం ప్రాహ
ప్రియే రాజా స్వల్పదానరతోపి ఉజ్జయినీనగరాధిపతేర్విక్రమార్కస్య
దానప్రతిష్ఠాం కాంక్షతే । సా కిం భోజేన ప్రాప్యతే । కైశ్చిత్ స్తోత్రపరాయ
ణైర్మహారాజాదిక విభిర్మహామానం ప్రాపితో భోజః । పరం తు భోజో
భోజ ఏవ । ప్రియే శృణు ॥ శ్లో ॥ ఆబద్ధకృత్రిమసటాజటిలాంసభిత్తిరారోపితో
యది పదం మృగవైరిణః శ్వా । మత్తేభకుంభతటపాటనలంపటస్య నాదం క

రిష్యతికథంహరిణాధిపస్య॥ రాజాశ్రుత్వావిచారితవాన్ । అసౌసత్యమే
వవదతి। తతఃపునఃపునర్వదంతంశృణోతి॥ *॥ ఆపన్నఏవపాత్రందేహీత్యు
చ్చారణంనమైమహ్యం । ఉపపన్నమేవదేయంత్యాగస్తైవిక్రమార్కకేమువ
త్యాన్ః॥ విక్రమార్కత్వయాదత్తంశ్రీమన్గాత్రిపుశతాష్టకం। అర్థినేద్విజ
పుత్రాయభోజేత్వన్మహిమాకుతః ॥ ప్రాప్నోతికుంభకారోపిమహిమా
నంప్రజాపతేః। యదిభోజోస్యవాప్నోతిప్రశస్తాంతవవిక్రమ॥ రాజా॥ లో
కేసర్వోపిజనఃస్వగృహేనిశ్శంకంసత్యంవదతి। మయావాఅన్యేనవాసర్వ
థావిక్రమార్కప్రతిష్ఠానశక్యాప్రాప్తుం - తతఃకదాచిత్కవిః రాజద్వా
రంసమాగత్యాహ రాజ్ఞాద్రష్టవ్యఇతి। తతఃప్రవేశితోరాజానంస్వస్తీత్యు
క్త్వాతదాజ్ఞయోపవిష్టఃపఠతి॥ *॥ కవిషువాదిషుభోగిషుదేహిషుద్రవిణ
వత్సుసతాముపకారిషు। ధనిషుధన్విషుధర్మధనేష్వపిక్షితితలేనహిభోజ
సమోనృపః॥ రాజాతస్మైలక్షంప్రాదాత్ ॥ తతఃకదాచిద్రాజాక్రీడో
ద్యానంప్రస్థితోమధ్యేమార్గంకామపిమలినాంశువసనాంతీక్ష్ణకరతపనక
రవిదగ్ధముఖారవిందాంసులోచనాంలోచనాభ్యాంఆలోక్యపప్రచ్ఛ। కా
త్వంపుత్రి- సాచతంశ్రీభోజభూపాలంముఖశ్రియావిదిత్వాతుష్టాప్రాహ॥
నరేంద్రలుబ్ధకవధూః। హర్షసంభృతోరాజాతస్యాః వాక్యప్రబంధానుబం
ధేనాహ। హస్తేకిమేతత్ ।సాచాహపలం। సచాహ। క్షామంకిం- సాచా
హ। సహజంబ్రవీమినృపతేయద్యాదరాచ్ఛ్రూయతే । గాయంతిత్వదరి
ప్రియాశ్రుతటినీతీరేషుసిద్ధాంగనా - గీతంగానతృణంచరంతిహరిణాస్తే
నామిషందుర్లభం॥ రాజాతస్యైప్రత్యక్షరంలక్షంప్రాదాత్। సర్వాభర
ణాన్యుత్తార్యతంచతురంగందదౌ। తతోగృహమాగత్యగవాక్షేఉపవిష్టః। త
త్రచాసీనంభోజందృష్ట్వారాజపత్నిఃనిస్థిత్వాకశ్చిదాహ। దేవసకలమహీ
పాలఆకర్ణయ ॥ ఇతశ్చేతశ్చాద్భిర్విఘటితతటస్సేతురుదధేరితోదుర్గం
ఘృత్వాభ్యాసబహుళహిమపంకోగిరిరయం। ఇదానీంనిర్వృత్తైకరితురగనీరా
జనవిధౌ। నజానేయాతారఃతవచరితపన్నఃకేనచపథా ॥ తుష్టోభోజఃపత్నిః
ఃస్థితస్త్యైవతస్య వంశ్యాఃపంచగజాన్దదౌ । కదాచిద్రాజామృగయా
రసపరాధీనో హయమారుహ్యప్రతస్థే ॥ *॥ తతోనదీంసముత్తీర్ణాం
శిరస్యారోపితేంధనం। వేషేణబ్రాహ్మణం జ్ఞాత్వారాజాపప్రచ్ఛసత్వ
రం॥ కియన్మానంజలంవిప్ర । సఆహ । జానుదఘ్నంనరాధిప॥ సచమత్కృ
తోరాజాహ। ఈదృశీకిమవస్థాతే। సఆహ। నహీసర్వేభవాదృశాః॥ రా

జాప్రాహ। కుతూహలాత్ । విద్వన్ యాచస్వ కోశాధికారిణం। లక్షం
దాస్యతి మద్వచనాత్ తతో విద్వాన్ కోష్ఠం భూమౌ నిక్షిప్య కోశాధికారిణం గ
త్వా ప్రాహ॥ మహారాజేన ప్రేషితోహం లక్షం మే దీయతాం॥ తతస్సహ
సన్ ఆహ॥ విప్ర భవన్మూర్తిః లక్షం నార్హతి । తతో విషాదీ స రాజానమే
త్యాహ। స పునర్హసతి దేవ నార్పయతి। రాజా కుతూహలాదాహ । లక్ష
ద్వయం ప్రార్థయ స దాస్యతి । పునరాగత్య విప్రః లక్షద్వయం దేయమితి
రాజ్ఞోక్తమిత్యాహ। పునర్హసతి। పునరపి భోజం ప్రాప్యాహ। స పాపి
ష్ఠో మాం హసతి। నార్పయతి । తతః కౌతూహలీ లీలానిధిర్మహేశాంశః
శ్రీభోజః ప్రాహ। విప్ర లక్షత్రయం యాచస్వ అవశ్యం స దాస్యతి । పునరే
త్య ప్రాహ। రాజా మే లక్షత్రయం దాపయతి। స పునర్హసతి। తతః క్రు
ద్ధో విప్రః పునరేత్యాహ। దేవ స నార్పయత్యేవ॥ * ॥ రాజన్ కనకధారా
భిస్త్వయి సర్వత్ర వర్షతి । అభాగ్యఛత్రసంఛన్నే మయి నాయాంతి బింద
వః॥ త్వయి వర్షతి పర్జన్యే సర్వే పల్లవితా ద్రుమాః। అస్మాకమర్కవృక్షా
ణాం పూర్వపత్రేపి సంశయః। ఏకమస్య వరమేకముద్యమం నిస్త్రపత్వమ
పరస్య వస్తునః । నిత్యముష్ణమహసా నిరస్యతే నిత్యమంధతమసం ప్రధావతి।
తతో రాజా ప్రాహ॥ * ॥ క్రోధం మా కురు మద్వాక్యాద్గత్వా కోశాధికారి
ణం। లక్షత్రయం గజేంద్రాశ్చ దశ ప్రాప్య త్వయా ద్విజ॥ తతస్స్వాంగర
క్షకం చ ప్రేషయతి। తతః కోశాధికారీ ధర్మపత్రే లిఖతి॥ * ॥ లక్షం లక్షం
పునర్లక్షం మత్తాశ్చ దశ దంతినః । దత్తా భోజేన తుష్టేన జానుదఘ్నప్రభా
షణాత్ ॥ తస్మిన్ సింహాసనమలంకుర్వాణే శ్రీభోజనృపతౌ ద్వారపాల ఆగ
త్య ప్రాహ । రాజన్ కోపి శుకదేవనామా కవిర్దారిద్ర్యవిడంబితో ద్వారి
వర్తతే। రాజా బాణం ప్రాహ । పండితవర శుకదేవం త్వం విజానాసి । బా
ణః । దేవ శుకదేవపరిజ్ఞానసామర్థ్యాభిజ్ఞః కాళిదాస ఏవ నాన్యః । రాజా।
సుకవే సఖే కాళిదాస కిం జానాసి శుకదేవకవిం । ఆహ కాళిదాసః దేవ ॥
* ॥ సుకవిద్వితయం జానే సఖిలేపి మహీతలే । భవభూతిః శుకశ్చాయం వా
ల్మీకిస్త్రితయోనయోః ॥ తతో విద్వద్బృందవందితా సీతా ప్రాహ ॥ కా
కాః కిం కిం కుర్వంతి కోంకారం యత్ర తత్ర వా। శుక ఏవ పరం వక్తి నృపహ
స్తోపలాళితః॥ తతో మయూరః ప్రాహ । అపృష్టస్తు నరః కించిద్యో బ్రూ
తే రాజసంసది। న కేవలమసన్మానం లభతే చ విడంబనాం॥ దేవ తథాప్యుచ్య
తే॥ * ॥ కా సభా కిం కవిజ్ఞానం రసికాః కవయశ్చ కే । భోజ కిం నామ తే దా

సంశుకస్తువ్యతియేనసః ॥ తథాపిభవనద్వారమాగతశుకదేవఃసభాయా
మాసేవ్యపవ। తదారాజావిచారయతి । శుకదేవసామర్థ్యంశ్రుత్వా
హర్షవిషాదయోః పాత్రమాసీత్ । మహాకవిరవలోకితఇతిహర్షః అ
స్మైసకలదిక్కోటిముకుటమణయేకింనామదేయమితిచవిషాదః। భవతుద్వా
రపాలప్రవేశయ । తతఃఆయాంతంశుకదేవందృష్ట్వా రాజాసింహాసనా
దుదతిష్ఠత్ । సర్వేపండితాస్తంశుకదేవంప్రణమ్యసవినయముపవేశయ
న్తి । సచరాజాతంసింహాసనేఉపవేశ్యస్వయంతదాజ్ఞయోపవిష్టః । తత
శ్శుకదేవఃప్రాహ । దేవధారానాథశ్రీవిక్రమనరేంద్రస్యయాదానలక్ష్మీః
త్వామేవసేవతే। దేవమాళవేంద్రవివధన్యోసాన్యేభూభుజఃయస్యతేకా
లిదాసాదయోమహాకవయఃసూత్రబద్ధాఃపక్షిణఇవనివసన్తి తతఃపఠతి॥ *
ప్రతాపభీత్యాభోజస్యతపనోమిత్రతామగాత్ । ఔర్వోబాడవతాంధత్తే
తటిత్క్షణికతాంగతా ॥ రాజా॥ తిష్ఠసుకవేనాపరఃశ్లోకఃపఠనీయః ॥ * ॥
సువర్ణకలశంప్రాదాత్ దివ్యమాణిక్యసంభృతం । భోజశ్శుకాయసం
తుష్టోదంతినశ్చచతుశ్శతం॥ ఇతిపుణ్యపత్రికేలిఖిత్వాసర్వందత్వాకోశాధి
కారీశుకం ప్రస్థాపయామాస- రాజాస్వదేశంప్రతిగతం శుకంజ్ఞాత్వాతు
ష్టోవ। సాచపరిషత్ సంతుష్టా। అన్యదాపాణిలేవాసుజేవోనామక
విఃకశ్చిదాగత్యరాజానంద్రష్టవాన్ । రాజా । సుకవేపఠన్యంకర। తతః
కవిరాహ॥ *॥ నోపితాపఃశిఖిభిర్నకల్పతరుభిర్నోకామధేన్వాదిభిర్నో
దేవైశ్చపరోపకారనిరతైఃస్థూలైర్నసూక్ష్మైరపి। అంభోధేనదిరంతరంజ
లభరైస్తాముర్వరాంసించతాధారేశేనధురంత్వయా ధ్యవహతామస్యే
జగజ్జీవతి॥ రాజాలక్షంపదదౌ ॥ కదాచిద్రాజానంనిరంతరందీయమానమా
లోక్యముఖ్యామాత్యోవక్తుమశక్తోరాజశ్శయనభవనభిత్తౌ వ్యక్తాక్షరా
ణిలిఖితవాన్ । *॥ఆపదర్థంధనంరక్షేత్ । రాజాశయనాదుత్థితోగచ్ఛన్
భిత్తౌతాన్యక్షరాణివీక్ష్యస్వయంద్వితీయచరణంలిలేఖ ॥ శ్రీమతామాప
దఃకుతః। అపరేద్యుఃఅమాత్యోద్వితీయంలిఖితంద్రష్ట్వాస్వయంతృతీయం
లిలేఖ।సాచేదపగతాలక్ష్మీః।పరేద్యుఃరాజాచతుర్థంలిఖతి।సంచితార్థోపి
వినశ్యతి।తతఃముఖ్యామాత్యఃరాజ్ఞఃపాదయోఃపతతి। దేవక్షంతవ్యోయం
మమాపరాధః।అన్యదాధారాధీశ్వరముపరిసౌధభూమౌశయానంమత్వా
కశ్చిద్ద్విజచోరఃఖాతపాతప్రాక్త్వంరాజ్ఞఃకోశగృహంప్రవిశ్య బహూని
వివిధరత్నానిహైమాన్యాదీనిహృత్వాతానితానివరలోక్య ఋణానమత్వా

తత్రైవవైరాగ్యమాపన్నోవిచారయామాస॥ శ్లో ॥ యద్వ్యంగాఃకుష్ఠిన
శ్చాంధాఃపంగవశ్చదరిద్రిణః। పూర్వోపార్జితపాపస్యఫలమశ్నంతిదే
హినః॥ తతోరాజానిద్రాక్షయేదివ్యశయనస్థితోవివిధమణికంకణాలంకృ
తందయితవర్గందర్శనీయమాలోక్య గజతురగరథపదాతిసామగ్రీం చచిం
తయన్ రాజ్యసుఖసంతుష్టః ప్రమోదభరాదాహ॥ *॥ చేతోహరాయువ
తయఃసుహృదోనుకూలాః సద్బాంధవాఃప్రణయగర్భగిరశ్చభృత్యాః। వ
ల్గంతిదంతినివహాస్తరళాస్తురంగాః। ఇతిచరణత్రయంరాజ్ఞోక్తం। చతుర్థ
చరణంరాజ్ఞోముఖాన్ననిస్సరతి। సతదాచోరేణశ్రుత్వాపూరితం। సం
మీలనేనయనయోర్నహికించిదస్తి॥ తతఃగ్రంథితోగ్రథః। రాజాచోరంవీక్ష్య
తస్మైవీరవలయమదాత్। తతస్తస్కరోవీరవలయమాదాయబ్రాహ్మణగృ
హంగత్వాశయానంబ్రాహ్మణముత్థాయతస్మైదత్వాప్రాహ।విప్రఏతద్రా
జ్ఞఃపాణివలయంబహుమూల్యంఅల్పమూల్యేననవిక్రేయం। తతోబ్రాహ్మ
ణః పణ్యవీధ్యాంతద్విక్రీయదివ్యభూషణానిపట్టదుకూలానిచజగ్రాహ। త
తోరాజకీయాఃకేచనఏనంచోరంమన్యమానాఃరాజ్ఞోనివేదయంతి। తతో
రాజనికటేనీతః। రాజాపృచ్ఛతి। విప్రభార్యాం పటమపినాస్తిఅద్యప్రా
తరేవదివ్యకుండలాభరణపట్టదుకూలాదికుతః। విప్రఃప్రాహ॥ *॥ భేకైః
కోటరశాయిభిర్మృతమివక్ష్మాంతర్గతంకచ్ఛపైః పాఠీనైః పృథుపంకపీఠలు
ఠనాద్యస్మిన్ముహుర్మూర్ఛితం। తస్మిన్శుష్కసరస్యకాలజలదేనాగ
త్యతచ్చేష్టితంయత్రాకుంభనిమగ్నవన్యకరిణాంయూథైః పయఃపీయతే॥
తుష్టోరాజాతస్మైవీరవలయంచోరప్రదత్తంనిశ్చిత్యస్వయంచలక్షందదౌ।
అన్యదాకోపికవిశేఖరఃవిష్ణ్వాఖ్యఃరాజద్వారిసమాగత్యతైః ప్రవేశితోరా
జానందృష్ట్వాస్వస్తిపూర్వకంప్రాహ। *॥ధారాధీశధరామహేంద్రగ
ణనా కౌతూహలీయామయం వేధా స్త్వద్గణనాంచకారఘటికా ఖండేన
రేఖాందివి। సైవేయంత్రిదశాపగాసమభవత్త్వత్తుల్యభూమీధరాభావా
త్తత్త్యజతిస్మసోయమవనీపీఠేతుషారాచలః॥ రాజాలోకోత్తరంశ్లోకమా
కర్ణ్యకిందేయమితివ్యచింతయత్। తస్మిన్క్షణేతదీయాకవిత్వప్రతిద్వం
ద్వమాకర్ణ్యసోమనాథాఖ్యకవేర్ముఖంవిచ్ఛాయమభవత్। తతస్సదౌ
ష్ట్యాద్రాజానంప్రాహ। దేవాసౌసుకవిర్భవతిపరమనేనతదాపివీక్షితాస్తి
రాజసభా - యతోదారిద్ర్యవారిధిరయం-అస్యచజీర్ణమపికౌపీనంనా
స్తి। తతోరాజాసోమనాథంప్రాహ॥ *॥ నిరవద్యానిపద్యానియద్యనా

థస్య కా క్షతిః । భిక్షుణా కక్షనిక్షిప్తః కిమిక్షుర్నీరసో భవేత్ ॥ తతస్స దే
భ్యో దత్త్వా తాంబూలం దత్త్వా రాజా సభాయా ఉదతిష్ఠత్ - తతస్స దైవరస్యానో
న్యమిత్యభిధాయ- అద్య విష్ణుకవేః కవిత్వమాకర్ణ్య సోమనాథేన సహ
ష్ట్యనుకారి - తతస్స ముత్థితా విద్వత్పరిషత్ - తతో విష్ణుకవిరేకం పద్యం
పత్రే లిఖిత్వా సోమనాథకవిహస్తే దత్త్వా ప్రణమ్య గంతుమారభత - అత్ర స
భాయాం త్వమేవ చిరం నంద - తతో వాచయతి సోమనాథకవిః ॥ * ॥ ఏతే
ష్వహో తరుణమారుతధూయమానదావానలైః కబళితేషు మహీరుహేషు ।
అంభో న చేజ్జలద ముంచసి మా విముంచ వజ్రం పునః క్షిపసి నిర్దయ కస్య హే
తోః ॥ తతస్సోమనాథకవిః నిఖిలగృహోపకరణవస్తూని హిరణ్యమణితురం
గమాదిసంపత్తిం కళత్రవస్త్రావశేషం దత్తవాన్ - తతో రాజా మృగయార
సప్రవృత్తో గచ్ఛన్ తం విష్ణుకవిమాలోక్య వ్యచింతయత్ -మయాస్మై భోజన
మపి న ప్రదత్తం-మామనాదృత్య అయం సంపత్తిపూర్ణస్స్వదేశం ప్రతియా
స్యతి పృచ్ఛామి-విష్ణుకవే కుతః సంపత్తిః ప్రాప్తా-కవిరాహ ॥ * ॥ సోమనా
థేన రాజేంద్ర దేవత్వద్గృహభిక్షుణా- అద్య శోచ్యత మేపూర్ణం కుమయికల్ప
ద్రుమాయితం ॥ రాజా పూర్వం సభాయాం శ్రుతస్య శ్లోకస్య అక్షరలక్షం దదౌ
సోమనాథేన దయావద్దత్తం తావదపి సోమనాథాయ దత్తవాన్- సోమనా
థః ప్రాహ ॥ కిసలయానికుతః కుసుమాని వా క్వ చ ఫలాని తథా వనవీరుధాం-
అయమకారణ కారుణికో యదా న తరతీహ పయాంసి పయోధరః ॥ తతః వి
ష్ణుకవి స్సోమనాథదత్తేన రాజ్ఞా దత్తేన చ తుష్టవాన్- తదా సీమంతః కవిః ప్రా
హ ॥ * ॥ వహతి భువనశ్రేణీం శేషః ఫణాఫలకస్థితాం కమఠపతినా మధ్యేపృష్ఠం
సదా స చ ధార్యతే। తమపి కురుతే క్రోడాధీనం పయోనిధిరాదరాత్ అహ
హ మహతాం నిస్సీమానశ్చరిత్రవిభూతయః ॥ కదాచిత్సోధతలే రాజానమే
త్య భృత్యః ప్రాహ - దేవ అఖిలే వ్యపి కోశేషు యద్విత్తజాతమస్తి తత్సర్వం
దేవేన కవిభ్యో దత్తం-పరం తు కోశగృహే ధనలేశోపి నాస్తి-కోపి కవిః ప్రత్య
హం ద్వారి తిష్ఠతి - ఇతః పరం కవిర్విద్వాన్ వా కోపి రాజ్ఞే న జ్ఞాప్యత ఇతి ము
ఖ్యామాత్యేన దేవసన్నిధౌ విజ్ఞాపనీయమిత్యుక్తం - రాజా కోశస్థం సర్వం ద
త్తమితి జానన్నపి ప్రాహ-అద్య ద్వారస్థం కవిం ప్రవేశయ- తతో విద్వాన్నా
గత్య స్వస్తీతి వదన్ ప్రాహ ॥ * ॥ నభసి నిరవలంబే సంగతా దీర్ఘకాలం త్వ
దభిముఖవిసృష్టోత్తానచంచూపుటేన । జలధరజలధారా దూరతస్తావదాస్తాం
ధ్వనిరపి మధురస్తే న శ్రుతశ్చాతకేన ॥ రాజా తదాకర్ణ్య - ధిగ్జీవిత

యద్విద్వాంసఃకవయశ్చద్వారమాగత్యసీదంతీతి- తస్మైవిప్రాయసర్వా ణ్యాభరణాన్యుత్తార్యదదౌ- తతోరాజాకోశాధికారిణమాహూయాహ- భాండారికముంజరాజస్యతథామేపూర్వేషాంచయేకోశాస్సంతి తేషాం మధ్యేరత్నపూర్ణానష్టకలశానాహర- తతఃకాశ్మీరదేశాన్ముచుకుందకవి రాగత్యస్వస్తీత్యుక్త్వాప్రాహ ॥*॥ త్వద్యశోజలధౌభోజనిమజ్జనభయా దివ। సూర్యేందుబింబమిషతోధత్తేకుంభద్వయంనభః॥ రాజాతస్మైప్రత్య క్షరంలక్షందదౌ-పునఃకవిరాహ ॥ *॥ ఆసన్కణానియావంతిచాతకాక్రూ ణితేంబుద। తావంతోపిత్వయోదారనముక్తాజలబిందవః ॥ తతస్సరాజాత స్మైశతతురగానపిదదౌ - తతఃభాండారికోలిఖతి॥*॥ ముచుకుందాయకవ యేజాత్యానశ్వాన్శతందదౌ । భోజఃప్రదత్తేఽలక్షాపితేనాసౌయాచితః పునః॥ తతోరాజాసర్వానపివేశ్మప్రేషయిత్వాంతర్గచ్ఛతి- తతోరాజ్ఞ శ్చామరగ్రాహిణీప్రాహ ॥ * ॥ రాజన్ముంజకులప్రదీపసకలక్ష్మాపాల చూడామణేయుక్తంసంచరణంతవాద్భుతమణిచ్ఛత్రేణరాత్రావపి। మా భూత్త్వద్వదనావలోకన వశాద్వ్రీడాభినమ్రశ్శశీమాభూచ్చేయమరుం ధతీభగవతీదుశ్శీలతాభాజనం ॥ రాజాతస్మైప్రత్యక్షరంలక్షందదౌ- అన్య దాకుండినగరాద్గోపాలోనామకవిరాగత్యస్వస్తిపూర్వకంప్రాహ*త్వ చ్చిత్తేభోజనిర్యాతంద్వయంతృణకణాయతే - క్రోధోవిరోధినాంసైన్యం ప్రసాదేకనకోచ్చయః ॥ రాజాశ్రుత్వాపితుష్టోనదాస్యతిరాజపురుషైస్స హచర్చాంకుర్వాణస్తిష్ఠతి- తతఃకవిఃవ్యచింతయత్ - కిమురాజ్ఞోనాగ్రా వి- తతఃక్షణేనసమున్నతమేవావలోక్యరాజానంకవిరాహ॥*॥హేపాథో ధయథోన్నతంహిభవతాదిగ్వ్యాపృతాస్సర్వతః మన్యేధీరతథాకరివ్య సిఖిలుక్షీరాబ్ధితుల్యంరసః । కింత్వేషతృషఃతేనహితృణమపిగ్రీష్మోష్మణా వ్యాకులఃపాఠీనాదిగణస్త్వదేకశరణస్తద్వర్షతావత్కియత్ ॥ రాజా కవిహృదయంవిజ్ఞాయగోపాలకవేదారిద్ర్యాగ్నినాతాంతందగ్ధోసీతివ దన్షోడశమణీనఘూర్ణ్యన్షోడశదంతీంద్రాంశ్చదదౌ - ఏకదారాజాధా రానగరేవిచరన్ క్వచిచ్ఛివాలయేప్రసుప్తంపురుషద్వయమపశ్యత్ - త యోరేకోవిగతనిద్రోవక్తి-అహోత్వంమమాస్తరాసన్నఏవ- కస్త్వం ప్రసుప్తోసి - జాగర్షినోవా- తతస్త్వపరఆహ విప్రవ్రణతోస్మి - అహ మపిబ్రాహ్మణపుత్రః - త్వామత్రప్రథమరాత్రౌశయానంవీక్ష్యప్రదీప్తేచ

ప్రదీపైక మండలూపపీఠాదిభిర్బ్రాహ్మణం జ్ఞాత్వా భవదాస్తరాసన్న
ఏవాహం ప్రసుప్తః ఇదానీం త్వద్గిరమాకర్ణ్య ప్రబుద్ధోస్మి - ప్రథమః ప్రాహ
- వత్స యది త్వం ప్రణతోసి తతో దీర్ఘాయుర్భవ - వద - కుత ఆగమ్యతే
కిం తే నామ అత్ర చ కిం కార్యం - ద్వితీయః ప్రాహ - విప్ర భాస్కర ఇతి నామ
పశ్చిమసముద్రతీరే ప్రభాసతీర్థసమీపే వసతిస్మ తత్ర భోజస్య వితర
ణం బహుభిర్వ్యావర్ణితం తతో యాచితుమహమాగతః త్వం మమ వృద్ధ
త్వాత్పితృకల్పోసి - త్వమపి వద ॥ స ఆహ - వత్స శాకల్య ఇతి మే నామ - మయా
ఏకశిలానగర్యా ఆగమ్యతే భోజం ప్రతి ద్రవిణాశయా వత్స త్వయానుక్తమ
పి దుఃఖం త్వయి జ్ఞాయతే కీదృశం తద్వద - తతో భాస్కరః ప్రాహ - తా
త కిం బ్రవీమి దుఃఖం ॥ * ॥ క్షుత్క్షామాః శిశవః శవా ఇవ భృశం మందాశయా
బాంధవా లిప్తా జర్ఝరఘర్ఘరీ జతులవైర్నో మాం తథా బాధతే । గేహి
న్యా త్రుటితాంశుకం ఘటయితుం కృత్వా సకాకుస్మితం కుప్యంతీ ప్రతివేశ్మ
లోకగృహిణీః సూచిం యథా యాచితా ॥ రాజా శ్రుత్వా సర్వాభరణాన్యు
త్తార్య తస్మై దత్వా ప్రాహ - భాస్కర సీదంత్యతీవ తే బాలాః ఝడితి దేశం
యాహి - తతః శాకల్యః ప్రాహ ॥ * ॥ అత్యుద్ధృతా వసుమతీ దళితోరివర్గః
క్రోడీకృతా బలవతా బలిరాజలక్ష్మీః - ఏకత్రజన్మని కృతం యదనేన యూ
నా జన్మత్రయే తదకరోత్పురుషః పురాణః ॥ తతో రాజా శాకల్యాయ లక్ష
త్రయం దత్తవాన్ - అన్యదా రాజా మృగయారసేన విచరన్ తత్ర పురస్స
మాగత హరిణ్యాం బాణేన విద్ధాయామపి విత్తాశయా కోపి కవిరాహ ॥ * ॥
శ్రీభోజే మృగయాం గతేపి సహసా చాపే సమారోపితేప్యాకర్ణాంతగతే
పి ముష్టిగళితే బాణేంగలగ్నేపి చ । స్థానాన్నైవ పలాయితం న చలితం నో
త్కంపితం నోత్ప్లుతం మృగ్యా మద్వశగం కరోతి దయితం కామోయ
మిత్యాశయా ॥ రాజా తస్మై లక్షత్రయం ప్రయచ్ఛతి - అన్యదా సింహాసన
మలంకుర్వాణే శ్రీభోజనృపతౌ ద్వారపాల ఆగత్య ఆహ - దేవ జాహ్నవీతీ
రవాసినీ కాచన వృద్ధబ్రాహ్మణీ విదుషీ ద్వారి తిష్ఠతి - రాజా - ప్రవేశయ - తత
ఆగచ్ఛంతీం రాజా ప్రణమతి సా తం చిరంజీవేత్యుక్త్వాహ ॥ * ॥ భోజప్రతా
పాగ్నిరపూర్వ ఏష జాగర్తి భూభృత్కటకస్థలీషు । యస్మిన్ ప్రవిష్టే రిపు
పార్థివానాం తృణాని రోహంతి గృహాంకణేషు ॥ రాజా తస్యై రత్నపూ
ర్ణం కలశం ప్రయచ్ఛతి - తతో లిఖతి భాండారికః ॥ * ॥ భోజేన కలశో ద
త్తః సువర్ణమణిసంభృతః । ప్రతాపస్తుతితుష్టేన వృద్ధాయై రాజసంసది ॥

అన్యదా దూరదేశాదాగతః కశ్చిచ్చోరో రాజానం ప్రాహ - దేవ సింహళ దేశే మయా కాననచాముండాలయే రాజకన్యా దృష్టా- సా చ మాం దృష్ట్వా మాళవదేశ దేవస్య మహిమానం బహుధా శ్రుతం త్వమపి వదేతి పప్రచ్ఛ - మయా చ తస్యా దేవగుణా వ్యావర్ణితాః- సా చాత్యంతతోషాచ్చందనతరోర్నిరుపమం గంధఖండం దత్వా యథాస్థానం ప్రపేదే - దేవగుణాభివర్ణనప్రాప్తం తదేతద్గృహాణ - ఏతత్ప్రసృతపరిమళభరణోద్భృంగా భుజంగాశ్చ సమాయాంతి - రాజా తద్గృహీత్వా తుష్టస్తస్మై లక్షం దత్తవాన్- తతో దామోదరకవిస్తన్మిషేణ రాజానం స్తౌతి॥ *॥ శ్రీమచ్చందనవృక్షసన్తి బహవస్తే శాఖినః కాననే యేషాం సౌరభమాత్రకం నివసతి ప్రాయేణ పుష్పశ్రియా । ప్రత్యంగం సుకృతేన తేన తేన శుచినా ఖ్యాతప్రసిద్ధాత్మనా - యో సౌగంధగుణస్త్వయా ప్రకటితః క్వాసౌ విహ ప్రేక్ష్యతే । రాజా స్వస్తుతిం బుధ్వా లక్షం దదౌ - తతో ద్వారపాల ఆగత్య ప్రాహ - దేవ కాచిత్సూత్రధారీ స్త్రీ ద్వారి వర్తతే- రాజా ప్రవేశయ- తతస్సాగత్య రాజానం ప్రణిపత్యాహ ॥ బలిః పాతాళనిలయోధఃకృతశ్చిత్రమత్ర కిం । అధఃకృతో దివిస్థోపి చిత్రం కల్పద్రుమస్త్వయా॥ రాజా తస్యై ప్రత్యక్షరం లక్షం దదౌ- తతః కదాచిన్మృగయా పరిశ్రాంతః రాజా క్వచిత్సహకారతరోరధస్తాత్తిష్ఠతిస్మ తత్ర మల్లినాథాఖ్యకవిరాగత్య ప్రాహ॥*॥ శాఖాశతశతవితతాస్సంతి కియంతో న కాననే తరవః। పరిమళభరమిళదళికులదళితదళాశ్శాఖినో విరళాః॥ తతో రాజా తస్మై హస్తవలయం దదౌ- తత్రైవ ఆసీనే రాజ్ఞి కోపి విద్వానాగత్య స్వస్తీత్యుక్త్వా ప్రాహ - రాజన్ కాశీదేశమారభ్య తీర్థయాత్రయా పరిభ్రామ్యతే దక్షిణదేశవాసినా మయా - రాజా త్వాం దృశాం తీర్థవాసినాం దర్శనాత్కృతార్థోస్మి-స ఆహ- వయం మాంత్రికాశ్చ - రాజా విప్రేషు సర్వం సంభావ్యతే- రాజా పునః ప్రాహ-విప్రమంత్రవిద్యయా యథా పరలోకే ఫలప్రాప్తిః తథా కిమిహలోకేప్యస్తి- విప్రః రాజన్ సరస్వతీచరణారాధనాద్విద్యావాప్తిర్విశ్వవిదితా-పరం ధనావాప్తిః భాగ్యాధీనా *॥ గుణాః ఖలు గుణా ఏవ న గుణా భూతిహేతవః । ధనసంచయకర్తృణి భాగ్యాని పృథగేవహి॥ దేవ విద్యాగుణా ఏవ లోకానాం ప్రతిష్ఠాయై భవంతి నతు కేవలం సంపదః ॥ దేవ ॥ * ॥ ఆత్మాయత్తే గుణగ్రామే నైర్గుణ్యం వచనీయతా। దైవాయత్తేషు విత్తేషు పుంసాం కా నామ వాచ్యతా ॥ దేవ మంత్రారాధనే ప్రతిహతా శక్తిస్స్యాత్ ॥ దేవ ఏకం కుతూహలం పశ్యతు

యాయస్యశిరసికరోనిధీయతేస వరస్వతీప్రసాదేనఅస్ఖలితవిద్యాప్రసార
హ్స్యాత్-రాజాప్రాహ- సుమతేమహతీదేవతాశక్తిః - తతోరాజాకా
మపిదాసీమాకార్యవిప్రంప్రాహ - ద్విజవరఅస్యావేశ్యాయాశ్శిరసికరం
నిధేహి - విప్రస్తస్యాశ్శిరసికరంనిధాయతాంప్రాహ - దేవియదాజ్ఞా
జ్ఞాపయతితద్వద - తతోదాసీప్రాహ - దేవహమద్యసమస్తవాఙ్మయ
జాతింహస్తామలకవత్పశ్యామి - దేవాదిశక్తింవర్ణయామి తతోరాజా
పురః ఖడ్గంవీక్ష్యప్రాహ - ఖడ్గంమేవ్యావర్ణయేతి - దాసీప్రాహ-
* ॥ ధారాధర స్త్వదసి రేవ నరేంద్ర చిత్రంవర్షంతి వైరివని
తాజనలోచనాని । కోశేనసంతతమసంగతిరాహ వేశ్యదారిద్ర్యముద్యద
యతిప్రతిపార్థివానాం ॥ రాజాతస్యైరత్నకలశానష్టాదశపంచద
దౌ-తతస్తస్మిన్ క్షణేకుతశ్చిత్ పంచకవయస్సమాజగ్ముః - తానవలోక్య ఈ
షద్విచ్ఛాయముఖం రాజానందృష్ట్వామహేశ్వరకవిః వృక్షమిషేణాహ॥
* ॥ కింజాతోసి చతుష్పథే ఘనతరచ్ఛాయోసి కింఛాయయా । ఛన్నశ్చే
త్ఫలితోసి కింఫలభరైః పూర్ణోసి కింసన్నతిః । హేసద్వృక్షసహస్వసం
ప్రతిచిరంశాఖాశిఖాకర్షణ। క్షోభామోటనభంజనానిజనతస్స్వైరేవ
దుశ్చేష్టితైః॥ తతోరాజాతస్మైలక్షందదౌ-తతస్తేద్విజవరాః - పృథక్పృ
థగాశీర్వచనముదీర్యయథాక్రమం రాజాజ్ఞయా కంబళఉపవిశ్యమంగ
ళంచక్రుః- తతః ఏకఃపఠతి ॥ *॥ భూమణిపాతాళగంగావయసివిహర
తాంతత్తటీరూఢముస్తామాదత్తామాదిపోత్రీశిథిలయతుఫణామండలంకుం
డలీంద్రః । దిఙ్మాతంగామృణాళీకబళనకలనాం కుర్వతాంపర్వతేంద్రాః
సర్వేస్వైరంచరంతుత్వయివహతివిభోభోజదేవీంధరిత్రీం ॥ రాజాచమ
త్కృతఃతస్మైశతాశ్వాన్దదౌ- తతోభాండారికోలిఖతి- క్రీడోద్యానేన
రేంద్రేణశతమశ్వాఃమనోజవాః - ప్రదత్తాఃకామదేవాయసహకారతరో
రధః- తతఃకాచిద్భోజోవిచారయతిస్మ - మత్సదృశోవదాన్యఃకోపినా
స్తీతి - తద్గర్వంవిదిత్వాముఖ్యామాత్యోవిక్రమార్కస్యపుణ్యపత్రంభోజా
యప్రదర్శయామాస- భోజస్తత్రపత్రేకించిత్ప్రస్తావమపశ్యత్ - తథా
హివిక్రమార్కః పిపాసయాప్రాహ ॥ *॥ స్వచ్ఛంసజ్జనచిత్తవల్లఘుత
రందీనార్తిపచ్ఛీతళం పుత్రాలింగనవత్తథైవమధురంతద్బాల్యసంజల్పవ

త్ । ఏలోశీరలవంగచందనలసత్కర్పూరకస్తూరికాజాజీపాటలికేతకైస్సురభితం పానీయమానీయతాం॥ తతో మాగధః ప్రాహ॥ *॥ వక్త్రాంభోజం సరస్వత్యధివసతి సదా శోణ ఏవాధరస్తే బాహుః కాకుత్స్థవీర్యస్మృతికరణపటుర్దక్షిణస్తే సముద్రః । వాహిన్యః పార్శ్వమేతాః క్షణమపి భవతో నైవ ముంచత్యభీక్ష్ణం స్వచ్ఛే చిత్తే కుతోభూత్కథయనరపతే తేంబుపానాభిలాషః॥ తతో విక్రమార్కః ప్రాహ-తథాహి॥ *॥ అష్టౌ హాటకకోటయస్త్రినవతిర్ముక్తాఫలానాం తులాః పంచాశన్మధుగంధమత్తమధుపాః క్రోధోద్ధతాస్సింధురాః । అశ్వానామయుతం ప్రపంచచతురం వారాంగనానాం శతం దత్తం పాండ్యనృపేణ యౌతకమిదం వైతాలికాయార్ప్యతాం॥ తతో భోజః ప్రథమత ఏవ అద్భుతం విక్రమార్కచరిత్రం దృష్ట్వా నిజగర్వం తత్యాజ తతః కదాచిద్ధారానగరే రాత్రౌ విచరన్ రాజా కస్యచన దేవాలయే శీతార్తం బ్రాహ్మణమిత్థం పఠంతమవలోక్య స్థితః ॥ శీతేనాధ్యుషితస్య మాఘజలవచ్చింతార్ణవే మజ్జతః శాంతాగ్నేః స్ఫుటితాధరస్య ధమతః క్షుత్క్షామకుక్షేర్మమ । నిద్రా క్వాప్యవమానితేవ దయితా సంత్యజ్య దూరం గతా సత్పాత్రప్రతిపాదితేవ కమలా నో హీయతే శర్వరీ॥ ఇతి శ్రుత్వా రాజా ప్రాతస్తమాహూయ పప్రచ్ఛ - విప్రః పూర్వేద్యుః రాత్రౌ త్వయా దారుణశ్శీతభారః కథం సోఢః॥ విప్ర ఆహ ॥ * ॥ రాత్రౌ జానుర్దివా భానుః కృశానుస్సంధ్యయోర్ద్వయోః । ఏవం శీతం మయా నీతం జానుభానుకృశానుభిః॥ రాజా తస్మై సువర్ణకలశత్రయం ప్రాదాత్ - తతః కవిః రాజానం స్తౌతి॥ * ॥ ధారయిత్వా త్వయాత్మానం మహాత్యాగధనాధునా। మోచితా బలికర్ణాద్యాస్స్వయశోగుప్తవేశ్మనః॥ రాజా తస్మై లక్షం దదౌ॥ ఏకదా క్రీడోద్యానపాల ఆగత్య ఏకమిక్షుదండం రాజ్ఞః పురో ముమోచ - తం చ రాజా కరే గృహీతవాన్ - తతో మయూరకవిః సితాంతపరిచయవశాత్ ఆత్మని రాజ్ఞా కృతామవజ్ఞాం మనసి నిధాయ ఇక్షుమిషేణాహ ॥ *॥ కాంతోసి నిత్యమధురోసి రసాకులోసి కించాసి పంచశరకార్ముకమద్వితీయం । ఇక్షో తవాస్తి సకలం పరమేకమూనం యత్సేవితో భజసి నీరసతాం క్రమేణ॥ రాజా కవిహృదయం జ్ఞాత్వా మయూరం సమ్మానితవాన్ - తతః కదాచిద్రాత్రౌ ప్రాసాదోపరి క్రీడాపరో రాజా శశాంకమాలోక్య ప్రాహ॥ *॥ యదేతచ్చంద్రాంతర్జలదలవలీలాం వితనుతే తదాచష్టే లోకశ్శశక ఇతి నో మాం ప్రతి తథా। తతశ్చ భోభూమహాప్రాసాదాంతరం ప్రవిష్టః కశ్చిచ్చోర ఆహ

* ॥ అహంత్వాందుందుమన్యేత్వదరివిరహక్రాంతతరుణీ కటాక్షోల్కాపాత
ప్రణకిణకళంకాంకితతనుం॥ రాజా తచ్ఛ్రుత్వా ప్రాహ- అహో మహా
భాగ కస్త్వమర్ధరాత్రే కోశగృహమధ్యే తిష్ఠసీతి స ఆహ - దేవ అభయం
నో దేహీతి- రాజా తథేతి- తతో రాజానం స చోరః ప్రణమ్య స్వవృత్తాంత
మకథయత్ - తుష్టో రాజా చోరాయ దశ కోటీః సువర్ణస్యాష్టౌ మత్తా
న్గజేంద్రాంశ్చ దదౌ- తతః కోశాధికారీ ధర్మపత్రే లిఖతి ॥ * ॥ స తస్మై చో
రాయ ప్రతినిహతమృత్యుప్రతిభయే ప్రభుః ప్రీతః ప్రాదాదుపరితనపాదద్వ
యకృతే । సువర్ణానాం కోటీర్దశ దశనకోటిక్షతగిరీన్ గజేంద్రానప్యష్టౌ
మదముదితకూజన్మధులిహః ॥ తతః కదాచిద్ద్వారపాల ఆగత్య ప్రాహ- దే
వ కౌపీనావశేషో విద్వాన్ ద్వారి వర్తత ఇతి రాజా- ప్రవేశయేతి - తతః ప్ర
విష్టస్స కవిర్భోజమాలోక్య అద్య మే దారిద్ర్యనాశో భవిష్యతీతి మత్వా తు
ష్టో హర్షాశ్రూణి ముమోచ - రాజా తమాలోక్య ప్రాహ - కవే కిం రోది
షీతి- తతః కవిరాహ- రాజన్ ఆకర్ణయ మద్గృహస్థితిం ॥ * ॥ అయే లా
జానుచ్చైః పథి వచనమాకర్ణ్య గృహిణీ శిశోః కర్ణౌ యత్నాత్సుపిహితవ
తీ దీనవదనా । మయి క్షీణోపాయే యదకృత దృశావశ్రుబహులే తదంతశ్శ
ల్యం మే త్వమసి పునరుద్ధర్తుముచితః ॥ రాజా శివ శివ కృష్ణ కృష్ణేత్యుదీర
యన్ ప్రత్యక్షరలక్షం దత్త్వా ప్రాహ. సుకవే త్వరితం గచ్ఛ గేహం - త్వద్గృ
హిణీ ఖిన్నా భవతీతి- తతః కదాచిన్మృగయాపరిశ్రాంతో రాజా కస్యచి
న్మహావృక్షస్య ఛాయామాశ్రిత్య తిష్ఠం స్తత్ర శాంభవదేవో నామ కవిః క
శ్చిదాగత్య రాజానం వృక్షమిషేణాహ ॥ * ॥ ఆమోదైర్మరుతో మృగాః
కిసలయోల్లాసైస్త్వచా తాపసాః పుష్పైః షట్చరణాః ఫలైశ్శకునయో ఘ
ర్మార్దితాశ్ఛాయయా । స్కంధైర్గంధగజాస్త్వయైవ విహితాః సర్వే
కృతార్థాస్తతః త్వం విశ్వోపకృతిక్షమోసి భవతా భగ్నాపదోన్యే ద్రు
మాః ॥ కించ ॥ * ॥ అవిదితగుణాపి సత్కవిభణితిః కర్ణేషు వమతి మధుధా
రాం । అనధిగతపరిమళాపి చ హరతి దృశం మాలతీమాలా॥ తాభ్యాం శ్లో
కాభ్యాం చమత్కృతో రాజా ప్రత్యక్షరం లక్షం దదౌ - అన్యదా శ్రీభోజః శ్రీ
మన్మహేశ్వరం నంతుం శివాలయమభ్యగాత్ - తదా కోపి బ్రాహ్మణో రా
జానం శివసన్నిధౌ ప్రాహ- దేవ॥ *॥ అర్ధం దానవవైరిణా గిరిజయాప్యర్ధం
శివస్యాహృతం దేవేత్థం జగతీతలే పురహరాభావే సమున్మీలతి। గంగా సాగ
రమంబరం శశికలా నాగాధిపః క్ష్మాతలం సర్వజ్ఞత్వమధీశ్వరత్వ మగమ

త్వాంమాంతుభిక్షాటనం॥ రాజాఅక్షరలక్షందదౌ-తతఃకదాచిద్ద్వారపా
లఆగత్యప్రాహ- దేవకోపివిద్వాన్ద్వారితిష్ఠతీతి-రాజా - ప్రవేశయేతి-
తతఃప్రవిష్టోవిద్వాన్పఠతి॥ *॥ తృణముష్యనుగృహ్ణాతియందృష్టిస్తేనరాగి
ణీ । ఈర్ష్యన్నేవత్యజత్యాశుతంనరేంద్రదరిద్రతా ॥ రాజాలక్షందదౌ-
పునరపిపఠతికవిః ॥ కేచిన్మూలాకులాశాః కతిచిదపిపునస్స్కంధసంబంధ
భాజఃఛాయాం కేచిత్ప్రపన్నాః ప్రపదమపిపరే పల్లవానన్నయంతి । అ
న్యేపుష్పాణిపాణౌదధతితదపరేగంధమాత్రస్యపాత్రం వాగ్వల్ల్యాఃకింతు
మూఢాః ఫలమహహనహిద్రష్టుమప్యుత్సహంతే ॥ ఏతదాకర్ణ్యబాణః
ప్రాహ ॥ * ॥ పరిచ్ఛిన్నస్వాదోమృతగుడమధుక్షౌద్రపయసాం కదాచి
చ్చాభ్యాసాద్భజతిననువైరస్యమధికం। ప్రియాబింబోష్ఠేవారుచిరకవివా
క్యేప్యనవధిర్నవానందఃకోపిస్ఫురతితురసోసౌనిరుపమః ॥ తతోరాజాల
క్షందత్తవాన్ - తతఃకదాచిత్సింహాసనమలంకుర్వాణేశ్రీభోజేద్వార
పాలఆగత్యప్రాహ - దేవవారాణసీదేశాదాగతః కోపిభవభూతిర్నా
మకవిఃద్వారితిష్ఠతీతి- రాజాప్రాహప్రవేశయేతి । తతఃప్రవిష్టస్సోపిసభా
మగాత్ తతస్సభ్యాస్సర్వేతదాగమనేనతుష్టాఅభవన్ - రాజాచభవభూ
తింప్రేక్ష్యప్రణమతిస్మ-సచస్వస్తీత్యుక్త్వాతదాజ్ఞయోపవిష్టః భవభూతిః
ప్రాహ॥దేవ॥ *॥ నానీయంతేమధునిమధుపాఃపారిజాతప్రసూనైః నా
భ్యర్థ్యంతేతుహినరుచినాచంద్రికాయాంచకోరాః । అస్మద్వాఙ్మాధురీ
మధురమాపద్య పూర్వావతారాః సోల్లాసాస్స్యుస్స్వయమిహవిబుధాః
కిముదాభ్యర్థనాభిః ॥ నాస్మాకంశిబికానకాపికటకాద్యలంక్రియాస
త్క్రియానోత్తుంగస్తురగోనకశ్చిదనుగోనైవాంబరంసుందరం । కింతుక్ష్మా
తలవర్తిశేషవిదుషాం సాహిత్యవిద్యాజుషాంచేతస్తోమకరీశిరోనతికరీ వి
ద్యానవద్యాస్తినః॥ ఇత్యాకర్ణ్యబాణఃపండితపుత్రఃప్రాహ- ఆఃపాపధ
రాధీశసభాయామహంకారంమాకృథాః *॥ నిశ్వాసోపినర్యాతిబాణే
హృదయవర్తిని। కిం పునఃప్రకటాటోపపదబద్ధాసరస్వతీ ॥ తతోభవభూ
తిఃపరాభవమసహమానఃప్రాహ ॥ * ॥ హంతావాక్ప్రష్టానాంకతిపయప

దానాంరచయితా జనస్స్వప్రథాం లఘుశ్చేదహహా కవినా వశ్యవచసా । భవే దధ్యశ్లోకో వా కిమిహ బహునా పాపినికలౌ ఘటానాం నిర్మాతుస్త్రిభువన విధాతుశ్చ కలహః॥ పునరాహ - కాళిదాసకవేర్వాణీ కిం దాచిన్మద్గిరా సహ- కలయత్యద్య సామ్యం చేద్భిక్షాభీతా పదే పదే- తతః కాళిదాసః ప్రాహ సఖే భవభూతే నుహీ కవిరసి- అత్ర కిముపవక్తవ్యం॥ *॥ ఏషా ధారేంద్ర పరిషన్మహాపండితమండితా । అవయోరంతరం వేత్తి రాజా వా శివసన్నిభః॥ తచ్ఛ్రుత్వా రాజా ప్రాహ- యువాభ్యాం రత్యంతో వర్ణనీయమితి॥ భవభూతిః ॥ *॥ ముక్తాభూషణమిందుబింబమజనివ్యాకీర్ణతారం నభః స్మారం చాపమపేతచాపలమభూదిందీవరే ముద్రితే । వ్యాలీనం కలకంఠమందరణితం మందానిలైర్మందితం నిష్పందస్తబకా చ చంపకలతా సాభూన్న జానే తతః॥ తతః కాళిదాసః ప్రాహ ॥ *॥ స్విన్నం మండలమైందవం విలులితం స్రగ్భారసద్ధంతతః ప్రాగేవ ప్రథమానకైతకశిఖాలీలాయితం సుస్మితం । శాంతం కుండలతాండవం కువలయద్వంద్వం తిరోమీలితం వీతం విస్రమస్సీత్కృతం సహితతో జానే కిమాసీదితి॥ రాజా కాళిదాసం ప్రాహ- సుకవే భవభూతినా సహ సామ్యం తవ న వక్తవ్యం - భవభూతిరాహ - దేవ కిమితి వారయసి- రాజా- సర్వప్రకారేణ విరసి- తతో బాణః ప్రాహ- రాజన్ భవభూతిః కవిశ్చేత్కాళిదాసో వక్తవ్యో వా - రాజా - బాణ కవే కాళిదాసః కవిర్న కింతు పార్వత్యాః కశ్చిదవనౌ పురుషావతార ఏవ - తతో భవభూతిరాహ- దేవ కిమత్ర ప్రాశస్త్యం భాతి- రాజా ప్రాహ - భవభూతే కిముపవక్తవ్యం ప్రాశస్త్యం - కాళిదాసశ్లోకే యతః కైతకశిఖాలీలాయితం సుస్మితమితి పఠితం- తతో భవభూతిరాహ- దేవ పక్షపాతేన వదసీతి- తతః కాళిదాసః ప్రాహ- దేవ అపఖ్యాతిర్మాభూత్ భువనేశ్వరీ దేవతాలయం గత్వా తత్సన్నిధౌ తాం పురస్సత్కృత్య ధటాయాం శోధనీయం త్వయా- తతో భోజః సర్వకవిబృందవందితస్సన్ భువనేశ్వరీ దేవాలయం ప్రాప్య తత్ర తత్సన్నిధౌ భవభూతిహస్తే ధటాం దత్వా శ్లోకద్వయం చతుల్యా పత్రద్వయే లిఖిత్వా తులాయాం ముమోచ - తతో భవభూతిభాగే లఘుత్వే దృష్ట్వా తాం

ఈషదున్నతిం జ్ఞాత్వా దేవీ భక్తపరాధీనా సదసి తత్పరిభవో మాభూదితి స్వావతంసకల్హారమకరందం వామకరనఖాగ్రేణ గృహీత్వా భవభూతిపత్రే చిక్షేప — తతః కాళిదాసః ప్రాహ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమ చ భవభూతేశ్చ ఘటితం ధటాయామారోప్య ప్రతిఫలతి తస్యాం లఘిమని । గిరాం దేవీ సద్యః శ్రుతికలితకల్హారకలికామధూలీమాధుర్యం క్షిపతి పరిపూర్త్యై భగవతీ — తతః కాళిదాసపాదయోః పతతి భవభూతిః — రాజానం చ విశేషజ్ఞం మనుతే స్మ — తతో రాజా భవభూతికవయే శతమత్తగజాన్ దదౌ — అన్యదా రాజా ధారానగరే రాత్రావేకాకీ విచరన్ కాంచన స్వైరిణీం సంకేతం గచ్ఛంతీం దృష్ట్వా పప్రచ్ఛ — దేవి కా త్వమేకాకినీ మధ్యరాత్రే క్వ గచ్ఛసీతి — తతశ్చతురా స్వైరిణీ పాతం రాత్రౌ విచరంతం శ్రీభోజం నిశ్చిత్య ప్రాహ॥ *॥ త్వత్తోఽపి విషమో రాజన్ విషమేషుః క్షమాపతే। శాసనం యస్య రుద్రాద్యాః దాసవన్మూర్ధ్ని కుర్వతే ॥ తతస్తుష్టో రాజా దోర్దండాదాదాయ అంగదం వలయం చ తస్యై దత్తవాన్ — సా చ యథాస్థానం ప్రాప — తతో వర్త్మని గచ్ఛన్ క్వచిద్గృహే ఏకాకినీం రుదంతీం నారీం దృష్ట్వా కిమర్థమర్ధరాత్రే రోదితి కిం దుఃఖమేతస్యా ఇతి విచారణాయ మేకమంగరక్షకం ప్రాహిణోత్ — తతోఽంగరక్షకః పునరాగత్య ప్రాహ — దేవ మయా పృష్టా యదాహ తచ్ఛృణు ॥ * ॥ వృద్ధో మత్పతిరేష మంచకగతః స్థూణావశేషం గృహం కాలోయంజలదాగమః కుశలినీ వత్సస్య వార్తాపి నో। యత్నాత్సంచితతైలబిందుఘటికా భగ్నేతి పర్యాకులా దృష్ట్వా గర్భభరాలసాం నిజవధూం శ్వశ్రూశ్చిరం రోదితి ॥ తతః కృపావారిధిః క్షోణీపాలః తస్యై లక్షం దదౌ — అన్యదా కొంకణదేశవాసీ విప్రః రాజ్ఞే స్వస్తీత్యుక్త్వా ప్రాహ ॥ * ॥ శుక్తిద్వయపుటే భోజయశోబ్ధౌ తవ రోదసీ। మన్యే తదుద్భవం ముక్తాఫలం శీతాంశుమండలం ॥ రాజా తస్మై లక్షం దదౌ — అన్యదా కాశ్మీరదేశాత్కోఽపి కౌపీనావశేషో రాజనికటస్థకవీన్ కనకమాణిక్యపట్టదుకూలాలంకృతాన్ ఆలోక్య రాజానం ప్రాహ ॥ *॥ నో పాణీ వరకంకణక్వణయుతౌ నో కర్ణయోః కుండలే క్షుభ్యత్క్షీరధిదుగ్ధముగ్ధమహసీ నో వాససీ భూషణం। దంతస్తంభవికా

సితాసనశిబికానాశ్వోపి విశ్వాసన్నతో రాజన్ రాజసభాసుభాషితకలాకౌశ
ల్యమేవాస్తి నః॥ తతస్తస్మై రాజా లక్షం దదౌ- అన్యదా రాజా రాత్రౌ చం
ద్రమండలం దృష్ట్వా తదంతస్థం కళంకం వర్ణయతి స్మ॥ *॥ అంకం కేపి శశం
సిరే జలనిధేః పంకం పరే మేనిరే సారంగం కతిచిచ్చ సంజగదిరే భూచ్ఛాయ
మైచ్ఛన్పరే॥ ఇతి రాజా పూర్వార్ధం లిఖిత్వా కాళిదాసహస్తే దదౌ - త
తస్స తస్మిన్నేవ క్షణే ఉత్తరార్ధం లిఖితి కవిః॥ ఇందౌ యద్దళితేంద్రనీలశక
లశ్యామం దరీదృశ్యతే తత్సాంద్రం నిశి పీతమంధతమసం కుక్షిస్థమాచక్ష్మ
హే ॥ రాజా ప్రత్యక్షరం లక్షముత్తరార్ధస్య దత్తవాన్ - తతః రాజా కాళి
దాసకవితాపద్ధతిం వీక్ష్య చమత్కృతః పునరాహ - సఖే అకళంకం చంద్ర
మసం వ్యావర్ణయేతి - తతః కవిః పఠతి ॥ * ॥ లక్ష్మీక్రీడాతటాకద్యుతిధవ
ళగృహం దర్పణం దిగ్వధూనాం పుష్పం శ్యామాలతాయాస్త్రిభువనజయి
నో మన్మథస్యాతపత్రం । పిండీభూతం హరస్య స్మితమమరధునీ పుండరీకం
మృగాంకో జ్యోత్స్నాపీయూషవాపీం జనయతి నికరస్తారకాగోళకస్య ॥
రాజా పునః ప్రత్యక్షరం లక్షం దదౌ - ఏకదా కశ్చిద్ద్వారదేశాదాగతః వీణాకవి
రాహ॥ * ॥ తర్కవ్యాకరణాధ్వనీనధిషణో నాహం న సాహిత్యవిన్నో జా
నామి విచిత్రవాక్యరచనాచాతుర్యముత్యద్భుతం। దేవీ కాపి విరించివల్లభసు
తా పాణిస్థవీణాకళక్వాణాభిన్నరవం తథాపి కిమపి బ్రూతే ముఖస్థా మమ॥
రాజా తస్మై లక్షం దదౌ- బాణః తస్య సులలితప్రబంధం శ్రుత్వా ప్రాహ-దే
వ॥ * ॥ మాతంగీమివ మాధురీం ధ్వనివిదో నైవ స్పృశంత్యుత్తమాం వ్యుత్ప
త్తిం కులకన్యకామివ రసోన్మత్తా న పశ్యంత్యమీ । కస్తూరీఘనసారసౌరభసు
హృద్వ్యుత్పత్తిమాధుర్యయో ర్యోగః కర్ణరసాయనం సుకృతినః కస్యాపి
సంపద్యతే ॥ అన్యదా రాజా సీతాం ప్రాహ- దేవి ప్రభాతం వ్యావ
ర్ణయేతి। సీతా ప్రాహ॥ * ॥ విగళద్విరళా స్థూలాస్తారాః కలావివ సజ్జనా
మన ఇవ మునేస్సర్వత్రైవ ప్రసన్నమభూన్నభః । అపసరతి చ ధ్వాంతం చి
త్తాత్సతామివ దుర్జనః వ్రజతి చ నిశా క్షిప్రం లక్ష్మీరనుద్యమినామివ ॥ రా
జా లక్షం దత్త్వా కాళిదాసం ప్రాహ - సఖే సుకవే త్వమపి ప్రభాతం వ్యావ

కారయేతి. కాళిదాసః ॥*॥ ఆఘూర్ణ్యంగాం ప్రాచీరసవతీరివ ప్రౌశ్యకన
రాకంగతచ్ఛాయశ్చంద్రో బుధజనఇవ గ్రామ్యసదసి । క్షణాత్క్షీణా తారా
పతయఇవానుద్యమపరా నదీపా రాజంతే వినయరహితా నామివగుణాః॥
జాతా స్త్రైప్రత్యక్షరలక్షం దదౌ- అన్యదా ద్వారపాలఆగత్య ప్రాహ దేవకా
పినూలాకారపత్నీ ద్వారితిష్ఠతీతి రాజా ప్రవేశయేతి- తతః ప్రవేశితా సా
చనమస్కృత్యపఠతి ॥ ❊ ॥ సమున్నతఘనస్తనస్తబకచుంబికుంబీఫలక్వణ
న్మధుకపీణయా విబుధలోకలోకభ్రమం । త్వదీయముపగీయతే హరకిరీట
కోటిస్ఫురత్తుషారకిరకందలీ కిరణపూరగౌరం యశః ॥ రాజా తస్యై
మహతీపదపద్ధతిరితి తస్యాః ప్రత్యక్షరంలక్షం దదౌ- అన్యదా రాత్రౌ రాజా
ధారానగరేవిచరన్ కస్యచిద్గృహే కామపి కామినీ ముసలోఖలపరాయ
ణాం దదర్శ- రాజా కాంతరమణీం పూర్ణచంద్రాననాం సుకుమారాంగీం
విలోక్య తత్కరస్థముసలం ప్రాహ- హేముసలపతస్యాః కరపల్లవస్పర్శే
నాపి త్వయి కిసలయంనాసీత్ తర్హి న సర్వథా కాష్ఠమేవత్వమితి- తతో
రాజా ఏకంచరణం పఠతిస్మ ॥*॥ ముసలకిసలయం తే తత్ క్షణాద్యన్నజాతం ।
తతో రాజా ప్రాతస్సభాయాం సమాగతం కాళిదాసం వీక్ష్య ముసలకిసలయం
తేతత్ క్షణాద్యన్నజాతం త్విత్యుపరి సుకవే త్వం చరణత్రయం పఠేత్యువా
చ- తతః కాళిదాసః ప్రాహ- జగతి విదితమేతత్ కాష్ఠమేవాసి నూనం తదపి
చ కిల సత్యం కాననే వర్ధితోసి । నవకువలయ నేత్రాపాణిసంగోత్సవేస్మి
న్ముసలకిసలయం తే తత్క్షణాద్యన్న జాతం ॥ తతః రాజా చరణత్రయస్య ప్రత్య
క్షరంలక్షం దదౌ- అన్యదా రాజా దీర్ఘకాలం జలకేళిం విధాయ పరిశ్రాన్త
స్తత్తీరస్థవటవిటపిఛాయాయాం నిషణ్ణః- తత్రకశ్చిత్కవిరాగత్య ప్రాహ ॥
ఛన్నం సైన్యరజోభరేణ భవతః శ్రీభోజదేవ క్షమా రక్షాదక్షిణదక్షిణక్షి
తిపతిః పిత్ర్యాంతరిక్షం క్షణాత్ । నిశ్శంకో నరపత్రిపో నిరనుగో నిర్బాం
ధవో నిస్పృహ్యన్నిస్త్రికో నిరపత్యకో నరనుజో నిర్హాటకో నిర్గతః । కించ ॥
*॥ అకాండధృతమానసవ్యవసితోత్సవైః సారసైరకాండపటుతాండవై
రపి శిఖండినాం మండలైః । దిశస్సముపలోకితాస్సగసిభరపోల్లసద్భ

వగ్ప్వృథువరూథినీరజనిభూరజశ్యామలాః ॥ తతో రాజా లక్షద్వయం దదౌ ।
తదానీమేవ తస్య శాఖాయామేకం కాకం రటంతం ప్రేక్ష్య కోకిలం చాన్య
శాఖాయాం కూజంతం వీక్ష్య దేవజయనామా కవిరాహ ॥ * ॥ నో చారూ చ
రణౌ న చాపి చతురా చంచూర్న వాచ్యం వచో నో లీలా చతురా గతిర్న చ
శుచిః పక్షగ్రహోపాయంగవ । క్రూరక్రేంకృతినిర్భరాం గిరమిహ స్థానే వృ
థైవోద్గిరన్ మూర్ఖధ్వాంక్ష న లజ్జసేప్యసదృశం పాండిత్యమున్నాటయన్ ॥
తతః పనాం దేవజయకవినా కాకమిషేణ విరచితాం స్వగర్హణాం మన్య
మానస్తత్ స్పర్ధాలుః హరిశర్మనామకవిః కోపేనేష్ట్యాపూర్వం
ప్రాహ ॥ * ॥ తుల్యవర్ణచ్ఛదైః కృష్ణః కోకిలైస్సహ సంగతః । కేన వా ఖ్యా
యతే కాకః స్వయం యది న భాషతే ॥ తతో రాజా తయోః హరిశర్మదేవ
జయయోః అన్యోన్యవైరం జ్ఞాత్వా మిథ ఆలింగనాదివస్త్రాలంకారాదిదా
నేన చ మిత్రత్వం వ్యధాత్ - అన్యదా రాజా యానమారుహ్య గచ్ఛన్ వర్త్మ
ని కంచిత్తపోనిధిం దృష్ట్వా తం ప్రాహ - భవాదృశానాం దర్శనం భాగ్యా
యత్తం భవతాం క్వ స్థితిః - భోజనార్థం కే వా ప్రార్థ్యంత ఇతి ॥ తతస్స
రాజవచనమాకర్ణ్య తపోనిధిః ఆహ ॥ * ॥ ఫలం స్వేచ్ఛాలభ్యం ప్రతివనమ
ఖేదం క్షితిరుహాం పయః స్థానే స్థానే శిశిరమధురం పుణ్యసరితాం - మృదుస్ప
ర్శా శయ్యా సులలితలతాపల్లవమయీ సహంతే సంతాపం తదపి ధనినాం
ద్వారి కృపణాః ॥ రాజన్ వయం కమపి నాభ్యర్థయామః న గృహ్ణీమశ్చే
తి రాజా తుష్టో నమతి - తతః ఉత్తరదేశాదాగత్య కశ్చిద్రాజానం స్వ
స్తీత్యాహ - తం చ రాజా పృచ్ఛతి - విద్వన్ కుత్ర తే స్థితిరితి - విద్వానాహ ॥
* ॥ యత్రాంబు నిందత్యమృతం అంత్యజాశ్చ సురేశ్వరాః । చింతామణి
శ్చ పాషాణాస్తత్ర నో వసతిః ప్రభో ॥ తదా రాజా లక్షం దత్వా ప్రాహ - కా
శీదేశే కా విశేష వార్తేతి - స ఆహ దేవ ఇదానీం కాచిదద్భుత వార్తా తత్ర
లోకముఖేన శ్రుతా - దేవా దుఃఖేన దీనా ఇతి - రాజా - దేవానాం కుతో
దుఃఖం విద్వన్ - స చాహ - నివాసః క్వాద్య నో దత్తో భోజేన కనకాచల -
ఇతి వ్యగ్రధియో దేవా భోజనార్తేతి నూతనా - తతో రాజా కుతూహలా

త్వాతుష్టస్సన్ తస్మై పునఃలక్షం దదౌ- తతో ద్వారపాలః ప్రాహ । దేవశ్రీశైలాదాగతః కశ్చిద్విద్వాన్ బ్రహ్మచర్యనిష్ఠః ద్వారివర్తత ఇతి- రాజా ప్రవేశయేత్యాహ- తత ఆగత్య బ్రహ్మచారీ చిరంజీవేతి వదతి - రాజా తం పృచ్ఛతి - బ్రహ్మన్ బాల్య ఏవ కలికాలాననురూపం కిం నామ వ్రతం తే - అస్పృహాముపవాసేన కృశోసి- కస్యచిత్ బ్రాహ్మణస్య కన్యాం తుభ్యం దాపయిష్యామి- త్వం చేద్గృహస్థనియమమంగీకరిష్యసీతి- బ్రహ్మచారీ ప్రాహ- దేవ త్వమీశ్వరస్త్వయా కిమసాధ్యం॥ *॥ సారంగాస్సుహృదో గృహం గిరిగుహా శాంతిః ప్రియా గేహినీ వృత్తిర్వన్యలతాఫలైః నివసనం శ్రేష్ఠం తరూణాం త్వచః - త్వద్ధ్యానామృతపూరమగ్నమనసాం యేషామియం నిర్వృతిః తేషామిందుకళావతంసయమినాం మోక్షేపి నో నస్పృహా ॥ రాజా - ఉత్థాయ పాదయోః పతతి ఆహ చ బ్రహ్మన్ మయా కిం కర్తవ్యమితి స ఆహ దేవ వయం కాశీం జిగమిషవః తతః ఏకం విధేహి - యే త్వత్సదనే పండితవరాః తాన్ సర్వానపి సపత్నీకాన్ కాశీం ప్రతి ప్రేషయ తతోహం గోష్ఠితృప్తః కాశీం గమిష్యామీతి రాజా తథా చక్రే తతస్సర్వే పండితవరాస్తదాజ్ఞయా ప్రస్థితాః- కాళిదాస ఏకో న గచ్ఛతిస్మ - తదా రాజా కాళిదాసం ప్రాహ- సుకవే త్వం కుతో న గతోసీతి- తతః కాళిదాసో రాజానం ప్రాహ- దేవ సర్వజ్ఞోసి॥ తే యాంతి తీర్థేషు బుధా యే శంభోర్దూరవర్తినః - యస్య గౌరీశ్వరశ్చిత్తే తీర్థం భోజపరం హి నః - తతో విద్వత్సు కాశీం గతేషు రాజా కదాచిత్సభాయాం కాళిదాసం పృచ్ఛతిస్మ - కాళిదాస అద్య కిమపి శ్రుతం కిం త్వయేతి- స ఆహ- మేరౌ మందరకందరాసు హిమవత్సానౌ మహేంద్రాచలే కైలాసస్య శిలాతలేషు మలయప్రాగ్భారభాగేష్వపి - సహ్యాద్రావపి తేషు తేషు బహుశో భోజశ్రుతం తే మయా లోకాలోకవిచారచారణగణైరుద్గీయమానం యశః॥ తతశ్చ మతిప్రీతో రాజా ప్రత్యక్షరలక్షం దదౌ - తతః కదాచిద్రాజా విద్వద్బృందనిర్గతం కాళిదాసం చ అనవరతవేశ్యాలంపటం జ్ఞాత్వా వ్యచింతయత్ - అహహ బాణమయూరప్రభృతయో మదీయామాజ్ఞాం వ్యదధుః - అయం చ వేశ్యారసలంపటతయా మమాజ్ఞాం

సాద్రియతే - కింకర్మ ఇతి - తతో రాజా ప్రాజ్ఞం కాళిదాసమపశ్యత్ -
తతస్తస్మిన్ రాజా వజ్ఞాం జ్ఞాత్వా కాళిదాసః వల్లాళదేశం గత్వా తద్దేశా
ధినాథం ప్రాప్య ప్రాహ- దేవ మాళవేంద్రస్య భోజస్యావజ్ఞయా త్వద్దేశం
ప్రాప్తోఽహం కాళిదాస నామకవిరితి - తతో రాజా ఆసనే ఉపవేశ్య ప్రాహ
సుకవే భోజసభాయాం మహాకవిభిః పండితైస్సముదితశ్శ్లోకైస్తైః కథం - సు
కవే త్వాం సరస్వతీం వదంతి తతః కిమపి పఠేతి - తతః కాళిదాస ఆహ ॥ * ॥
వల్లాళక్షోణిపాల త్వదహితనగరే సంచరంతీ కిరాతీ కీర్ణాన్యాదాయ ర
త్నాన్యురుతరఖదిరాంగారశంకాకులాంగీ। క్షిప్త్వా శ్రీఖండఖండం తదుప
రిముకుళీభూతనేత్రా ధమంతీ శ్వాసామోదానుయాతైర్మధుకరనికరై
ర్ధూమశంకాం బిభర్తి ॥ తతః తస్మై ప్రత్యక్షరలక్షం దదౌ - తతః కదాచిద
ల్లాళరాజః కాళిదాసం పప్రచ్ఛ - సుకవే ఏకశిలానగరీం వ్యావర్ణయేతి - త
తః కవిరాహ ॥ * ॥ అపాంగపాతైరపదేశపూర్వైః ఏణీదృశామేకశిలాన
గర్యాం। వీథీషువీథీషు వినాపరాధం పదే పదే శృంఖలితా యువానః ॥ పున
శ్చ ప్రత్యక్షరలక్షం దదౌ - పునశ్చ పఠతి కవిః - అంభోజపత్రాయతలోచనా
నాం అంభోధిదీర్ఘాస్విహ దీర్ఘికాసు। సమాగతానాం కుటిలైరపాంగై
రనంగబాణైః ప్రహతా యువానః ॥ పునశ్చ వల్లాళనృపః ప్రత్యక్షరలక్షం ద
దౌ - ఏవం తత్రైవ స్థితః కాళిదాసః - అత్రాంతరే ధారానగర్యాం భోజం
ప్రాప్య ద్వారపాలః ప్రాహ- దేవ ఘూర్జరదేశాత్ మాఘనామా పండిత
వర ఆగత్య నగరాద్బహిరాస్తే తేన చ స్వపత్నీ రాజద్వారి ప్రేషితా- రాజా
తాం ప్రవేశయేత్యాహ తతో మాఘపత్నీ ప్రవేశితా సా రాజహస్తే పత్రం
ప్రాయచ్ఛత్ రాజా తదాదాయ వాచయతి ॥ * ॥ కుముదవనమపశ్రి శ్రీమ
దంభోజషండం త్యజతి ముదమూలూకః ప్రీతిమాంశ్చక్రవాకః - ఉదయమ
హిమరశ్మిర్యాతి శీతాంశురస్తం హతవిధిలసితానాం హా విచిత్రో విపా
కః॥ ఇతి రాజా తదద్భుతం ప్రభాతవర్ణనమాకర్ణ్య లక్షత్రయం దత్త్వా మా
ఘపత్నీమాహ- మాతరిదం భోజనాయ దీయతే- ప్రాతరహం మాఘపండిత
మాగత్య నమస్కృత్య పూర్ణమనోరథం కరిష్యామీతి- తతస్సా తదాదాయ

గచ్ఛంతీ యాచకానాం ముఖాత్స్వభర్తుశ్శారదచంద్రకిరణగౌరాన్గుణాన్ శ్రుత్వా తేభ్య ఏవ ధనమఖిలం భోజదత్తం దత్తవతీ మాఘపండితం స్వభర్తారమాసాద్య ప్రాహ- నాథ రాజ్ఞా భోజేనాహం బహుమానితా ధనం సర్వం యాచకేభ్యస్త్వద్గుణానాకర్ణ్య దత్తవతీ- మాఘః ప్రాహ- దేవి సాధు కృతం- పరమేతే యాచకాస్సమాయాంతి కిల తేభ్యః కిం దేయమితి- తతో మాఘపండితం వస్త్రావశేషం జ్ఞాత్వా కోప్యర్థీ ప్రాహ॥ ॥ ఆశ్వాస్య పర్వతకులం తపనోష్ణతప్తముద్దామదావవిధురాణి చ కాననాని। నానానదీనదశతాని చ పూరయిత్వా రిక్తోసి యజ్జలద సైవ తవోత్తమశ్రీః - ఇత్యేతదాకర్ణ్య మాఘః స్వపత్నీమాహ॥ దేవి॥ ॥ అర్థా న సంతి న చ ముంచతి మాం దురాశా త్యాగే రతిం వహతి దుర్లలితం మనో మే। యాచ్ఞా చ లాఘవకరీ స్వవధే చ పాపం ప్రాణాస్స్వయం వ్రజత కిం పరిదేవనేన॥ దారిద్ర్యానలసంతాపశ్శాంతస్సంతోషవారిణా। యాచకాశావిఘాతాంతర్దాహః కేనోపశామ్యతీతి - తతస్తదా మాఘపండితస్య తామవస్థాం విలోక్య సర్వే యాచకాః యథాస్థానం జగ్ముః - ఏవం తేషు యాచకేషు యథాయథం గచ్ఛత్సు మాఘః ప్రాహ॥ ॥ వ్రజత వ్రజత ప్రాణా అర్థిభిర్వ్యర్థతాం గతైః। పశ్చాదపి చ గంతవ్యం క్వ సార్థః పునరీదృశః॥ ఇతి విలపన్ మాఘపండితః పరలోకమగాత్ - తతో మాఘపత్నీ స్వామిని పరలోకం గతే సతి ప్రాహ॥ ॥ సేవంతే స్మ గృహం యస్య దాసవద్భూభుజస్సదా - సస్వభార్యాసహాయోయం మ్రియతే మాఘపండితః॥ తతో రాజా మాఘం విపన్నం జ్ఞాత్వా నిజనగరాద్విప్రశతావృతః మానీ రాత్రావేవ తత్రాగాత్ - తతో మాఘపత్నీ రాజానం వీక్ష్య ప్రాహ- రాజన్ యతః పండితవరస్త్వద్దేశం ప్రాప్తః పరలోకమగాత్ తతోస్య కృత్యశేషం సమ్యగారాధనీయం భవతేతి - తతో రాజా మాఘం విపన్నం నర్మదాతీరం నీత్వా యథోక్తేన విధినా సంస్కారమకరోత్- తత్ర చ మాఘపత్నీ వహ్నిం ప్రవిష్టా- తయోశ్చ పుత్రవత్సర్వం చక్రే భోజః - తతో మాఘే దివంగతే రాజా శోకాకులో విశేషేణ కాళిదాసవియోగేన చ పండితానాం ప్రవాసేన కృశోభూద్దినే దినే బహుళపక్షశశీవ - తతో మహామాత్యైర్మిళిత్వా చింతితం- అస్మాకదేశే కాళిదాసో వసతి తర్హి నాఙ్గ

తైరాజాసుఖీభవిష్యతీతి - ఏవంవిచార్యామాత్యైః పత్రికేమపిలిఖిత్వాత త్పత్రంచైకస్యామాత్యస్యహస్తేదత్వాప్రేషితం - సకాలక్రమేణకాళిదాసమాసాద్యరాజ్ఞోమాత్యైః ప్రేషితోస్మీతినత్వాతత్ పత్రందత్తవాన్- తతస్తత్ కాళిదాసోవాచయత్ ॥ * ॥ నభవతిసభవతినచిరంభవతిచిరంచేత్ఫలేవిసంవాదీ। కోపస్సత్పురుషాణాంతుల్యస్స్నేహేననీచానాం ॥ సహకారేచిరంస్థిత్వాసలీలంబాలకోకిల - తంహిత్వాద్యాన్యవృక్షేషువిచరన్నవిలజ్జసే॥ కలకంఠయథాశోభాసహకారేభవద్గిరః । ఖదిరేవాపలాశేవాకింతథాస్యాద్విచారయేతి ॥ తతఃకాళిదాసఃప్రభాతేతంభూపాలమాపృచ్ఛ్యమాళవదేశమాగత్యరాజ్ఞఃక్రీడోద్యానేతిష్ఠ-తతోరాజాచతత్రాగతంజ్ఞాత్వాస్వయం గత్వామహతా పరివారేణ తమానీయసమ్మానితవాన్ తతః క్రమేణవిద్వన్మండలేచసమాయాతేసా భోజపరిషత్వాశివరేజె - తతస్సింహాసనమలంకుర్వాణంభోజంద్వారపాలః - ఆగత్యప్రణమ్యాహ-దేవకోపివిద్వాన్జాలంధరదేశాదాగత్యద్వారాస్తఇతి-రాజాప్రవేశయేత్యాహ- సచవిద్వానాగత్యసభాయాంతథావిధంరాజానంజగన్మాన్యాన్కాళిదాసాదీన్ కవిపుంగవాంశ్చవీక్ష్యబద్ధహస్త ఉవాచాయత-సభాయాంకిమపితస్యముఖాన్ననిస్సరతి- తదారాజ్ఞోక్తం- విద్వన్కిమపిపఠేతి- సఆహ - ఆరనాళగళదాహశంకయామన్ముఖాదపగతాసరస్వతీ-తేనవైరికమలాకచగ్రహవ్యగ్రహస్తనకవిత్వమస్తిమే - రాజాతస్మైమహిషీశతందదౌ-అన్యదారాజాకౌతుకాకులస్సీతాంప్రాహ-దేవిసురతంపఠేతి-సీతాప్రాహ ॥ * ॥ సురతాయనమస్తస్మైజగదానందహేతవే-అనుషంగిఫలంయస్యభోజరాజభవాదృశాం॥ తతస్తుష్టోరాజాతస్యైహారందదౌ-తతోరాజాచామరగ్రాహిణీంవేశ్యామవలోక్యకాళిదాసంప్రాహ - సుకవేవేశ్యామేనాంవర్ణయేతి-తామవలోక్యకాళిదాసఃప్రాహ॥ * ॥ కచభారాత్కుచభారఃకుచభారాద్భీతిమేతికచభారః - కచకుచభారాజ్జఘనంకోయంచంద్రాననేచమత్కారః ॥ భోజస్తుష్టస్సన్స్వయమపిపఠతి॥ వదనాత్పదయుగళీయం వచనాదధరశ్చదంతపంక్తిశ్చ - కచతఃకుచయుగళీయంలోచనయుగళంచమధ్యతస్త్రసతి॥ అన్యదాభోజోధారానగరేవిశా

కవిచరణకస్యచిద్ద్విజప్రవరస్యగృహంగత్వా తత్రకాంచనపతివ్రతాంస్వాం
కేశయానంభర్తారముద్వహంతీమపశ్యత్ తతఃతస్యాశ్శిశుస్సుప్తోత్థితః జ్వా
లాయాస్సమీపమగచ్ఛత్ - ఇయంచపతిధర్మపరాయణాస్వపతింనోత్థాప
యామాస-తతశ్శిశుంచవహ్నౌపతంతంనాగృహ్ణాత్ - రాజాచాశ్చర్యము
వలోక్యాతిష్ఠత్ - తతస్సాపతిధర్మపరాయణావైశ్వానరముపాప్రార్థయ
త్ - యజ్ఞేశ్వరత్వంసర్వకర్మణాంసాక్షీసర్వధర్మాన్ జానాసి- మాంపతిధ
ర్మపరాధీనాంశిశుమగృహ్ణంతీంచజానాసి - అతోమదీయశిశుమనుగ్రహీ
తుందక్షశ్చత్వంమాదహేతి - తతశ్శిశుర్యజ్ఞేశ్వరంప్రవిశ్యతంచహస్తేనగృ
హీత్వాధటఘటికావస్థంతంతత్రైవాతిష్ఠత్ -తతోనారోదీత్ ప్రసన్నము
ఖశ్చశిశుః-సాచధ్యానారూఢాతిష్ఠత్ - తతోయదృచ్ఛయాసముత్థితేభ
ర్తరిసాఝుడితిశిశుంజగ్రాహ- తంచపరమధర్మమాలోక్యవిస్మయావిష్టో
నృపతిరాహ- అహోమమభాగ్యంకస్యాస్తియదీదృశ్యఃపుణ్యస్త్రియో
పిమన్నగరమధివసంతీతి ॥ తతఃప్రాతస్సభాయామాగత్యసింహాసనేఉప
విష్టఃరాజాకాళిదాసంప్రాహ - సుకవేమహదాశ్చర్యం మయాపూర్వే
ద్యూరాత్రౌదృష్టమస్తీత్యుక్త్వారాజాపఠతి॥ * ॥ హుతాశనశ్చందనపంక
శీతలఇతి- కాళిదాసస్తతశ్చరణత్రయంఝుడితిపఠతి ॥ *॥ సుతంపతంతం
ప్రసమీక్ష్యపావకేనబోధయామాస పతింపతివ్రతా - తదాభవత్తత్పతిభ
క్తిగౌరవాత్ హుతాశనశ్చందనపంకశీతలః - రాజాచస్వాభిప్రాయమా
లోక్యవిస్మితఃతమాలింగ్యపాదయోఃపతతిస్మ - ఏకదాగ్రీష్మకాలేరాజా
అంతఃపురేపిచణ్డఘర్మతాపతప్తఃఆలింగనాదికమకుర్వాణాభిస్సహాస
రసల్లాపాద్యుపచారమనుభూయతత్రైవసుప్తః - తతఃప్రాతరుత్థాయ
రాజాసభాంప్రవిష్టఃకుతూహలాత్పఠతి ॥ *॥ మరుదాగమవార్తయాపి
శూన్యేసమయేజాగ్రతిసంప్రవృద్ధతాపే । భవభూతిరాహ॥ * ॥ ఉరగీశి
శవేబుభక్షువేప్వామదిశత్ఫూత్కృతిమానసానిలేన-రాజాప్రాహ- భవ
భూతేలోకోక్తిస్సమ్యగుక్తేతి॥తతోపాంగేనరాజాకాళిదాసంపశ్యతి- త
తస్సఆహ ॥ * ॥ అబలాసువిలాసినోన్వభూవన్నయనైరేవనవోపగూహ
నాని-తదారాజాస్వాభిప్రాయంజ్ఞాత్వాతుష్టః కాళిదాసంవిశేషేణస

వ్యానితవాన్ - అన్యదా మృగయాపరవశో రాజా అత్యంతమార్తః కస్య
చిత్సరోవరస్యతీరే నిబిడచ్ఛాయస్య జంబూవృక్షస్యమూలముపావిశత్ -
తత్రశయానే రాజ్ఞి జంబ్వా ఉపరిబహుభిః కపిభిః జంబూఫలానిసర్వాణ్యా
పిచాలితాని - తానిసశబ్దంపతితాని పశ్యన్ ఘటికామాత్రంస్థిత్వా శ్రమంప
రిహృత్యోత్థాయతురంగమవరమారుహ్యాగతః - తతస్సభాయాంరాజాపూ
ర్వానుభూతకపిచలితఫలపతనరవమనుకుర్వన్ సమస్యామాహ ॥ * ॥ గు
ళుగుగ్గుళుగుగ్గుళు - తతఆహ కాళిదాసః ॥ * ॥ జంబూఫలానిపక్వానిపతంతి
విమలేజలే - కపికంపితశాఖాభ్యో గుళుగుగ్గుళుగుగ్గుళు - రాజాతుష్టఆహ -
సుకవే అదృష్టమపిపరహృదయంకథంజానాసి - సాక్షాచ్ఛారదాసీతిము
హుర్ముహుః పాదయోఃపతతిస్మ - ఏకదాధారానగరేప్రచ్ఛన్నవేషఃవిచ
రన్ కస్యచిద్వృద్ధబ్రాహ్మణస్య గృహంరాజామధ్యాహ్నసమయేగచ్ఛన్
తత్రతిష్ఠతిస్మ - తదావృద్ధవిప్రోవైశ్వదేవంకృత్వాకాకబలింగృహ్ణన్ గృహా
న్నిర్గత్యభూమౌజలశుద్ధాయాంనిక్షిప్యకాకమాహ్వయతిస్మ - తత్రహస్తవి
స్ఫాలనేనహోహోతిశబ్దేనచకాకాస్సమాయాతాః - తత్రకశ్చిత్కాకస్తారం
రారటీతిస్మ - తచ్ఛ్రుత్వా తత్పత్నీతరుణీభీతేవహస్తంనిజోరసినిధాయఅ
మ్మా ఇతిచక్రంద ॥ తతోబ్రాహ్మణఃప్రాహ - ప్రియేసాధుశీలేకిమర్థం
బిభేషీతి - సాప్రాహ - నాథమాదృశీనాంపతివ్రతాస్త్రీణాంక్రూరధ్వనిశ్ర
వణంసహ్యంవా - సాధుశీలేతథాభవేదేవేతివిప్రఆహ - తతోరాజాత
చ్చరితంసర్వందృష్ట్వావ్యచింతయత్ - అహో ఇయంతరుణీమశ్శీలా
మానం - యతోనివ్యాజంబిభేతి - స్వపాతివ్రత్యంస్వయమేవకీర్తయ
తిచ - నూనమియంవిభీషికాసతీ అత్యంతందారుణం కర్మరాత్రౌకరోత్యే
వ - ఏవంనిశ్చిత్యరాజాతత్రైవరాత్రావంతర్హితఏవాతిష్ఠత్ - అథనిశీ
థేభర్తరి సుప్తేసామాంస పేటికాంవేశ్యాకరేణ వాహయిత్వానర్మ
దాతీరమగచ్ఛత్ - రాజాప్యాత్మానంగోపయిత్వానుగచ్ఛతిస్మ - తతస్సాన
ర్మదాంప్రాప్యతత్రసమాగతానాం గ్రాహాణాంమాంసం దత్వానదీంతీ
ర్త్వాఅపరతీరస్థేన శూలాగ్రారోపితేన స్వమనోరమేణ సహరమతే
స్మ తచ్చరిత్రందృష్ట్వారాజాగృహం సమాగత్య ప్రాతస్సభాయాంకా

లిదాసమాలోక్యప్రాహ - సుకవేశ్యాను ॥ * ॥ దివాకాకరుతాద్భీతా
తతః కాళిదాస ఆహ ॥ * ॥ రాత్రౌ తరతి నర్మదాం - తతస్తుష్టో రాజా పు
నః ప్రాహ ॥ * ॥ తత్ర సంతి జలే గ్రాహాః - తతః కవిరాహ - మర్మజ్ఞా సై
వ సుందరీ - తతో రాజా కాళిదాసస్య పాదయోః పతతి ॥ ఏకదా ధారానగ
రే విచరణ్ వేశ్యావీథ్యాం రాజా కంతుకలీలాప్ర[illegible]ద్భ్రమణ వేగేన
పాద పతితావతంసాం కాంచనసుందరీం దృష్ట్వా సభాయామాహ ॥ కం
తుకం వర్ణయంతు కవయ ఇతి ॥ తదా భవభూతిరాహ ॥ * ॥ విదితం ననుకం
తుక తే హృదయం ప్రమదాధరసంగమలుబ్ధ ఇవ - వనితాకరతామరసాభి
హతః పతితః పతితః పునరుత్పతసి - తతో వరరుచిః ప్రాహ ॥ * ॥ ఏకో పి త్ర
య ఇవ భాతి కందుకోయం కాంతాయాః కరతలరాగరక్తరక్తః - భూమౌ
తచ్చరణనఖాంశుగౌరగౌరః ఖస్థః సన్నయనమరీచినీలనీలః ॥ తతః కాళిదా
స ఆహ ॥ * ॥ పయోధరాకారధరో హి కందుకః కరేణ రోషాదభిహన్యతే ము
హుః - ఇతీవ నేత్రాకృతిభీతముత్పలం స్త్రియః ప్రసాదాయ పపాత పాద
యోః - తదా రాజా తుష్టః త్రయాణామక్షరలక్షం దదౌ - విశేషేణ చ కాళి
దాసమదృష్టావతంసకుసుమ పతనబోద్ధారం సమ్మానితవాన్ - తతః కదా
చిచ్చిత్రకమాలావలోకనతత్పరః రాజా చిత్రలిఖితం మహావిశేషం దృష్ట్వాన
ప్యగ్లిఖితమిత్యవదత్ తదా కశ్చిచ్ఛివశర్మా నామ కవిః శేషమిషేణ
రాజానం స్తౌతి ॥ * ॥ అనేకఫణినస్సంతి భేకభక్షణతత్పరాః - ఏక ఏవ హి
శేషోయం ధరణీధరణక్షమః - తదానీం రాజా తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా తస్మై
లక్షం దదౌ - కదాచిద్ధేమంతకాలే సమాగతే జ్వలంతీం హసంతీం సంసేవ
యన్ రాజా కాళిదాసం ప్రాహ - సుకవే హసంతీం వర్ణయేతి ॥ తతః సుక
విరాహ - కవిమతిరివ బహులోహా సుఘటితచక్రా ప్రభాతవేళేవ - హర
మూర్తిరివ హసంతీ భాతి విధూమానలోపేతా - రాజా అక్షరలక్షం దదౌ -
ఏకదా భోజరాజో ంతర్గృహే భోగావసరే స్తుల్యగుణాశ్చతస్రో నిజాంగ
నా అపశ్యత్ - తాసు కుంతలేశ్వరపుత్ర్యాం పద్మావత్యాం ఋతుస్నా
నం అంగ రాజస్యపుత్ర్యాం చంద్రముఖ్యాం క్రమప్రాప్తిం కమలనా
మ్న్యాం చ ద్యూతపణజయలబ్ధప్రాప్తిం అగ్రమహిష్యాం చలీలాదేవ్యాం

దూతీప్రేషణముఖేనాహ్వానంచ- ఏవంచతురోగుణాన్ దృష్ట్వా తేషుగుణే
ష్వన్యూనాధిక భావంరాజావ్యచింతయత్ - తత్రసర్వత్రదాక్షిణ్యనిధిః
రాజరాజఃశ్రీభోజఃతుల్యభావేనద్విత్రిఘటికాపర్యంతం విచింత్యవిశేషాన
వధారణేననిద్రాంగతఃప్రాతశ్చోత్థాయకృతాహ్నికస్సభామగాత్-తత్ర
చసింహాసనమలంకుర్వాణశ్శ్రీభోజః సకలవిద్వత్కవిమండలమండనంకా
ళిదాసమాలోక్యసుకవేఇమాంత్ర్యక్షరోనతురీయచరణాంసమస్యాంశృణు
ఇత్యుక్త్వాపఠతి॥ *॥ అప్రతిపత్తిమూఢమనసాద్విత్రాఃస్థితా నాడికాఃఇతి
పఠిత్వారాజా కాళిదాసమాహ-సుకవేపతత్సమస్యాపూరణంకుర్వితితతః
కాళిదాసః తస్యహృదయంకరతలామలకవత్ప్రపశ్యన్త్ర్యక్షరాధికచరణ
త్రయవిశిష్టాంతాంసమస్యాంపఠతి ॥ దేవ ॥ స్నాతాతిష్ఠతికుంతలేశ్వసు
తావారోంగ రాజస్వసుః ద్యూతేరాత్రిరియంజితాకమలయాదేవీప్రసా
ద్యాధునా-ఇత్యంతఃపురసుందరీజనగుణేన్యూనాధికంధ్యాయతాదేవేనా
ప్రతిపత్తిమూఢమనసాద్విత్రాస్స్థితా నాడికాః - తదారాజాస్వహృద
యమేవజ్ఞాతవతః కాళిదాసస్యపాదయోఃపతతిస్మ - కవిమండలంచచమ
త్కృతమజాయత - ఏకదారాజాధారానగరేవిచరన్ క్వచిత్పూర్ణకుం
భంధృత్వాసమాయాంతీంపూర్ణచంద్రాననాంకాంచిద్దృష్ట్వాతత్కుం
భజలేశబ్దంచకంచనశ్రుత్వాసమాయాంతీం పూర్ణచంద్రాననాంకాం
చిద్దృష్ట్వాతత్కుంభజలే శబ్దంచకంచనశ్రుత్వానూనమేవతస్యాఃకంఠగ్ర
హేయంఘటఃరతికూజితమివ కూజతీతిమన్యమానః సభాయాంకాళిదా
సంప్రాహ॥*॥కూజితంరతికూజితమితి - కవిరాహ॥ *॥ విదగ్ధేసుముఖేర
క్తనితంబోపరిసంస్థితే- కామిన్యాశ్లిష్టసుగళేకూజితంరతికూజితం- తదా
తుష్టోరాజాప్రత్యక్షరలక్షందదౌ- ననామచ- ఏకదానర్మదానద్యాంమహా
హ్రదేజాలకైరేకఃశిలాఖండఃఈషద్భ్రంశితాక్షరఃకైశ్చిద్దృష్టః- తైశ్చపరి
చింతితం- ఇదమత్రలిఖితమివకించిద్భాతినూనమిదంరాజనికటంనేయమితి
బుద్ధ్వాభోజసదసిసమానీతం-తదాకర్ణ్యభోజఃప్రాహ - పూర్వంభగవ
తాహనుమతాశ్రీమద్రామాయణంకృతం- తదత్రహ్రదేనూతనైఃప్రక్షిప్త
తమితిశ్రుతమస్తితతః - కిమిదంలిఖితమిత్యవశ్యంవిచార్యమితివిజ్ఞానా

ర్యజతుపరీక్షయా క్షరాణిపరిజ్ఞాయ పఠతి - తత్రచరణద్వయమానుపూ
ర్వ్యాల్లబ్ధం॥ *॥ అయిఖలువిషమఃపురాకృతానాంభవతిహిజంతుషుకర్మ
ణాంవిపాకః। తతోభోజఃప్రాహ-ఏతస్యపూర్వార్ధంకథ్యతామితి - త
ద్యాభవభూతిరాహ ॥ *॥ క్వనుకులమకళంకమాయతాక్ష్యాః క్వనురజనీ
చరసంగమాపవాదః - తతోభోజస్తత్రధ్వనిదోషం మన్వానస్తదేవపూ
ర్వార్ధమన్యథాపఠతిస్మ ॥ * ॥ క్వజనకతనయాక్వరామజాయాక్వచ
దశకంధరమందిరేనివాసః- అయిఖలువిపాకః॥ తతఃభోజఃకాళిదాసంప్రా
హ-సుకవేత్వమపికవిహృదయంపఠేతి॥ సఆహ । శివశిరసిశిరాంసియాని
రేజుఃశివశివతానిలుఠంతిగృధ్రపాదైః॥ అయిఖలువిపాకః- తతస్తస్యశిలా
ఖండస్యపూర్వపుటేజతుశోధనేన కాళిదాసపఠితమేవ దృష్ట్వారాజాభృ
శంతుతోష- కదాచిద్భోజేనవిలాసార్థంనూతనగృహాంతరంనిర్మితం-
తత్రగృహాంతరే గృహప్రవేశాత్పూర్వమేవకశ్చిద్బ్రహ్మరాక్షసఃప్రవిష్టః
సచరాత్రౌతత్రయేవసంతితాన్ భక్షయతితతోమాంత్రికాన్సమాహూ
యతదుచ్చాటనాయరాజాయతతేస్మ- సచఆగచ్ఛన్నేవమాంత్రికానేవ
భక్షయతి - కించస్వయంకవిత్వాదికం పూర్వాభ్యస్తమేవపఠతిస్థితి-
ఏవంస్థితేతత్రైవరక్షసిరాజా కథమస్యనివృత్తిరితివ్యచింతయత్ - తదా
కాళిదాసఃప్రాహ - దేవనూనమయంరాక్షసఃసకలశాస్త్రప్రవీణస్సుకవి
శ్చభాతి-అతస్తమేవతోషయిత్వాకార్యంసాధయామి-మాంత్రికాస్తిష్ఠం
తు -.మమమంత్రంపశ్యేత్యుక్త్వాస్వయంతత్రరాత్రౌగత్వా శేతేస్మతతః
ప్రథమయామేబ్రహ్మరాక్షసఃసమాగతః - సచపూర్వంపురుషందృష్ట్వా
ప్రతియామమేకైకాంసమస్యాంప్రాణిసూత్రమేవపఠతి- యేనోత్తరం
తద్ధృదయంగతంనోక్తమయంనబ్రాహ్మణోతోహంతవ్యఇతి - నిశ్చిత్య
హంతి - తదానీమపిపూర్వవదయమపూర్వః పురుషఃఅతఃమయాసమ
స్యాపఠనీయానచేద్వ్యక్తిసదృశముత్తరంతస్యాఃతదాహంతవ్యఇతిబుద్ధ్వా
పఠతి-సర్వస్యద్వేఇతి-తదాకాళిదాసఃప్రాహ ॥ సుమతికుమతీసంపదాప
త్తిహేతూ-ఇతితతస్సగతఃపునరపిద్వితీయయామేసమాగత్యపఠతి । వృ
ద్ధోయూనా- ఇతి-తదాకవిరాహ-సహపరిచయాత్త్యజ్యతేకామినీభిఃఇతి

తృతీయేయామే సరాక్షసః పునస్సమాగత్యపఠతి ॥ ఏకోగోత్రేఇతి- తతఃకవి
రాహ- ప్రభవతిపుమాన్ యఃకుటుంబంబిభర్తి- తతశ్చతుర్థేయామే ఆగ
త్యసరాక్షసఃపఠతి- స్త్రీపుంవచ్చ- ఇతి॥ తతఃకవిరాహ- ప్రభవతియదాతద్ధిగే
హంవినష్టంఇతి- తతస్సరాక్షసో యామచతుష్టయే స్వాభిప్రాయమేవజ్ఞా
త్వాతుష్టఃప్రభాతసమయే సమాగత్యతమాశ్లిష్యప్రాహ- సుకవే తుష్టోస్మి
కింతవాభీష్టమితి॥ కాళిదాసఃప్రాహ- భగవన్నేతద్గృహంవిహాయాన్యత్ర
గంతవ్యమితి- సోపితథేతిగతః- అనంతరంతుష్టోభోజఃకవింబహుమానిత
వాన్- ఏకదాసింహాసనమలంకుర్వాణే శ్రీభోజే సకలభూపాలశిరోమణౌ
ద్వారపాలఆగత్యప్రాహ - దేవదక్షిణదేశాత్కోపి మల్లినాథనామాకవిః
కౌపీనావశేషో ద్వారివర్తతే - రాజాప్రవేశయేత్యాహ- తతఃకవిరాగత్య
స్వస్తీత్యుక్త్వాతదాజ్ఞయాచోపవిష్టః- పఠతి॥*॥ నాగోభాతిమదేనఖంజల
ధరైఃపూర్ణేందునాశర్వరీ శీలేనప్రమదాజవేనతురగో నిత్యోత్సవైర్మం
దిరం - వాణీవ్యాకరణేనహంసమిథునైర్నద్యస్సభాపండితైః సత్పుత్రేణ
కులంత్వయావసుమతీలోకత్రయంభానునా॥ తతోరాజాప్రాహ- విద్వన్
తవోద్దేశ్యంకిమితి - తతఃకవిరాహ ॥*॥ అంబాకుప్యతినమయానస్నుష
యాసాపినాంబయానమయా- అహమపినతయానతయావదరాజన్ కస్య
దోషోయం॥ ఇతిరాజాచదారిద్ర్యదోషంజ్ఞాత్వాకవింపూర్ణమనోరథం
చక్రే- ఏకదా ద్వారపాలఃఆగత్యరాజానంప్రాహ- దేవకవిశేఖరోనామ
మహాకవిర్ద్వారివర్తతే- రాజాప్రవేశయేత్యాహ- తతఃకవిరాగత్యస్వస్తీ
త్యుక్త్వాపఠతి॥*॥ రాజన్ దౌవారికాదేవప్రాప్తవానస్మివారణం । మద
వారణమిచ్ఛామిత్వత్తోహంజగతీపతే॥ తదాప్రాఙ్ముఖఃతిష్ఠన్ రాజాతత్సం
తుష్టఃతంప్రాగ్దేశంసర్వం కవయేదత్త్వాదక్షిణాభిముఖోభూత్ త
తఃకవిశ్చింతయతికిమిదంరాజాముఖం పరావృత్యమాంనపశ్యతీతితతోదక్షి
ణదేశంసమాగత్యాభిముఖఃకవిఃపఠతి॥*॥ అపూర్వేయంధనుర్విద్యాభవ
తాశిక్షితాకథం- మార్గణౌఘస్సమాయాతిగుణోయాతిదిగంతరం - త
తోరాజాదక్షిణదేశమపిమనసాకవయేదత్త్వాస్వయంప్రత్యఙ్ముఖోభూ
త్-కవిస్తత్రాగత్యప్రాహ ॥*॥ సర్వజ్ఞఇతిలోకోయంభవంతంభాషతే

స్పృష్టా । పదమేకం న జానీషే వక్తుం నాస్తీతి యాచకే ॥ తతో రాజా తమపి దేశం కవేర్దత్తం మత్వా ఉదఙ్ముఖోఽభూత్ - కవిస్తతోఽపి ఆగత్య ప్రాహ॥ *॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి మిథ్యా త్వం కథ్యసే బుధైః। నారయో లేభిరే పృష్ఠం న వక్షః పరయోషితః ॥ తతో రాజా సర్వాం భూమిం కవేర్దత్తాం మత్వా ఉత్తిష్ఠతిస్మ -కవిశ్చ తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా పునరాహ ॥*॥ రాజన్ కనకధారాభిస్త్వయి సర్వత్ర వర్షతి । అభాగ్యచ్ఛత్రసంఛన్నే మయి నాయాంతి బిందవః॥ తదా రాజా చాంతఃపురం గత్వా లీలాదేవీం ప్రాహ- దేవి సర్వం రాజ్యం కవయే దత్తం తతస్తపోవనం మయా సహాగచ్ఛేతి- అస్మిన్నవసరే విద్వాన్ ద్వారి నిర్గతః బుద్ధిసాగరేణ ముఖ్యామాత్యేన పృష్టః విద్వన్ రాజ్ఞా కిం దత్తమితి స ఆహ- న కిమపీతి ॥ తదా అమాత్యః ప్రాహ తత్రోక్తం శ్లోకం పఠ- తతః కవిః శ్లోకచతుష్టయం పఠతి- అమాత్యస్తతః ప్రాహ- సుకవే తవ కోటిద్రవ్యం దీయతే పరం రాజ్ఞా యద్దత్తం తద్దత్తం భవతి తత్పునర్విక్రీయతామితి - కవిస్తథా కరోతి తతః కోటిద్రవ్యం దత్వా కవిం ప్రేషయిత్వా అమాత్యో రాజనికటమాగత్య తిష్ఠతిస్మ॥ తదా రాజా చ తమాహ-బుద్ధిసాగర రాజ్యమిదం సర్వం దత్తం కవయే వత్సైభిస్సహ తపోవనం గచ్ఛామి- తత్ర తపోవనే తవాపేక్షా యది మయా సహాగచ్ఛేతి తతో అమాత్యః ప్రాహ - దేవ తేన కవినా కోటిద్రవ్యమూల్యేన రాజ్యమిదం విక్రీతం - కోటిద్రవ్యం చ విదుషే దత్తం- తతో రాజ్యం భవదీయమేవ భుంక్ష్వేతి ॥ తదా రాజా చ బుద్ధిసాగరం విశేషేణ సమ్మానితవాన్ ॥ అన్యదా రాజా మృగయారసేనాటవీమటన్ లలాటంతపే వనే మ్లానదేహః పిపాసాపర్యాకులస్తురగమారుహ్య ఉదన్యాధీనః నికటతటభువమటన్ తదలబ్ధ్వా పరిశ్రాంతః కస్యచిన్మహాతరోః అధస్తాదుపవిష్టః - తత్ర కాచిద్గోపకన్యా సుకుమారమనోజ్ఞసర్వాంగా యదృచ్ఛయా ధారానగరం ప్రతి తక్రం విక్రేతుకామా తక్రభాండముద్వహంతీ సమాగచ్ఛత్ - తామాగచ్ఛంతీం దృష్ట్వా రాజాపి పిపాసావశాదేతద్భాండస్థం పేయం చేత్ -పిబామీతి బుద్ధ్యాపృచ్ఛత్ - తరుణి కిమావహసీతి॥ సా చ తన్ముఖశ్రియా భోజం మత్వా తత్పిపాసాం చ జ్ఞాత్వా తన్ముఖావలోకనవశాచ్ఛందోరూపేణాహ॥ *॥ హిమకుందశశిప్రభశంఖనిభం పరిపక్వకపిత్థ

సుగంధసారం సునశీకరః ర్మథితం మథితం పిబ హే నృప సర్వరుజాపహరం॥
ఇతి రాజా తచ్ఛ్రుత్వా సంతుష్టః పీత్వా తాం ప్రాహ - సుభ్రు కింతవాభీష్టమితి - సా
చ కించిదావిష్కృతలజ్జావనతవదనపరవశా మోహాతులనయనా ప్రాహ -
దేవ మాం కన్యామేవ వైహి - సా పునరాహ - ఇందుం కైరవిణీవ కోకపటలీ
వాంభోజినీవల్లభం మేఘం చాతకమండలీవ మధుపశ్రేణీవ పుష్పవ్రజం। మా
కందం పికసుందరీవ రమణీ నాన్యైశ్వరం ప్రోషితం చేతోవృత్తిరియం సదా నృప
వర త్వాం ద్రష్టుముత్కంఠతే - రాజా చ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రాహ - సుకుమారి త్వాం
లీలాదేవ్యా అనుమత్యా స్వీకరిష్యే ఇతి ధారానగరం నీత్వా తాం తథైవ స్వీ
కృతవాన్ - కదాచిత్ రాజాభిషేకే మదనశరపీడితాయాః మదిరాక్ష్యాః
కరతలగళితో హేమకలశః సోపానపంక్తిషు రటన్నవపపాత - తతో రాజా
సభాయామాగత్య కాళిదాసం ప్రాహ - సుకవే ఏనాం సమస్యాం పూరయ॥
టంటంటటంటంటంటటటంటటంటం - తదా కాళిదాసః ప్రాహ - రాజాభిషే
కే మదవిహ్వలాయాః హస్తాచ్చ్యుతో హేమఘటో యువత్యాః । సోపాన
మార్గేషు కరోతి శబ్దం టంటంటంటంటటటంటటటంటం - తదా రాజా ప్రా
భిశం ప్రియమాజ్ఞాత్వా క్షరలక్షం దదౌ - అన్యదా సింహాసనమలంకుర్వాణే శ్రీ
భోజే కశ్చన చోరః ఆరక్షకై రాజసికటం నీతః - రాజా తం దృష్ట్వా కోయమి
త్యపృచ్ఛత్ తదా ఆరక్షకాః ప్రాహుః - దేవ అనేన కుంభిల్లకేన కస్మింశ్చిద్వే
శ్మన్యహో ఘూర్ణమానమార్గేణ ద్రవ్యాణి అపహృతాని ॥ తదా రాజా
ప్రాహ - అయం దండనీయ ఇతి॥ తతః కుంభిల్లకో నామ చోరః ప్రాహ॥*॥
భట్టిర్నష్టో భారవిరపి నష్టః భిక్షుర్నష్టో భీమసేనోపి నష్టః । భుకుం
డోహం భూపతిస్త్వం హి రాజన్ భబ్బావల్యామంతకస్సన్నివిష్టః ॥ తదా
రాజా ప్రాహ - భో భుకుండ గచ్ఛ గచ్ఛ యథేచ్ఛం విహర - కదాచిద్భో
జో నృపచర్యయా విహాయ కులశీలః సేవిచరన్ విశ్రమావిష్టః హృదయః కంచిత్తటా
కాసవాసాగ్రస్థితవాన్ - శ్రమాత్ప్రసుప్తః - తతోపరపయోనిధిమహారం
గదేశాన్తరే ॥ *॥ తత్ర రాత్రిరాగో చరన్ నిశాయాం స్వల్పప్రదా - చంచ
చ్ఛిరిగకరాంతసందోహాపరికరదర్భా - తతః ప్రత్యూషసమయే నగరం ప్ర
తి ప్రస్థితో రాజా పరమగిరిసితంబాలంబమానశశాంకబింబమవలోక్యవదు

తూహలస్సభాయామాసాద్యతదాసమీపస్థాన్ కవీంద్రాన్నిరీక్ష్యసమస్యామే
కామువదత్ ॥ *॥ చరమగిరినితంబెచంద్రబింబంలలంబె-తదాప్రాహభ
వభూతిః॥ *॥ అరుణకిరణజాలైరంతరిక్షేగతర్క్షే- తతోదండీప్రాహ॥
*॥ చలతిశిశిరవాతేమందమందంప్రభాతే - తతఃకాళిదాసఃప్రాహ॥ *॥
యువతిజనకదంబెనాథముక్తోష్ఠబింబె- చరమగిరినితంబెచంద్రబింబంలలం
బె॥తతోరాజాసర్వానపిసమ్మానితవాన్ - తత్రకాళిదాసంపివిశేషతఃపూ
జితవాన్ - అథకదాచిద్భోజఃనగరాద్బహిర్నిర్గతఃనూతనేనతటాకాం
భసాబాల్యసాధితకపాలశోధనాదిచకార- తస్మాల్లేనకశ్చనశఫరశాబకః
పాలంప్రవిష్టోవికటకరోటికానికటఘుటీతోననిర్గతః - తతఃరాజాస్వపురీము
వాప - తదారభ్యరాజ్ఞఃకపాలవేదనాజాతా - తతస్తత్రత్యైర్భిషగ్వ
రైఃసమ్యక్చికిత్సితాపినశాంతా ॥ ఎవమహర్నిశంనితరామస్వస్థేరాజ్ఞిఅ
మానుషపీడితేమహారోగేణ॥ *॥ గ్రామంగ్రామమభూద్వపుర్గతసుఖం
హేమంతకాలేబ్జవద్వక్త్రం నిర్గతకాంతిరాహువదనాక్రాంతాబ్జబిం
బోపమం । చేతఃకార్శ్యపదేషుతస్యవిముఖంకీర్ణస్వనారీష్వివ వ్యాధిఃపూ
ర్ణతరోబభూవవిపినేశుష్కే-శిఖావానివ ॥ ఎవమతీతేసంవత్సరేపికాలే-
నకేనాపినివారితఃతద్గదః ॥ తతశ్శ్రీభోజోనానావిధసముద్యౌషధగ్రసనవ
రోరోగదుఃఖితమనాస్సమీపస్థంశోకసాగరనిమగ్నం బుద్ధిసాగరంకథమపి
సంయతాత్మరాయువాచవాచం - బుద్ధిసాగరఇతఃపరమస్మద్వపయోనకోపి
భిషగ్వరోపసతిమాతనోతు బాహటాదిభేషజకోశాన్ సఖిలానస్రోతసిని
రస్యాగచ్ఛమమదేవసమాగమసమయఃసమాగతఇతి- తచ్ఛ్రుత్వాసర్వేపి
పౌరజనాః కవయశ్చఅవరోధసమాజాశ్చవిగళదస్రాసారనయనాబభూ
వుః- తతఃకదాచిద్దేవసభాయాంపురందరః సకలమునిబృందమధ్యస్థంవీణా
మునినామహ-మునేఇదానీంభూలోకేకానామవార్తేతి-తతఃనారదఃప్రా
హ- సురనాథనకిమపాశ్చర్యంకింతుధారానగరవాసీశ్రీభోజభూపాలః
రోగపీడితోనితరామస్వస్థఃవర్తతె-సతస్యరోగఃకేనాపినవారితః - తద
నేనభోజనృపాలేనభిషగ్వరాఅపిస్వదేశాన్నిష్కాసితాః వైద్యశాస్త్ర
మపిఅస్పృశ్యమితిసిరస్తమితి-ఏతదాకర్ణ్యపురుహూతస్సమీపస్థౌనాసత్యా

ఏదమాహ- భోస్స్వర్వైద్యౌ కథమస్మత్తంత్రస్యాంతరీయం శాస్త్రం తదా తౌ
వాహతురమరేశం 'దేవనవ్యాలీకమిదం శాస్త్రం కింత్వమరవిద తేన రోగేణ
బాధ్యతే సౌ భోజ ఇతి॥ ఇంద్రః-కో సావవార్యరోగః- కింభవతో ర్విదితః
తతస్తావూచతుః- దేవ కపాలశోధనే కృతే భోజేన తదా ప్రవిష్టః పాఠీనః
తస్మాల్లోయం రోగ ఇతి తదా ఇంద్రః స్మయమానముఖః ప్రాహ- యదిదానీ
మేవ యువాభ్యాం గంతవ్యం న చేదతః పరం భూలోకే భిషక్ఛాస్త్రప్రత్యాసిద్ధి
ర్న భవేత్-స ఖలు సరస్వతీవిలాసస్య నికేతనం- శాస్త్రాణాముద్ధర్తా చేతి
తతః సురేంద్రాదేశేన తావుభౌ పిధృతద్విజన్మవేషౌ ధారానగరం ప్రాప్య
ద్వారస్థం ప్రాహతుః- ద్వారస్థ ఆవాం భిషజౌ కాశీదేశాదాగతౌ శ్రీభోజా
య విజ్ఞాపయ తే నాన్యత మిత్యంగీకృతం- వైద్యశాస్త్రమితి శ్రుత్వా తత్ప్రతి
స్థాపనాయ తద్రోగనివారణాయ చేతి- తతో ద్వారస్థః ప్రాహ భోః ప్రాగ్న
కోపి భిషక్ప్రవరః ప్రవేష్టవ్య ఇతి రాజ్ఞోక్తం - రాజా తు కేవలమస్వస్థః- నా
యమవసరో విజ్ఞాపనస్యేతి- తస్మిన్ క్షణే కార్యవశాద్బహిర్నిర్గతో బుద్ధి
సాగరస్తౌ దృష్ట్వా కౌ భవంతావిత్యపృచ్ఛత్ -తతః తౌ యథాగతమూచతుః-
తతో బుద్ధిసాగరేణ తౌ రాజ్ఞస్సమీపం నీతౌ- తతో రాజా తావవలోక్య ముఖ
శ్రియా అమానుషావితి బుద్ధ్వా ఆభ్యాం శక్యతేయం రోగో నివారితుమితి ని
శ్చిత్య తౌ బహుమానితవాన్- తతస్తావూచతుః- రాజన్న భేత్తవ్యం రోగో
నిర్గతః కింతు కుత్రచిదేకాంతే త్వయా భవితవ్యమితి ॥ తతః రాజ్ఞాపి తథా
కృతం- తతస్తావపి రాజానం మోహచూర్ణేన మోహయిత్వా శిరఃకపాల
మాదాయ తత్కరోటికాపుటే స్థితం శఫరకులం గృహీత్వా కస్మింశ్చిద్భా
జనే నిక్షిప్య సంధానకరణ్యా కపాలం యథావదారచయ్య సంజీవిన్యా చ తం
జీవయిత్వా తస్మై తదదర్శయతాం- తదా తద్దృష్ట్వా రాజా విస్మితః కిమేతదితి
తౌ పృష్టవాన్-తదా తావూచతుః రాజన్ త్వయా బాల్యాదారభ్య పరిచితక
పాలశోధనస్సంప్రాప్తమిదమితి- తతో రాజా తావశ్వినౌ మత్వా తచ్ఛోధ
నార్థమపృచ్ఛత్ - కిమస్మాకం పథ్యమితి- తతః తావూచతుః ॥ *॥ అశీతే
నాంభసా స్నానం పయఃపానం వయః స్త్రియః-ఏతద్వో మానుషాః పథ్యమి
తి-తదాంతరే రాజా ॥ మద్వ్యా మానుషా ఇతి సంబోధనం శ్రుత్వా వయం చే

ష్యామనుష్యాః కోయువామితి- తస్యాఃహస్తౌ రుద్ధౌ ఇతి స్వహస్తాభ్యాంఅగ్రహీ
త్ తత స్తత్ క్షణఏవ తావంతో గ్రథిత్వాంబుధీవంతా దేవకాళిదాసేనపూరణీ
యంతురీయచరణమితి - తతో రాజా విస్మితః సర్వానాహూయ తద్వృ
త్తమబ్రవీత్ - తచ్ఛ్రుత్వా సర్వేపిచమత్కృతాః విస్మితాశ్చబభూవుః-
...దాసేనతురీయచరణంపూరితం- స్నిగ్ధముగ్ధంచభోజనంఇతి- త
...సంలీలామానుషంమత్వా పరంసమ్మానితవాన్ - అథ
...ననంసంజాతకందళతార్కికత్రివర్ణావృధే-ధారాధీశఃకృ
...వ - తతఃకదాచిత్సింహాసనమలంకుర్వాణే శ్రీభోజే కా
...దండి బాణమయూరవరరుచిప్రభృతికవితిలకకులాలంకృ
...యాంద్వారపాలఏత్యాహ - దేవకశ్చిత్కవిఃద్వారితిష్ఠతి-
...ప్రేషితాగాథా సనాథాచీటికా దేవ సభాయాంనిక్షిప్యతామి
...దర్శయతి-రాజాగృహీత్వా తాంవాచయతి ॥ * ॥ కాచిద్బాలా
...మణవసతింప్రేషయంతీంకరండం దాసీహస్తాత్సభయమలిఖద్వ్యాళమ
స్యోపరిష్టం - గౌరీకాంతంప్రణతయంచంపకంచాత్రభావం పృచ్ఛత్యా
ర్యాన్నిపుణతిలకో మల్లినాథఃకవీంద్రః- తచ్ఛ్రుత్వా సర్వాపివిద్వత్పరిషచ్చ
మత్కృతా - తతఃకాళిదాసఃప్రాహ - రాజన్ మల్లినాథశ్శీఘ్రమాకార
యితవ్యఇతి- తతో రాజాదేశాద్ద్వారపాలేనప్రవేశితఃకవిఃరాజానంస్వ
స్తిత్యుక్త్వా తదాజ్ఞయోపవిష్టః- తతో రాజాప్రాహ తంకవీంద్రం - విద్వన్
మల్లినాథకవేసాధురచితాగాథా- తదా కాళిదాసఃప్రాహ కిముచ్యతేసా
ధ్వితి - దేశాంతరగతకాంతాయాశ్చరిత్రవర్ణనేన శ్లాఘనీయోసివిశే
షతస్తద్భావప్రతిభటవర్ణనేనతదాభవభూతిఃప్రాహ-విశిష్యతేఇయం
గాథావంక్తికంఠోద్యానవైణోపాత్తాత్మకస్యవర్ణనాదితి - తతఃప్రీతే
నరాజ్ఞాతస్మైదత్తం సువర్ణానాంలక్షం పంచగజాశ్చదశతురగాశ్చద
త్తాః-తతఃప్రీతోవిద్వాన్ స్తౌతిరాజానం॥ *॥ దేవభోజతవదానజలౌఘైః
సోయమబ్ధిరజనీతివిశంకే - అన్యథాతదుదితేషుశిలాగోభూదుహేషుకథ
మీదృశదానం - తతోలోకోత్తరంశ్లోకంశ్రుత్వా రాజాపునరపితస్మైలక్ష
త్రయందదౌ- తతోలిఖతిస భాండాగారికో ధర్మపత్రే॥*॥ ప్రీతశ్శ్రీభో

జఘూపస్సనసివిరహిణీగూఢనమోక్తిపద్యం శ్రుత్వా హేమ్నాంచలక్షం దశచనతురగాన్ పంచనాగానయచ్ఛత్ - పశ్చాత్తత్రైవసోయంవితరణ గుణస్తద్వర్ణనాత్ ప్రీతచేతాః లక్షంలక్షంచలక్షంపునరపిచదదౌ మల్లినాథాయతస్మై। తతఃకదాచిద్భోజరాజఃకాళిదాసంప్రతిప్రాహసుకవే త్వమస్మాకంచరమగ్రంథంపఠ-తతఃక్రుద్ధోరాజానంవినిందిత్వాపి- ఇదానీ నతందేశంత్యక్త్వావిలాసవత్యాసహఏకశిలానగరంప్రాప। పశ్చాచ్ఛాస్త్రస్యాసిద్ధి వియోగేనశోకాకులస్తం కాళిదాసంమృగయితుం రాజనాముగ్ధతాంచేతి ధృత్వాక్రమేణఏకశిలానగరంప్రాప- తతఃకాళిదాసోయోగీనగరంప్రాప్య సామపూర్వంపప్రచ్ఛ-యోగిన్కుత్రతిష్ఠసీతి-యోగీవదత్యాగతోశ్రీభోజా కంధారానగరేవసతిరితి-తతఃకవిరాహ-తత్రభోజఃకుశలీకిలేత్వా తత్ప్రతి ప్రాహ-కింమయాచవక్తవ్యమితి-తతఃకవిరాహ- తత్రాతిశయః ప్రాప్న చేత్సత్యంకథయేతి।తదాయోగీప్రాహ-భోజోదివంగతఇతి-తతఃకవిః- నా మానిపత్యప్రలపతి- దేవత్వాంవినాస్మాకంక్షణమపిభూమౌనస్థితిః - అత స్త్వత్సమీపమహమాగచ్ఛామి ఇతి కాళిదాసః బహుశోవిలప్యచరమశ్లోకం కృతవాన్॥*॥అద్యధారానిరాధారానిరాలంబాసరస్వతీ।పండితాఃఖండి తాస్సర్వేభోజరాజేదివంగతే ॥ ఏవంయదాకవినాచరమశ్లోకఉక్తస్తదై వసయోగీభూతలేవిసంజ్ఞఃపపాత-తతఃకాళిదాసస్తథావిధంతమవలోక్య అయంభోజఏవేతినిశ్చిత్యఆహమహారాజ త్వంభవతాహంవంచితోస్మీత్య భిధాయఝుడితి తంశ్లోకంప్రకారాంతరేణపపాఠ ॥ ....*

అద్యధారాసదాధారాసదాలంబాసరస్వతీ- పండితామండితా స్సర్వేభోజరాజేభువంగతే - తతోభోజస్తమాలింగ్యప్రణమ్యధారానగ రంప్రతియయౌ - శైలంశైలవినిశ్చలంచహృదయంముంజస్యతస్మిన్క్షణే భోజేజీవతిహర్షసంచయసుధాధారాంబుధౌమజ్జతి । స్త్రీభిశ్శీలవతీభి రేవసహసాకతురంతపస్తత్వరేముంజేముంచతి రాజ్యభారమభజత్త్యాగై శ్చభోజైర్నృపః ॥ ....*

భోజచరిత్రం సంపూర్ణం.

10981